Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

VERDENSKRIGEN 1914-18 - 8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130019384331

0662

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

N. P. PETERSEN-PAULI

SØNDERJYSKE RØMNINGSMÆND

Pigen fra Kamptrup,
som frelste mange Landsmænd.

422. 218

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

N. P. PETERSEN-PAULI

SØNDERJYSKE RØMNINGSMÆND

Ikke uvirkelig Fantasi,
men eventyrfuld Virkelighed.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

· 1921 ·

Copyright 1921 by
N. P. Petersen-Pauli, Vojens i Sønderjylland,
Danmark.

Under den store Krig har Kongeaa-Grænsen haft sin egen Historie, der er interessant i flere Henseender. En Del vedrører sønderjyske Desertører, som i deres store Nød søgte Redning i det gamle Moderland. Hver enkelt af de mange har haft sine egne Oplevelser, rig paa Følelser, Overvejelser og Viljesytringer samt rig paa Spænding, Glæde og Forventning. Det er derfor indlysende, at der ikke kan gives en nogenlunde udtømmende Fremstilling af de ejendommelige Tildragelser; men efter at have søgt at udforske de virkelige Forhold ved Samtaler med talrige Rømningsmænd baade nord og syd for Grænsen og gennemrejst de sønderjyske Landsdele paa Kryds og Tværs samt Grænsedistrikterne fra Lille Bælt til Vesterhavet for at samle Materiale, turde der foreligge nogen Berettigelse til at fremstille Resultatet af disse Undersøgelser, for at dette ejendommelige Afsnit af Sønderjyllands Historie under Verdenskrigen kan blive fastholdt, inden Glemsel og Sagn udvisker de oprindelige Begivenheder.

Til alle de mange, der beredvilligst har støttet Foretagendet ved at give Oplysninger, udtaler jeg herved min bedste Tak.

Forf.

Grænsevagten.

Ved den store Krigs Udbrud var Sønderjyllands trange Skæbne uundgaaelig, fordi Landet for 50 Aar siden var blevet indlemmet i den prøjsiske Stat i Følge Sværdets Magt, paa Trods af Folkets Vilje. Sønderjylland vidste, at en Lidelsestid forestod; der var ingen Vej udenom. Men da Danske sønden Aa var knyttet til deres Moderland med Nationalitetsfølelsens stærke Baand, haabede de paa og bad for, at Danmark maatte forskaanes for at blive draget med i den frygtelige Hvirvelstorm, der let kunde udslette Landets Selvstændighed for alle Tider.

Paa den anden Side var der Tusinde af trofaste Danske, hvis Hjærter krympede sig ved Tanken om den haarde Nød, deres sønderjyske Brødre og Søstre var stedt i, og de ventede paa, at mange af de Sønderjyder, som i de tyske Rækker maatte blive ødelagte af deres egne Befriere, vilde søge Beskyttelse i Moder Danmarks Favn. De kom ikke straks, og det var en Skuffelse for mange, der stod beredt til at tage imod dem med aabne Arme. Enkelte begyndte vel ogsaa at blive ængstelige for, at Sønderjylland havde svigtet sin stolte Fortid.

Der var mange Forhold, som bevirkede, at Sønderjyderne foreløbig maatte forholde sig afventende og følge Magtens strenge Bud. Omsider kom de, og det var godt, at de kom.

Den Maade, de militære Autoriteter i Tyskland førte Krig paa: uden Skrupler at bortødsle Menneskeliv — „vi har Folk nok“ — og uden at tage Hensyn til, om den civile Befolkning kunde blive tilstrækkelig ernæret, maatte ganske naturligt resultere i, at mange flygtede uden for Landets Omraade, i første Linie fra de erobrede antityske Folkefærd ved Rigets Grænser. For at forhindre Flugten, blev det nødvendigt at smede en Ring omkring Landet og gøre den stedse kraftigere, eftersom Trangen til at undvige voksede. Saaledes søgte de ogsaa at lukke ved den danske Grænse.

I de første Uger efter Mobiliseringen var der posteret Reservesoldater paa alle Veje hele Landet over for at holde Udkig med de franske Automobiler, „der skulde bringe 80 Millioner Guldpenge til Rusland“.

Ved selve Grænsen besørgede *Grænsegendarmer* Vagttjenesten, og en Patrulje paa 1 eller 2 Mand inspicerede Vagten 2—3 Gange i Døgnet.

Allerede i denne Tid forefaldt der ret pudsige Scener.* Dagen efter Krigens Udbrud kom en Grænsegendarm hen til en Gaardmand, der havde Land paa begge Sider af Grænsen, med den Ordre, at Træbroen over Aaen skulde brydes op, hvilket Ejeren nægtede at udføre. Ja saa vilde der komme tyske Pionerer og sprænge det hele i Luften. Det var dog tilstrækkeligt, naar to Planker i Midten blev taget op, mens Gendarmen saa paa det; de kunde godt blive liggende paa Broen, og Gaardmanden kunde lægge dem paa igen, naar han var borte. Under disse Forhold foretrak Bonden at adlyde. Et Par Dage senere kom der ny Befaling, at alle Planker skulde tages op.

En anden Grænsegendarm, der tilligemed saa mange andre havde faaet Guldkuller, kom en Dag løbende efter samme Bondes Vogn og raabte, at et guldbelæsset Auto-

*) Hvert eneste af de mange Enkelttilfælde er gengivet i nøje Overensstemmelse med de virkelige Tildragelser.

mobil med fem franske Officerer var paa Vej herop. Det var sidst iagttaget ved Nortorf i Holsten; Bonden skulde dog sagtens se godt efter paa hans Omraade og gøre Anmeldelse, hvis der var noget mistænkeligt. Jo, det skulde han nok. Men der kom aldrig Automobiler med fransk Guld til disse Egne.

Ingen maatte gaa over til Danmark i denne Periode; men det var ikke vanskeligt for stedkendte Folk at slippe forbi de faa Grænsegendarmer. Forholdet mellem disse og Befolkningen var ret godt i denne Tid; thi „nu kendte man jo ikke noget til Partier", og Tyske og Danske skulde kæmpe sammen mod de fælles Fjender — saadan tænkte Vagterne. Derfor lukkede de et Øje til, naar det var nødvendigt. Grænsebefolkningen hentede Varer som før, men hovedsagelig danske Aviser med Krigsnyt, da de sønderjyske var kneblede og kun maatte bringe Meddelelser, der var tilrettelagt af de tyske Myndigheder. Man vidste, hvem der hentede danske Blade, og fik Nyhederne at vide hos disse.

I Vinteren 1914—15 blev der sat *Dobbeltposter* ved hver Vej, Sti og Bro, i det hele taget hvor der var Passage til Danmark. Disse Poster bestod hovedsagelig af Landstormsmænd fra Nord- og Mellemslesvig. De var ikke særligt farlige for den danske Grænsebefolkning.

Ved Nytaarstid 1915 begyndte Desertionen til Danmark, og den tog stadig til. — For at forebygge dette Uvæsen, blev det besluttet at oprette en mere *intensiv Grænsevagt,* der skulde naa hele Landet over. Vel nærmest paa Foranledning af hadefulde Hjemmetyskere og Altyskere maatte de gamle sønderjyske Landstormsmænd bort; thi de vilde selvfølgelig begunstige Desertørerne, mentes der. De kunde komme sydpaa eller til Fronten og fortjente ikke bedre, — man var jo vant til at betragte dem som anden Klasses Borgere: det værste var ikke for slemt for saadanne. Der maatte komme ægte Tyskere

herop for at forhindre, at nogen Dansker kunde unddrage sig de tyske Befalinger.

Og saa kom der Landstormsmænd fra Mellemtyskland i Foraaret og Sommeren 1915. Frygtelige Forestillinger var blevet dem indpodet om Danskerne i Grænselandet: de var nærmest et ukultiveret Røverfolk. Derfor var disse Vogtere vel forsynede med Revolvere og Knive foruden den soldatermæssige Udrustning, og saaledes fik de Mod til at gaa ind i det forfærdelige. Der maatte passes godt paa i Skove, ved Hegn og i den mørke Nat, for at ingen Snigmorder skulde overliste dem. Fingeren laa paa Aftrækkeren, og Øjet spejdede ud i det skumle Mørke. Da Soldaterne laa i Borgerkvarter og som Følge deraf maatte sove i Kamre rundt om i Gaarde og Huse, har mangen tysk Krigsmand sikkert sovet med Pistolen i den ene Haand og Kniven i den anden; thi her var Overrumpling vanskelig at undgaa, og med et „Gud i Vold“ har en from Kriger lukket sine Øjne. Der blev foretaget Iagttagelser ved Maaltiderne og talt om Sagerne Mand og Mand imellem. Men da der ikke var passeret det mindste, hverken paa Vagten eller i Kamrene, og da der heller ikke hørtes Rygter om Overfald, saa svandt Frygten efter nogle Dages Forløb. De gav sig i fortrolig Samtale med Befolkningen og fandt snart ud, at „det var jo ganske harmløse Mennesker“.

Senere hen kom der Vagtsoldater fra Hamborg og Bremen. De hadefulde Indpodninger virkede ikke paa disse, da de ikke var saa langt borte fra og derfor vidste bedre Besked om de virkelige Tilstande.

Forholdet mellem den danske Befolkning og de tyske Vagtposter var gennemgaaende godt. Undtagelser dannede enkelte Ærke-Altyskere og nogle umoralske Elementer, som findes overalt. Modsætninger, som kan have

sin Grund i de to Nationaliteter, forsvinder efterhaanden, da begge maa lide svært under den altyske Militarisme, der ikke alene slaar i Stykker i andre Lande, men ogsaa ruinerer deres eget Lands bedste mandlige Kraft og lader Kvinder og Børn lide af Sult og Underernæring. Den menige Soldat, der har sund Fatteevne, véd, at han er Borger af anden Klasse ligesom Danskerne, og med Hensyn til Ernæringsforholdene har mangen Vagtmand, der af Erfaring kendte Tilstandene ved Fronten, lært: først tager Køkkenmandskabet, derpaa tager Officererne, saa Underofficererne og tilsidst faar den menige. Hans Portion bliver tynd, ofte meget tynd. Han er derfor glad for at være kommet til det danske Bondeland, hvor der er Mulighed for, at han kan erhverve ekstra Fødevarer baade til sig selv og sin Familie .

Sønderjyllands kraftige Manddom har maattet rejse sydpaa, og der er derfor Mangel paa Arbejdskraft. Vagtmandskabet og Befolkningen er saaledes i flere Henseender henviste til hinanden, de første for at faa Fødevarer, de sidste for at faa Hjælp ved Arbejdet, og de har ofte hjulpet hinanden for at undgaa Efterstræbelser fra Myndighedernes Side.

Disse Forhold kan nærmere belyses ved følgende Eksempler:

En Vagtpost fortæller: For nogen Tid siden skulde jeg bringe en Melding fra Fronten tilbage til Hovedkvarteret. Da jeg var meget medtaget af Sult, fordi jeg ikke havde faaet noget at spise hele Dagen, gjorde det et pinligt Indtryk paa mig at se Officererne med lækre Retter og kostbare Vine foran sig, mens jeg med stram Holdning overbragte Meldingen. Der blev ikke budt mig noget af de fine Sager. Jeg gjorde omkring og maatte selv sørge for at faa noget. Da tændtes Harmen i mit Hjærte, saa meget mere som min Kone og mine 7 Børn

maatte lide Sult. Fra den Dag blev jeg revolutionær og ønskede at faa den modbydelige Rangsforskel i den tyske Armé knækket.

Under saadanne Forhold er det forstaaeligt, at Officerernes Befalinger ikke altid efterkommes. For Eksempel: En Vagtofficer har forbudt ethvert Samkvem med en ildeset Haandværker tæt ved Grænsen paa den anden Side, fordi han hjalp Desertørerne. Paa Trods af dette Forbud gaar en Vagtmand lige ned til Kongeaaen, hvor „Forbryderen" gaar og fisker, og udtaler: „Jeg holder mere af Dem end af disse Herrer". Der er Trods i hans Sind; thi han er lige vendt tilbage fra sit Hjem i Mellemtyskland, hvor han har ledsaget to Børn, der døde af Underernæring, til Graven.

Selvopholdelsesdriften og Militærregimentet tvang Vagterne over paa Befolkningens Side. De fleste Vagtmænd var villige til i deres Fritid at hjælpe ved Arbejdet, og herfor modtog de Godtgørelse i Form af Penge eller Levnedsmidler. Det hændte, at Vagtsoldaterne ved Udøvelsen af deres frivillige Arbejde kom i Modsætning til Officerernes Opfattelse. Dette viser følgende Tilfælde: En Vagtmand gaar og pløjer paa en Desertørs Mark. Desertøren er hadet af Befalingsmændene for sin modige Optræden. Paa en Patruljetur kommer en Løjtnant hen til Soldaten. Denne staar ret, og der forefalder følgende Samtale:

Løjtn.: Naa, De pløjer.

Soldaten: Javel, Hr. Løjtnant.

L.: Den Slyngel (Desertøren) gaar derovre i sin Skov og fløjter, mens vi udfører hans Arbejde. Han ser paa vor Omsorg for sit Landbrug, ler os ud og kan ganske roligt blive derovre, hvor længe Krigen end maatte vedvare. — Véd Kaptajnen, at De pløjer?

S.: Javel, Hr. Løjtnant.

L.: Har han set det?

S.: Javel, Hr. Løjtnant.

L.: Har han sagt noget?

S.: Nej, Hr. Løjtnant.

L.: Naa, saa pløj videre. —

Da enkelte Vagter allerede paa et tidligt Tidspunkt af Krigen er behjælpelige ved Desertion, faar disse og Grænseboerne fælles Interesser paa dette Omraade, og de søger gensidig at hjælpe hverandre under vanskelige Forhold. Det viser følgende Eksempler:

Da en Kone, som er mistænkt for at være Desertører behjælpelig, bliver ført i Undersøgelsesarrest, faar en Vagtmand, der ikke har rent Mel i Posen, Lejlighed til at tilhviske hende: „Fru J., De maa endelig ikke forraade os.“ Under Forhøret i Haderslev forstaar hun at bortlede enhver Mistanke fra Vagterne. — Hun var forøvrigt den første paa denne Egn, der kom under Tiltale for Medhjælp ved Desertion. Hvor aandsnærværende hun var i denne uhyggelige Situation, bevises ved, at da hun under Bevogtning bliver ført forbi sit Hjem, hvor flere Børn maa lades tilbage, kysser hun Søsteren og benytter dette Moment til at hviske hende i Øret: „Faa Brevene ryddet af Vejen“, hvilket fik stor Betydning, da Huset faa Timer efter blev gennemrodet for at finde kompromitterende Skrivelser. — Under Fængselsopholdet var hun i skarpt Forhør, der blev foretaget af en Officer. Men med korslagte Arme over et kraftigt Bryst besvarer hun alle Spørgsmaal og undgaar enhver Fælde. Officeren udbryder: „Forbandede Kvind'“, men maa efter otte Dages Arrest lade hende drage hjem af Mangel paa Beviser. — Der er Tømmer i denne Kone, og hun er ikke god at komme i Kast med.

Et andet Tilfælde af beslægtet Art foregaar paa følgende Maade: I Mørkningen kører en Landmand fra en større Landsby mod sit Hjem ved Grænsen. En elegant klædt Herre gaar paa Vejen i samme Retning, og da han

er kommet op at køre, forklarer han, at Rejsens Maal er København, hvor hans Datter opholder sig. Nu gælder det jo om at slippe igennem Vagtkæden, men han har hørt, at det vistnok kan lade sig gøre ved Vagt Nr. 12. Den fremmede er straks gennemskuet som Kriminalbetjent. Hvor Vejen drejer om til Landmandens Hus, gaar Politimanden mod Nord, mens Bonden i stærk Trav kører hjem til Gaarden, hvor han kaster Tømmen til Sønnen, sætter sig derefter paa en Cykle og iler ad en Genvej til Vagterne langs med Grænsen. Et: „Pas paa, thi det hemmelige Politi er i Farvandet!“ meddeles disse, hvorefter Nr. 12 instrueres særligt. Derpaa cykler Manden ad en anden Vej hjem. — Faa Minutter efter kommer Kriminalbetjenten til Nr. 12 og gør sig lækker for at faa Lov til at passere. Men ingen Naade! Nr. 12 er Soldat til Fingerspidserne — den Aften. Han bliver alligevel arresteret og ført paa Vagtstuen, hvor der optages Forhør. Nr. 12 var godt forberedt og havde sine Tanker i Orden. — Dagen efter takker han for Vinket; ellers var han sikkert plumpet i.

Saaledes fik Vagterne Bevis for, hvor de havde deres Venner.

Selv om det i Hovedsagen var den menige Vagtsoldat og en Del af Underofficererne, der paa flere Omraader følte, at de havde fælles Interesser med Grænsebefolkningen, saa er der dog ogsaa Eksempler paa, at Officerer har sympatiseret med den danske Befolknings Anskuelser og søgt at hjælpe dem i forskellige Situationer. En Løjtnant har saaledes nogle Dage før advaret en Familie mod en Kriminalbetjent, der vilde indfinde sig i Damedragt, og det er endogsaa — undtagelsesvis — sket, at der fra denne Side er ydet Hjælp ved Desertion. Men som Helhed var Officererne fjendtlig sindet overfor Desertørerne, især i Krigens første Del, og naar det drejede sig om at komme disse til Livs, har fanatiske Hjemmetyskere og Domæne-

forpagtere gjort deres bedste for at skade dem. Saaledes fik en Domæneforpagter, der havde Kaptajnsrang og var dekoreret med Jernkors — Tegnet for tapper Vaabendaad —, skønt han aldrig havde været i Krig og hele Tiden opholdt sig paa sin Gaard, udpønset en enestaaende Hævnplan mod en Desertør, der ikke maatte have den Fornøjelse at se sine Kreaturer græsse lige syd for Grænsen, og han fik Majoren, sin foresatte, til at gaa med paa Idéen. Begge tager hen til Konen og kalder hende ud i Gaarden, hvor der forefalder følgende Samtale:

Majoren: Deres Kreaturer maa fjernes fra Engen!

Konen: Vi har ikke Plads til dem andre Steder.

Majoren: Saa kan De binde dem ind.

Konen: Vi har intet at give dem, da det er forbudt at høste Korn til Foder.

Efter Samraad med Domæneforpagteren fortsætter

Majoren: Deres Kreaturer kan flyttes hen paa en anden Mands Mark, og hans Kreaturer kan komme ned paa Deres Eng. Bort fra Grænsen skal de! Eller tror De, at vi bestandig vil lade os tage ved Næsen?

Konen maatte smile ad dette besynderlige Udbrud af Arrigskab. Men da blev Majoren rasende; hans Ansigt farvedes kridhvidt, og Skægget struttede. Han snurrede rundt paa Hælen og forsvandt sammen med Domæneforpagteren.

Der var givet en Befaling, som maatte efterkommes. Husets Beboere og Vagtsoldaterne, der boede paa Gaarden, drøftede Sagen, og Resultatet blev, at Ungkreaturerne samme Dag blev drevet hen til en anden Mands Mark; men der ombyttedes kun ét, der var kendelig paa sin korte Hale, med et andet af Naboens, og derpaa kom de samme Kreaturer tilbage til Engen. — Domæneforpagteren gottede sig over sin Sejr; men Gaardens Folk og Soldaterne lo.

Som man ser, gik det ved Grænsen lige som ved Fron-

ten: der var Splidagtighed inden for den militære Organisme, fordi ikke alle vilde udføre meningsløse Ordrer eller gjorde det paa Skrømt, og derfor maatte det hele ramle sammen tilsidst.

I Krigens første Del var alle Vagtsoldater indlogeret hos Befolkningen imod en Godtgørelse, som skulde ydes af Militærforvaltningen; men da Arbejdskraften som Følge af Indkaldelser til Hæren stadig tog af, androges der om at blive fri for den stærke Indkvartering, som foraarsagede en hel Del Arbejde for Hjemmets Kvinder, hvis Kræfter nødvendigvis maatte anvendes til Markarbejde. Langs med Grænsen byggedes derfor Barakker i passende Afstande. Efter deres Opførelse bor Vagten skiftevis i disse og hos Grænseboerne. I enkelte Afsnit er dog *alle* Soldater anbragt i Barakker under den sidste Del af Krigen.

Det var ikke vanskeligt at udfinde, hvilke Vagter der havde et godt Hjerte eller som var Anti-Militarister og derfor omgik de strenge og delvis meningsløse Anordninger. Hos saadanne fik Grænseboerne Tilladelse til at passere Grænsen til Danmark, hvor de hentede Lednedsmidler til sig selv og Vagten, fik virkelighedstro Efterretninger fra Stillingen ved Fronten samt besøgte Slægtninge, efter at Desertionerne var i fuld Gang. I mange Tilfælde tilbød Soldaterne selv deres Tjeneste, og ofte hændte det, at de i deres Fritid gik langt sydpaa og gjorde bekendt i Landsbyerne, at Folk, som havde Ærinde til Danmark, kunde komme over hos dem paa et nærmere betegnet Tidspunkt og Sted, naar de havde Vagttjeneste. Ja, det gik undtagelsesvis endogsaa saa vidt, at Grænsesoldater aflagde en lille Visit paa en dansk Gaard tæt nord for Grænsen, hvor de traf sammen men danske Grænsegendarmer og sønderjyske Desertører — et ret broget Selskab. Ved en gemytlig Passiar blev de trakteret med

Kaffe og Kage samt en dansk Kaffepunsch eller to og levede saaledes for en kort Tid i gensidig god Forstaaelse uden at mærke noget til Krigens generende Skillelinier.

Det var dog kun en Brøkdel af Grænsevagten, der handlede saa demokratisk. Der har altid været en Procentdel, som rigtignok blev mindre, eftersom Krigen trak ud, der var fjendtlig sindet mod den danske Befolkning.

Enkelte af disse mener endogsaa, at de maa gøre Brug af „det gode tyske Sværd“, saasnart Lejlighed bydes; men de har undertiden gjort det paa en meget ufordelagtig Maade. Saaledes skyder en Vagtmand paa en Gaardejer, der gaar hjem fra Marken. Soldaten vil have ham med paa Vagtstuen. Det synes Bonden ikke saa godt om og tilbyder Vagten en god Middag for at blive fri for alt Vrøvl. Dagen efter maa Soldaten finde sig i, at Gaardmanden gaar ham køligt forbi, mens han sidder i Køkkenet og faar sin Løn for den patriotiske Bedrift.

I et andet Tilfælde skyder Vagten en Kugle gennem Laaret paa en Gaardmand, der ligeledes gaar hjem fra sin Mark. Da Soldaten kommer hen til den saarede, er han til at begynde med temmelig stor paa det, men bliver dog betænkelig efter at være blevet gjort opmærksom paa, at der forelaa en Fejltagelse. Vagten blev forflyttet, og Bonden kræver en Skadeserstatning paa 20,000 Mark.

Saadanne Herrer var selvfølgelig ikke tilgængelige for Medhjælp ved Desertion, og mange af de anti-militaristiske Vagtmænd, der understøttede Befolkningen paa andre Omraader, vovede ikke at hjælpe, begrundet paa den høje Straf, det kunde have til Følge. Der hørte mere Mod til at understøtte ved Desertion end hjælpe en Kone til Danmark for at købe Fødevarer.

Man bliver dog opfindsom i trange Tider. Har en Medhjælper fundet ud, at en Soldat gerne vil have Spiritus, saa aflægger han denne et Besøg paa sin Post ved Grænsen og giver ham noget lækkert Smørrebrød med en

Portion Brændevin eller en Flaske Punsch til. Kort Tid efter kommer en anden og er lige saa spendabel. Naar Vagten er saa vidt, at han hverken hører eller ser, hvad der foregaar i Landskabet, men sidder i sit Vagthus og drømmer om Tysklands Storhed — da gaar Desertøren over.

For at Vagtmanden kan sikre sig imod Snestorm og heftige Regnskyl, er der et lille Skur ved Enden af hans Omraade paa Vagtlinien. Befolkningen kaldte det Skilderhus. Det var i Mandshøjde, og Grundfladen ca. en Kvadratmeter. I hvert Hjørne stod en Granpæl, i hvilke der paa Siderne og foroven var fastnaglet Lægter. Mellempartierne var udfyldte med Græsflager, Lyng, Halm og lignende. Indgangen var i Reglen mod Syd. Langs med den ene Væg var der et Sæde, som bestod af et lille Brædt eller var bygget af Græsflager. For at kunne spejde ud til Siderne, var der anbragt et Udkigshul eller et Vindue mod Vest, Nord og Øst. —

Desertørerne var helst paa Færde, naar Vagten som Følge af grimt Vejr var nødsaget til at opholde sig i Vagthuset; thi da vidste de, hvor han var.

Da Desertionen i de første Maaneder af 1915 tager til, bliver der dannet en Vagtkæde tværs over Landet fra Lille Bælt til Vesterhavet, hvor Vagter patroillerer frem og tilbage ved Dag og ved Nat. Hver Soldat maa bevogte en Strækning paa ca. 150—200 m. Hvor der er Skov eller Krat, bakket Terræn eller Huse med Plantager, er Afstanden mindre; er Landskabet jævnt med fri Udsigt, er den lidt større.

I Førstningen strækker denne Vagtkæde sig langs med selve Grænsen; men da denne Ordning viser sig uheldig, fordi Desertørerne efter at have passeret Linien straks er paa dansk Grund, hvor Soldaterne ikke maa skyde paa dem (hvad de dog undertiden har gjort), flyttes Kæden

efter et Aars Forløb ca. 200 Meter tilbage, for at Vagterne kan have frit Skydefelt til begge Sider af Linien.

I flere andre Henseender søger man at vanskeliggøre Desertionen, dog for det meste uden synderlig Virkning. Saaledes lægges der tæt syd for Vagtlinien Pigtraad i dybe, tørre Grøfter, som benyttes til at snige sig langs med, for at tvinge Desertørerne op paa fri Bane, inden de kommer til selve Vagtkæden. — I Skove og Krat, som benyttedes meget i Begyndelsen, fordi de giver et godt Skjul, trækkes der 7—10 Pigtraade. Derefter kan saadanne Steder ikke benyttes. — En Befalingsmand finder paa, at hver Vagtmand skal affyre 26 Skud om Natten, — saa maa Desertørerne dog blive bange for at gaa igennem. Det giver rigtignok en forfærdelig Kanonade, men har den modsatte Virkning som ventet; thi naar Desertørerne i mørke Nattetimer kravlende har sneget sig hen i Nærheden af Kæden og ligger paa Lur for at udspejde, hvor der opstaar en Aabning, saa bliver det meget lettere ved denne Skydning, idet de da kan *høre,* hvor Vagterne befinder sig. Denne Forskrækkelsesmetode maa derfor snart opgives som ubrugelig. — Nogen Forvirring medfører det i Begyndelsen, da den gamle Ordning. hvorefter enhver Soldat har sin bestemte Plads og véd, naar og hvor han skal staa Vagt, afløses af en anden, saa han først faar sit Nummer at vide, lige før han trækker paa Vagt. Der kan saaledes ikke træffes Aftale med Medhjælpere paa Forhaand. Men ogsaa denne Ulempe overvindes ved, at Soldaten undervejs til Grænsen paa et aftalt Sted lader en Tændstikæske eller et lille Stykke Træ falde, hvorpaa hans Nummer er optegnet, og saaledes formaar den civile Medhjælper at finde den militære paa hans Natpost. Den indførte Nyordning bliver dog i Længden til Fordel for Patruljen, der skal efterse Vagterne, da det er bekvemmere at samarbejde med hine, og de tager saaledes en Del af Fortjenesten fra Vagt-

soldaterne. — Imod Slutningen af Krigen, da Desertionen til Trods for alle Kunster vedbliver og stadig tager til, indføres noget ganske nyt, som ser ud til at skulle blive frygteligt. En Del Patruljer udrustes med glubske Politihunde. Men mærkeligt nok foreligger der ikke et eneste bekendt Tilfælde, hvor en saadan har fanget en Desertør; derimod véd man om flere, hvor Patruljer med Hunde har haft særlig god Søgning af Desertører og civile Medhjælpere. Om et Par Sammentræf med Politihunde kan berettes: To kraftige Sønderjyder, temmelig langt sydfra, gaar om Natten mod Grænsen, fast besluttet paa ikke at ville vige tilbage for nogen Hindring. Ulykkeligvis møder de paa en Landevej 3 Soldater med en Politihund. De udspørges af Soldaterne, der godt kunde have arresteret dem. Desertørerne er klar over, at Modstand vilde være unyttig, da de medbragte Vaaben ikke kan udrette noget mod Politihunden. Mærkeligt nok lader Soldaterne dem gaa. — I et andet Tilfælde ligger en Desertør og en Vagtsoldat paa en Hede og afventer en Lejlighed til, at Flygtningen kan slippe igennem Vagtkæden. Imens kommer en Officerspatrulje med en Politihund hen over Heden i et Par Hundrede Meters Afstand. Soldaten er meget ængstelig, da han tror, at alt er tabt, og at han kan vente at faa en haard Straf. De opdages dog ikke, antagelig fordi Vinden bar fra.

En naturlig Hindring dannede Kongeaaen; thi den er somme Steder ret dyb og vanskelig at komme igennem for Ikkesvømmere. Derfor har man i Reglen søgt at komme over enten øst eller vest for denne Hindring.

Vagten blev kontrolleret af flere overordnede. En „Gefreiter“ skulde revidere 7 Poster og gøre Notitser i en Kontrolbog, der hang i Vagthuset, at alt var i Orden. En

Underofficer maatte gøre ligesaa. „Feltwebelen“* kunde inspicere saa ofte og naar han fandt det for godt. For Officererne gjaldt det samme. Alle disse foresatte skulde passe paa, at Vagtmandskabet gjorde sin Pligt. — Jo, der var Orden i Sagerne.

Hver Soldat gik Vagt i fire Timer og havde fri i otte. Første Nattehold gik fra 9—1, og andet fra 1—5. Fra 12½—1 blev første Hold afløst af andet. Det var konstant hele Tiden og blev udnyttet af talrige Desertører og deres Medhjælpere paa de Steder, hvor den ene Afdeling trak sig tilbage mod Øst og den tilstødende mod Vest; thi dér opstod ved Afløsningen en større Aabning paa 3—400 Meter i nogle Minutter. Desertørerne, som laa paa Udkig foran saadanne Steder, ventede paa det gunstige Øjeblik. Et velment Haandtryk fra Hjælperen og et sagte: Lykke paa Rejsen — og Desertørens Arme og Ben kom i hurtig Bevægelse, for kravlende at naa i Sikkerhed, før Aabningen blev lukket. — Var man uheldigvis kommet for sent til første Afløsning, maatte man ligge i 4 Timer, indtil den næste Chance tilbød sig. Men det var kun de stedkendte, der var orienteret om disse lokale Forhold.

Naar Underofficerspatruljen var Medhjælper, saa blev en Vagtmand inspiceret ved den ene Ende af hans Strækning, hvorved der opstod en mindre Aabning, mens Desertøren smuttede igennem. Var der 2 Patruljer, som udførte Haandteringen i Fællesskab, saa blev to tilstødende Poster opholdt ved modsatte Endepunkter. Det var særlig fint, og der kunde nok ydes et større Honorar, naar Sikkerheden var saa stor.

Langs med Kysterne paa Fastlandet og omkring Øen Als gik der *Strandvagter*. De havde dog en betydelig læn-

* Højere Underofficer.

gere Strækning at bevogte end Grænsevagten. Ogsaa her søgte man at vanskeliggøre Desertionen ved at lade alle Baade, Fiskerbaade undtagen, trække op paa Land et Stykke fra Kysten, hvor de blev fortøjet med Jernlænker og aflaaset. — I Vesterhavet ved Hvidding prøvede Befalingsmændene at fange Desertørerne med et Tov, der var spændt langt ud i Havet. Men da det flere Nætter i Træk ikke gav nogen Fangst, opgav man de besværlige Forsøg.

Pligten.

Hvorledes det *militaristiske* Tysklands Opfattelse var med Hensyn til erobrede Folkefærds Forpligtelser i en Krig, er noksom bekendt: I maa værsgo kæmpe med det tyske Sværd for den tyske Sag, ellers skal vi nok vise jer Vejen! Dette falder ganske i Traad med en fanatisk Hjemmetyskers Syn paa Sagen. Han har udtalt, at alle Desertører skulde hænges i Landevejstræerne. Samme Herre, der var militærpligtig fra første Dag, foretrak, i Stedet for at kæmpe for sit Land, at tage imod en Stilling som Orlovsorganisator for flere Amtsdistrikter, og til ham maatte Hustruer og Forældre henvende sig og trygle om Orlov for deres paarørende. Altsaa: Tyskeren trykker sig for at vove Liv og Helsen, men faar Magtfuldkommenhed til at tvinge Danskerne til at udføre det, som det havde været hans moralske Pligt at gøre.

Hvorledes det *demokratiske* Tysklands Opfattelse er, kan nærmere karakteriseres ved følgende, som er forefaldet efter det tyske Nederlag.

En Lærer, der var vendt tilbage fra Danmark, bliver i en Skrivelse fra Regeringen betegnet som „Feigling og Landsforræder, hos hvem formildende Omstændigheder er udelukket.“

Mellem en Præst og en anden dansksindet Lærer, der kom hjem efter Sammenbrudet, forefalder følgende interessante Samtale, efter at Præsten har bebrejdet ham, at han er vendt tilbage til den tyske Forvaltning, som han var rendt fra:

Læreren: Det er ikke den samme Regering, men en anden, der har givet Amnesti for Desertørerne.

Præsten: De kan se, at det er Dem forbudt at holde Skole.

L.: Det skal vise sig, om Regeringen kommer med et retsgyldigt Forbud.

P.: De kan ikke forsvare, hvad De har gjort, overfor Deres Samvittighed.

L.: Min Samvittighed har aldrig anklaget mig for min Handlemaade.

P.: De skal gøre, hvad man forlanger af Dem, da den enkelte aldrig kan vide, hvad der er Ret og Uret.

L.: Jeg har selv Ret til at dømme om disse Ting.

P.: Hvad saa med Faneeden?

L.: Er nærmest en Farce. Jeg har ikke sværget med Haand, Mund eller Hjerte. Kristi Udtalelse: „I skulle aldeles ikke sværge", maa opfattes paa den Maade, at man ikke skal lade sin Vilje binde af en Ed, saa man ikke senere kan gøre Guds Vilje, hvilket vilde blive Tilfældet, naar man f. Eks. efter Kejserens Opfordring skulde skyde paa Far og Mor.

P.: Ja, saadan snor De Dem uden om det.

Lidt senere ser Læreren sig nødsaget til en kort Tid at holde op med at undervise. Efter Afsyngelsen af „I alle de Riger og Lande", forlader Børnene Skolelokalet, gaar ud og roder ved den tyske Fanestang, saa den hælder ud over Vejen. Nogle forbipasserende Beboere tager den helt bort, — „for at der ikke skal ske en Ulykke".

Nogen Tid efter stævnes samme Lærer til Forundersøgelse hos Landraad v. Løw i Haderslev, der ønsker at faa dennes Erklæring angaaende Bevæggrundene til Desertionen affattet i Protokollen paa den Maade, at han har handlet under Indflydelse af sjælelig Depression. Læreren modsætter sig dette bestemt og paastaar at have handlet med koldt Overlæg og efter moden Overvejelse.

Landraaden gør ham opmærksom paa, at Desertion er uforsvarlig af ham som Embedsmand og Soldat. Læreren svarer: „Jeg stammer fra et dansk Hjem, er danksindet og har ikke følt mig forpligtet til at kæmpe for Tyskland.“ Hertil gør Landraaden den interessante Bemærkning: „Nordslesvigerne, ogsaa de danske, har følt det som deres Pligt at kæmpe for Tyskland.“

Der kan ikke være Tvivl om, at Landraaden ved denne Udtalelse tænker paa den *moralske* Pligt, og naar han ved en anden Lejlighed har udtalt til Danske: „For Eder er det dobbelt haardt at kæmpe,“ saa finder hans humane Embedsførelse en psykologisk Forklaring udfra denne Opfattelse; thi i dette Tilfælde havde danske Sønderjyder været mere tro imod det tysk-militariske Erobringsprincip end en stor Del af selve det tyske Folk.

Det var heldigt i flere Henseender for Haderslev Kreds, at Landraaden havde denne Opfattelse; men det er givet, at kun en meget lille Brøkdel af Danskerne fortjente denne Paaskønnelse af den humane tyske Embedsmand.

Hvorledes *sønderjyske Desertørers* Opfattelse var med Hensyn til deres Pligt overfor dette: at kæmpe for den tyske Sag, skal yderligere klarlægges ved en Del Udtalelser.

„Jeg følte ikke Spor af moralsk Forpligtelse til at kæmpe for Tyskernes Sag. Denne Krig maa betragtes som en Erobringskrig fra tysk Side, og alene af den Grund kan der ikke være Tale om Pligt. — Som Fæstningsartillerist maatte jeg lægge venstre Haand paa Kanonen og strække tre Fingre af højre i Vejret, og jeg blev befalet at eftersige en Edsformel, hvilket jeg ikke gjorde; derfor ansaa jeg det ikke som en Ed. Selv om jeg ikke kunde have undgaaet at eftersige Edsformelen, vilde jeg ikke have anset det som nogen Forpligtelse overfor Tyskerne, da det var en tvungen Sag. — Havde det været til

mit Fædrelands Fane, vilde jeg under alle Omstændigheder have betragtet Eden som moralsk bindende. — Grundene, hvorfor jeg ikke gik over Grænsen straks ved Krigens Udbrud, hvilket havde været meget let for mig som Grænsebo, men først deserterede senere hen, kan sammenfattes i følgende:

Jeg troede, at Danmark vilde blive tvunget til at udlevere sønderjyske Desertører. Denne Antagelse afviste en hvilken som helst Spekulation med Hensyn til Desertion, da mine Kaar i dette Tilfælde vilde være blevet langt daarligere, end hvis jeg straks gik til Fronten. — Jeg var 8 Aar henne i Tjenesten og troede derfor, at jeg kunde forblive i en indenlandsk Fæstning, hvilket viste sig at være en Fejltagelse. — Efter 2 Aars og 3 Maaneders Tjeneste deserterede jeg, da jeg vidste, at Flygtninge ikke blev udleveret. — Der var ingen Udsigt til, at Krigen kunde faa Ende i kort Tid. — Jeg var paa Orlov fire Gange, og det blev for hver Gang tungere at gaa til Fronten igen. — Jeg følte den Pligt over for Familien at redde Livet for deres Skyld.“ —

„Jeg havde ingen Skrupler overfor Tyskerne ved at desertere; men der var seks Danskere i mit Korporalskab, som alle ønskede at komme paa Orlov for at faa Lejlighed til at desertere, og jeg var klar over, at naar jeg gik over Grænsen, saa vilde ingen af disse faa Orlov i nogen Tid derefter. For deres Skyld følte jeg Ubehag ved at flygte. Men naar jeg gik tilbage til Fronten, vilde en anden af de seks blive den lykkelige. Derfor mente jeg at have Ret til at benytte Lejligheden.

(Denne smukke Tanke overfor danske Kammerater har en Tid lang afholdt flere fra at desertere; der er Eksempler paa, at nogle ved Overvejelser af den Art foreløbig ikke er gaaet til Danmark. I det frygtelige Frontliv er den endelige Beslutning taget. Men det var for sent for fleres Vedkommende; de faldt inden næste Orlov.)

„Tyskerne havde ikke nogen som helst Ret til at lægge moralsk Forpligtelse i Edsformelen, efter at deres Repræsentant ikke opfyldte den Ed, som 1866 blev aflagt med Henblik paa Pragfredens § 5. Havde Sønderjyderne faaet deres Ret: „ved fri Afstemning at afgøre deres Tilhørsforhold“, opfyldt, saa var Danskerne ikke blevet tvunget til at kæmpe for tyske Interesser.

Jeg har aldrig troet paa Tyskernes Sejr og følte ikke nogen Forpligtelse overfor disse, hverken som Borger eller med Hensyn til Faneeden. — Vi blev betragtet som Soldater af anden Klasse, fordi Militærprotokollen efter indhentede Oplysninger fra tyske Embedsmænd udviste, at vi var Danske.

I Følge indtrufne Meddelelser vidste jeg, at mange Danske i Kanada og andre Lande havde meldt sig frivillig til Kamp imod Tyskerne. Det forekom mig som det forfærdeligste af alt at komme til at kæmpe *for* disse, imod vore Venner — Franskmænd og Englændere — og imod egne Landsmænd.“

„Jeg følte ingen moralsk Forpligtelse overfor Tyskerne, gik dog først i Trøjen, inden jeg flygtede, fordi jeg antog, at Landstormsmænd ikke kunde komme til Fronten, og at jeg i det hele taget var krigsuduelig. Endvidere troede jeg, at Krigen ikke kunde vare længe. — Efter min Mening burde alle, der paa nogen Maade kunde, have deserteret. Det forundrede mig især, at militærpligtige Danske i Kongeriget tog herop for at kæmpe for Tyskerne.“

„Da jeg fik Orlov 1916, havde jeg endnu ikke tænkt paa at desertere; men da jeg kom hjem og hørte om de mange Desertioner, og især da min Svoger, der var paa Orlov, blev erklæret duelig for Krigstjeneste, blev Beslutningen taget sammen med ham.“

„Jeg følte mig ikke forpligtet overfor Tyskerne. Efter Gennemmarschen i Belgien, hvor jeg var Vidne til Tyskernes Brutalitet og Voldshandlinger, opstod den Tanke

i mig: det er ikke godt at give Navn til saadant; jeg maa se at komme bort fra dette, og derfor deserterede jeg ved første Lejlighed."

„Faneeden ansaa jeg for betydningsløs. Jeg er opvokset i et dansk Hjem med antiprøjsisk Aand, har stadig været forfulgt og chikaneret af Tyskerne og følte det som min moralske Pligt at bidrage saa meget som muligt til at faa den tyske Militarisme knækket for derved at opnaa Sønderjyllands Befrielse."

„Jeg havde følt den altyske Svøbe og lidt frygteligt under Tyskernes hensynsløse Fremfærd. Derfor svor jeg at blive Altyskernes Fjende. I Fredens Tid stillede jeg mig i de danskes Rækker for at modarbejde Tyskernes Bestæbelser: Udryddelsen af dansk Nationalitet paa gammel dansk Grund. Det var blevet mig meddelt, at jeg var en af de første paa den sorte Liste og derfor kunde vente at blive kastet i Fængsel naar som helst. — I Vinteren 1914—15 læste jeg i danske Aviser Meddelelsen om, at store Summer ligesom i Aarene før Krigen var bevilget til den danske Nationalitets Undertrykkelse i Sønderjylland — og det til Trods for, at alle danske Sønderjyder var gaaet til den tyske Front, og talrige var faldne. I ensomme Nattetimer grundede jeg over dette brutale Udslag af tysk Hensynsløshed. Jeg følte: Taaber de, som endnu kan have Tillid til tysk Retssind. Ned med denne brutale Magt! Ellers er vor Skæbne beseglet for bestandig. *Du* maa gøre dit til at faa denne Magt knækket og dermed virke hen til Sønderjyllands Befrielse. — Jeg rejste rundt og undersøgte Forholdene i de sønderjyske Fangelejre, hvor de Allieredes Soldater opholdt sig, og fandt Tilstandene bedre, end Rygterne gik. Det gunstige Resultat af denne Undersøgelse har maaske bidraget noget til at mildne Krigsfangernes trange Kaar. — Derpaa drog jeg bort fra Hjem og Hjemland for at gøre min Pligt mod mit Land og mit Folk."

En gammel dansk Sønderjyde har udtalt, at Faneeden vilde have nogen Betydning, hvis vedkommende var tysksindet. Hertil kan dog med Rette spørges: Var selv en Tysker moralsk forpligtet til at kæmpe for den tyske Sag, naar det drejede sig om en *Angrebskrig*, der har fremmede Folkefærds Erobring til Maal? Eller naar Krigsførelsen ikke retter sig efter internationale Overenskomster? Her maa det gælde: Man skal adlyde Gud mere end Mennesker. Mange Sønderjyder havde ikke Tid og Lejlighed til saa dybtgaaende Overvejelser, og de fleste fik ikke noget at vide om Tyskernes Krigsførelse.

De foranstaaende Udtalelser angaaende Pligten er allesammen med Undtagelse af den sidste givet af danske Rømningsmænd. Det vil have Interesse at kende Udtalelser af Sønderjyder, *som havde kæmpet ved Fronten.* I Vinteren 1917—18 blev der af de 400 sønderjyske Krigsfanger i Fangelejren Feltham i England udvalgt 5, som efter moden Overvejelse skulde besvare Spørgsmaalet: Hvorfor drog jeg i Felten? Der blev angivet følgende Grunde:

„Jeg havde ikke gjort mig Umage for at blive prøjsisk Borger, hvis jeg havde vidst, at jeg som Følge deraf faa Aar efter skulde være blevet tvunget til at kæmpe for Tyskerne. Jeg troede ikke, at Krigen skulde vare saa længe. Der var ikke Tid til Overvejelser.“ — „Der var Forskel paa, om man var gift eller ugift. Jeg var gift, og der var af den Grund flere Vanskeligheder baade med Hensyn til Familien og til Formuen.“ — „Jeg troede ikke, at vi unge vilde komme til Fronten, da Krigen maatte være afsluttet, inden vi blev uddannet; jeg maatte desuden tage Hensyn til min Far, da han vilde være kommet til Fronten, hvis jeg var deserteret.“ — „Der var ingen Vej udenom; da jeg er fra Als, kunde jeg ikke komme over Grænsen. Men Desertørerne gjorde Ret.“ — „Før Krigen blev det saa stærkt betonet, at vi var lovlydige Borgere, der gjorde vor Pligt.

Desertørerne kunde derefter ikke anses for lovlydige, fordi de unddrog sig deres Pligt. Vore Tab var en Regning til Tyskerne om bedre Behandling og Respekt for vor Ret. Hvad var Følgen blevet, hvis alle var deserteret?" Til den sidste Udtalelse kan siges: Henvisningen til Lovlydighed har vel nok vildledt en Del, som har troet, at den ogsaa maatte gælde i Krigstid. Nej, Desertørerne kan ikke betragtes som lydige mod den tyske Militarisme under dens Angrebskrig. De to sidste Sætninger er drøftet af mange og vil ikke kunne besvares fuldgyldigt. —

Forsamlingens Leder kunde, efter at disse Bevæggrunde var angivet, konstatere, at ingen havde følt moralsk Forpligtelse overfor det militære Tyskland. Blandt alle Danske i Fangelejren Feltham var dette det bærende Haab: Tyskernes Nederlag, hvorved alene Sønderjyllands Befrielse blev muligt.

Langt de fleste *danske Sønderjyder ved Fronten* har tænkt og følt ligesom Desertørerne og Feltham'erne. Der er talrige Udtalelser af danske Frontsoldater, der vidner i samme Retning. Til Trods for de mange Ubehageligheder, dette Liv medførte, er der blevet sagt: Hellere to Aar endnu som tysk Soldat, end at Tyskerne skulde vinde denne Krig. At Sønderjyder med denne Opfattelse ikke deserterede, havde som oftest sin Grund i, at de ikke kunde faa Orlov eller troede, fordi de var fra Egne længere mod Syd, at det var meget vanskeligt at rømme og derfor forbunden med altfor stor Risiko. Mange blev, fordi de troede at kunne holde sig bag Fronten, i Garnisoner eller ved andet Arbejde, hvor de ikke var udsat for Livsfare.

I den levende Danskhed blandt *den hjemlige Befolkning* var det efterhaanden blevet et Slagord: „Nu eller aldrig" — i den rigtige Erkendelse af, at hvis Tyskerne sejrede denne Gang, saa var det forbi med Sønderjyllands Befrielse. Altyskerne vilde da have faaet uindskrænket

Magt, for hvilken sønderjyske Danske maatte bøje sig — ja, antagelig Danmark og Skandinavien med. Derfor var Tyskernes Nederlag den eneste Redning. Hvor man ikke kunde indordne sig under denne Tankegang, maatte det tilskrives Fortvivlelse over paarørende, som stod ved Fronten, og lignende Aarsager.

Pauli Ord: Rom. 13: „Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanig“ kan ikke anvendes i dette Tilfælde alene af den Grund, at det var en Angrebskrig, at Tyskerne brød Traktaten angaaende Belgiens Neutralitet, og at deres Krigsførelse stred imod internationale Overenskomster. Det vilde være absurd at udnytte dette Bibelord til Altyskernes og tyske Militaristers Fordel; thi saa kunde de have blevet ved med at erobre og derved, støttet paa Bibelens Ord, haft moralsk Ret til at kræve, at undertvungne Folkeslag skulde bidrage til nye Erobringer.

Man har efter det tyske Sammenbrud stillet Sønderjydernes Kamp i de tyske Rækker ved Siden af dansk Vaabendaad ned gennem Tiderne. Dèr hører den absolut ikke hjemme. Sønderjydernes Kamp i den store Krig er det mest sørgelige og tragiske, Danske nogensinde har maattet gaa med til; men det er deres store Fortjeneste, at de til Trods for den tyske Propaganda bevarede deres danske Sindelag.

Der er Eksempel paa, at man har kæmpet for den tyske Sejr. Her mødes tyske og danske Ønsker i et meget væsentligt Punkt. Det er den yderste Grænse af Tysk-Interesserthed fra dansk Side. En modsat Opfattelse har følt det som sin moralske Pligt at bidrage saa meget som muligt til at faa den tyske Militarisme knækket for derved at opnaa Sønderjyllands Befrielse. Det er de to Ydrepunkter af Sønderjydernes Forhold til Tyskerne under Verdenskrigen. Imellem disse ligger alle de øvrige. Men langt de fleste danske Sønderjyder hældede til Haabet om, at den tyske Militarisme maatte faa sit Knæk.

Overvejelser.

For de unge, som deserterede før Indkaldelsen, var det forholdsvis lettere at tage Beslutningen, idet de ikke havde behov at danne sig Bekymringer for Familiens Forsørgelse, og fordi der neppe kunde blive Tale om økonomisk Tab; heller ikke kunde de blive straffet for Forseelse mod Faneeden. Det var derfor langt mindre farligt for dem end for sønderjyske Soldater, hvis de skulde blive fanget. I Hovedsagen drejede det sig for disse kun om at komme godt over, og det frembød ikke større Fare for Folk, der var stedkendte ved Grænsen, hvorimod det kunde være vanskeligt nok for Desertører længere sydfra.

Men der var Overvejelser af anden Art. Saaledes drøfter Far og Søn Muligheden af, hvem der vil vinde Krigen. Sønnen hælder til den Anskuelse, at Tyskerne vinder, og derfor vil han aldrig mere kunne vende tilbage til sit Hjem. Faderens Opfattelse er modsat, idet han tror, at Tyskerne taber, og selv om de skulde vinde, er der ingen Skade sket ved at desertere; thi i saa Tilfælde vil de dog blive nødsaget til at udvandre, fordi det vilde blive uudholdeligt for Danske at bo i Sønderjylland under en altysk Forvaltning efter Sejren i en Verdenskrig. Sønnen er dog tvivlraadig og véd ikke, hvad han skal gøre. Men saa faar Familien Besøg af en ung Mand, som har siddet i Fængsel nogen Tid, fordi hans Broder var deserteret. Imens Forældrene aflægger et Besøg i Byen, drøfter de to unge Stillingen i Enrum. Den besøgende

gør gældende, at man skylder sin Familie at flygte i Stedet for at lade sig skyde ved Fronten. Danmark er det rette Fædreland; Tyskerne har man ikke nogen Forpligtelse overfor. Ved Hjemkomsten svarer Sønnen paa Faderens Spørgsmaal: Nu gaar jeg over.

Saaledes er der Landet over forekommet mange Overvejelser mellem Forældre og Børn, Brødre og Søstre og unge indbyrdes.

Ganske anderledes betænkelig stillede Sagen sig for Familiefædre, der var i Trøjen.

Meget vigtigt var netop, hvorledes *Krigens Udfald vilde blive.* Der kunde komme til at foreligge tre Muligheder:

Tyskerne sejrer,
Krigen uafgjort, og
Tyskerne taber.

I de to første Tilfælde vilde det komme til at se mørkt ud for Desertørerne. Hjemmet i det omstridte Land maatte uden Tvivl opgives for bestandigt, og Sandsynligheden talte for, at de ogsaa vilde blive nødsaget til at forlade Danmark, da dette havde Udleveringspligt i Fredstid. Selv om der kunde tænkes en Mulighed for Amnesti fra tysk Side, vilde det have været umuligt at udholde Chikanerier og Forfølgelser, som maatte blive langt værre end før Krigen, og da var de til Tider slemme nok. — I det sidste Tilfælde fik Tyskerne deres velfortjente Straf, og Vejen hjem maatte staa aaben.

Desertørerne satte saaledes alt ind paa ét Kort.

De, og det har vel nok været de fleste, der havde Tro paa Rettens Sejr og Haab om Sønderjyllands Befrielse, var sjælelig set heldigt stillet, idet det bare kom an paa at vente. Tvivl var der ikke; den endelige Sejr var sikker. —

Hvor der var Ejendom eller Formue, var det særlig vanskeligt at tage Beslutning. Thi selv om man havde faaet Formuen overdraget paa andre, faaet tilstrækkelig

Gæld indført paa Ejendommen og Besætningen eller en Del deraf solgt, hvilket som oftest maatte ske i sidste Øjeblik for ikke at vække Mistanke om Flugt, saa var det langt hen i Tiden usikkert, hvorledes Myndighederne vilde stille sig: om de foretagne Formueforskydninger vilde blive respekteret, eller om man vilde gaa skaanselsløst frem mod disse „Landsforrædere“ og behandle de bestaaende Love om Ejendomsretten som „en Lap Papir“. Senere hen klaredes disse Forhold saaledes:

Hvis Desertøren var ugift, blev Ejendommen beslaglagt, naar der var nogen. Det er sket i nogle Tilfælde.

Hvis der var Hustru, men ingen Børn, saa kunde hun forlange frit Ophold. Deraf fulgte, at naar der ikke var noget at vinde derved, lod de hende sidde paa Ejendommen, for at hun kunde ernære sig selv. Det kom mange til Fordel.

Hvis der var Kone og Børn, kom et muligt Overskud de sidste til Gode. Men herved opstod den Mulighed, at Myndighederne kunde tegne Krigslaan for Beløbet, da Staten garanterede for disse, og de blev derfor betragtet som ubetinget sikre. Det skete i de fleste Tilfælde; men Tabet blev dog ikke særlig stort, idet disse Krigslaan blev tilbagekøbt, inden Markkursen gik alt for lavt ned.

Var der ikke Ejendom eller Formue, saa var der i Reglen Nød og Bekymringer for den tilbageblevne Hustru med Hensyn til Føde og Klæder for sig og de smaa.

Under disse Forhold er det forklarligt, at en Mands første Tanke efter en Rejse fuld af Spænding og en eventyrlig Overgang ved Grænsen var: Ja, nu er jeg jo kommet godt over; men hvorledes mon det nu vil gaa „Mette“?

Saaledes har nok de fleste Desertører tænkt paa Hjemmet, efter at de lykkeligt havde overvundet alle Hindringer; thi foruden de omtalte Vanskeligheder var der Uklar-

hed om, hvilke Bryderier de paarørende vilde faa med Myndighederne ved Undersøgelsen.

Og det værste af alt var endda Uvisheden, om Sønderjylland og Danmark vilde blive Krigsskueplads. I dette Tilfælde vilde alt blive kastet Hulter til Bulter. Derfor blev det ved Afskeden aabne Spørgsmaal, som ikke kunde besvares:

Mon vi nogensinde ses igen — *naar, hvor* og *hvorledes?*

Det er forklarligt, at det ofte var meget svært at faa den endelige Beslutning taget, og det var vanskeligt at raade. En Mand havde Orlov og skulde rejse til Fronten om Aftenen. Om Morgenen var Ægtefolkene endnu ikke naaet til noget Resultat, og de diskuterede i Dagens Løb for og imod. Han vilde gerne have hendes Mening at vide; men hun vilde nødigt raade til det ene eller det andet. Saa spørger Manden hende, om hun hellere ønskede, at han skulde ligge ved Fronten end opholde sig i Danmark Resten af Krigen. Hertil svarer Konen: Helst i Danmark, hvis jeg vidste, at du var godt over. Saa tog han Beslutningen; thi Faren, som han selv valgte, tog han paa sin egen Kappe.

Efter at den danske Soldat havde lært de tyske Militærforhold ret at kende, blev Beslutningen dog ofte taget uafhængigt af de paarørendes Mening. Det drejede sig i saadanne Tilfælde bare om at faa Orlov, saa skulde Tyskerne aldrig mere faa ham at se.

Undertiden var Soldaterne, der kom fra Fronten, saa medtaget af Sult, Spænding og rædselsfulde Scener, at Viljeskraften var slappet, saa de ikke formaaede at tage en selvstændig Beslutning. Der hørte Vilje til at gaa over. Saa længe man „fulgte Parolen“, var det blot at adlyde; de foresatte vidste, hvad der skulde gøres. Men tage en Beslutning paa tværs af Myndighederne, under Mulighed for Paagribelse og haarde Straffe — dertil hørte der Mod og Selvstændighed.

I den sidste Del af Krigen, da Vaabnene blev flere og skarpere, saa der ikke var sikker Dækning flere Meter under Jordens Overflade, da blev som oftest alle Beregninger og Betænkeligheder sat til Side; man søgte blot at komme bort fra dette „Helvede“, naar der bare var Mulighed derfor.

Længere borte fra Grænsen troede mange, at det næsten var umuligt at komme over og derfor alt for risikabelt, og tysk Propaganda gjorde alt muligt for at fremstille Sagen værre end den var. Derfor gik de tilbage til Fronten — og mange blev der, forholdsvis flere end i Egnene længere mod Nord, hvor man var bedre orienteret, og den tyske Propagandas Indflydelse ringere.

Afsked.

Det skete ikke altid, at der blev taget Afsked med paarørende i Hjemmet. Flere har maattet flygte fra Flensborg, der var den nordligste By, til hvilken mange Sønderjyder fik Lov til at komme, naar de fik Orlov, og da maatte Flugten ofte foretages i Huj og Hast. Det gjaldt bare om at naa over; der var ingen Tid til at aflægge Hjemmet et Besøg og sige Farvel. — Undertiden har man undladt at tage Afsked, for at Familiemedlemmerne ved Undersøgelsen lettere kunde bevidne deres Uvidenhed. — Hvor man var godt kendt med Grænseforholdene, og Farerne derfor langt mindre, foregaar der tit ingen Drøftelser og Overvejelser. Desertøren og de paarørende har det paa Fornemmelsen, at det maa gaa den Vej, og Overgangen sker sommetider pludselig, under Indflydelse af heldige Omstændigheder, uden at Flygtningen havde villet det paa dette Tidspunkt, og uden at Forældre og Søskende var forberedt. Saaledes gaar to unge Mennesker, der snart skal indkaldes, paa Jagt. Da de kommer hen til en Vagtsoldat, som de kender, spørger denne: Hvad vil I, unge Mænd? hvortil de svarer: Paa Jagt. Naa, saa god Fornøjelse; jeg skal ind og skrive et Brev til min Kone. Derpaa gaar Vagten ind i Vagthuset, og Jægerne søger videre. Da de saaledes er kommet nord for Vagtkæden i Nærheden af Grænsen siger den ene: Nu gaar jeg til Danmark; vil Du med? Den anden er klar over, at Omstændighederne aldrig kan blive bedre, og de gaar videre nordpaa med deres Bøsser, i deres Jagtklæder

og uden Penge. Der blev ikke nogen Bestyrtelse i Hjemmene, og det var ikke vanskeligt at faa Klæder og Penge sendt over til dem.

Men saa heldigt laa Forholdene kun i de færreste Tilfælde. Efter at den vigtige Beslutning er taget, maa den udføres, og det er som oftest ingen let Opgave. Hvilke Følger Desertionen kan faa for Slægtninge og paarørende, som den tyske Magt kan naa, det tænkes der mindre paa i de sidste Timer før Afrejsen. Alles Tanker er rettet mod det ene: at *han* kan komme godt over, og der gives gode Raad, for at den farefulde Rejse kan lykkes; thi frygteligt vilde det være, hvis det skulde gaa galt. Front eller Fængsel, Tugthus, maaske Død vilde blive Følgen. Det *kan* blive det sidste Samvær i Hjemmet. Spændingen er derfor stor, og den ene Tanke jager den anden paa Flugt. Der tales mindre, eftersom Afskedstimen nærmer sig, men der tænkes og føles desto mere. — En Gubbe, dansk som sine Fædre, kommer i den sene Aftentime hen til Hjemmet for at tage Afsked. Uden at der kan mærkes synderlig Rørelse, siger han: „Jeg tror nok, det er Ret, hvad du gør, min Dreng. Lykke paa Rejsen. Det bæres mig for, vi ses ikke mere.“ (Han døde, før Sønnen kom tilbage.) Og en gammel Mor kommer trippende hen til sin Søn for at sige Farvel og trykke ham et Kys paa Kinden. Endnu er der en Stund tilbage, før han maa bort fra de kendte Værelser, hvor der er mørkt, for at intet mistænkeligt kan ses ude fra; thi der er Fare for, at tyske Embedsmænd og Soldater har fattet Mistanke, da en Del af Besætningen blev solgt om Formiddagen. Paa Skorstenen brænder ingen Ild, for at Røgen ikke kan forraade, at der foregaar noget derinde. Konen lister sig ud og spejder ved Hus og i Have, om der er noget mistænkeligt at se eller høre. Imens gaar Manden ind i Soveværelset, hvor de smaa ligger i deres blide Søvn, og trykker dem et Kys paa Munden, mens en Taare triller ned

paa deres røde Kinder. En lille Madpose, der er gjort i Stand før paa Dagen, da Ilden kunde brænde paa Skorstenen, ligger parat. Han gør sig færdig og tager Afsked — med hende.

I Nattens Mørke lister Manden sig langs med Hegnet over sin Mark. Ved den yderste Grænse standser han og ser tilbage. Her forsvinder den sidste Rest af det hjemlige. Var det sidste Gang, han saa det? — For en Tid er hans Tanke ene og alene rettet paa Omgivelserne, idet han sniger sig fremad, spejdende og lyttende, og han føler paa Lommen for at overbevise sig om, at Pistolen ikke er glemt. Tørre Grøfter opsøges for at komme forbi Soldaterne ved Skyttegravskæden, som er opkastet en Kvartmil nord for Hjemmet. Han søger Skove, Krat og Lavninger i Terrænet for bedre at kunne skjule sig, og iler videre mod Nord. Men der er langt igen, og Vanskelighederne bliver stadig flere. Morgenrøden viser sig i Øst, og en Lærke slaar sine glade Triller. Han stopper op og søger sig et Skjul til næste Nat. Der lægges nye Planer. Mens han spiser et Stykke Brød, gaar Tanken til Hjemmet, og derpaa slumrer han ind.

Hustruen saa paa de smaa, efter at Manden var taget bort, og gik til Sengs. Sove? Nej, Tankerne søger *ham*. Hvor er han nu? Er den første Fare godt overstaaet? Hvor mange er der tilbage? Aa, det er frygteligt! Kan det ogsaa gaa godt? Nej, bare han ikke var gaaet den Vej. Men Fronten da? Aa, det er forfærdeligt! — Sove, bare sove. — Hun kan ikke — Tankerne. Da folder hun Hænderne krampagtigt og beder, mens Taarerne rinder: Gud, du er god; hjælp du os og ham. Du alene kan. Det lettede. Tanker, Bøn, Taarer. — Sol er oppe. En af de smaa vaagner. Moderen kysser Barnet, staar op og gaar til sin Gerning. I Dagens Løb Spørgen, Undersøgelser, Forhør. Anden Nat, anden Dag. — Paa 5. Dag bringer Posten et Brevkort fra Ribe:

Kære Veninde! Feberen taget af, og Appetitten er bedre. Din Kusine har det ret godt nu. Vil antagelig snart kunne komme hjem igen.

Venlig Hilsen.

Søren Rasmussen.

Jo, det er hans Haandskrift. Hun græder, falder paa sine Knæ og takker og takker. Jo, Gud er god. — Om Natten faldt Hustruen i en dyb Søvn.

Det er forstaaeligt, naar Ægtefællen, der en sen Aftentime følger sin Mand paa Vej mod Grænsen, pludselig udbryder: Men naar faar jeg at vide, at du er kommet godt over? Manden har forudset hendes pinlige Stilling ved Afskeden og lagt alt til Rette for at gøre den saa let som muligt. Han kan derfor svare: Du skal faa Besked om en Time. Efter at hun er vendt tilbage, sniger en Medhjælper sig med saa nær Vagtkæden som muligt, hvor han bliver staaende, indtil Overgangen er lykkedes. Han spejder i en bestemt Retning og ser 3 smaa Lysglimt fra afrevne Tændstikker. Derpaa iler han tilbage til den angstfulde Hustru med det glade Budskab: Alt er godt; jeg har set Tegnet.

For at Familien kunde blive hurtig underrettet, er følgende Fremgangsmaade ofte bleven benyttet: Desertøren har opsøgt et bestemt Hus paa den anden Side og beder om, at der maa blive sat et Lys i Vinduet, hvilket beredvilligt tillades.

Dagen efter har man givet Tegnet saaledes: Et Lagen er blevet lagt paa et Gærde, eller Danebrog har i Morgentimerne smeldet i Vinden ved et Grænsehus, uden at Naboerne har vidst, i hvilken Anledning det skete. Men i Taarernes Land stod der én og skuede mod Nord, og ikke saa snart har vedkommende set Tegnet, før Kursen sættes mod Syd i hurtigste Tempo for at overbringe Med-

delelsen; thi her venter hun, Hustruen eller Moderen, i største Spænding paa at modtage den glade Tidende.

Som oftest kunde Efterretningen dog ikke naa hjem saa hurtigt. Der maatte ventes i Dage, før et Brevkort eller et Telegram af ejendommeligt Indhold udløste den frygtelige Spænding.

Ikke saa sjældent forekom der Misforstaaelser af særegen Art. Hertil et Eksempel. Manden havde faaet Telegram: „Forlænget Orlov afslaaet; mød straks ved Bataillonen!“ Om Natten gik han over i Baad. Konen var meget ængstelig, især fordi han ikke var vant til at færdes paa Havet. Hun kunde ikke sove. Det forekom hende, at hun kunde høre Skydning derudefra, og saa troede hun, at det var Manden, de skød efter. — Tegnet var et Telegram til hans Forældre i Haderslev: „Held og Lykke. Onkel.“

Mens Hustruen Dagen efter cykler til Byen for at spørge efter Telegrammet, møder hun Gendarmen paa Vejen, der deltagende spørger efter Manden, som havde været saaret. Men hun tror, at han er fanget, og at Gendarmen spørger for at fritte hende ud. Derfor vover hun ikke at svare og cykler videre til Trods for, at Gendarmen raaber efter hende. — Telegrammet er ankommet; men da Modtageren ikke var hjemme, siger Postbudet Besked til Naboens, at det kan afhentes paa Posthuset. Mandens Forældre og Søster, der ikke kender Aftalen med Telegrammet, gaar med hverandre til Posthuset for at hente det. Paa Torvet træffer de Hustruen, der grædende fortæller, at Manden er deserteret. Den gamle Moder siger bekymret: „Herre Gud, saa er det galt; for der er kommet Telegram.“ Men Konen, der kender Aftalen, udbryder glædestraalende: „Nej, saa er det godt; saa er han kommet over.“ — Telegrammet hentes, og ved en Kop Kaffe i Hjemmet er der tillidsfuld Stemning, mens der forhandles om, hvad der nu vil ske. Paa dette Tidspunkt var der

nemlig kun deserteret ganske faa, som havde Ejendom og var i Trøjen.

Enestaaende er uden Tvivl følgende Tilfælde, hvor Afsked og Overgang foregik saa let og glat, som var det en munter Leg. En Lærer tæt ved Lille Bælt, der i Begyndelsen af Krigen havde været Soldat, men som Følge af Sygdom kom tilbage og derpaa holdt Skole i to Aar, kunde vente at blive indkaldt igen, hvad Dag det skulde være. Da han nu var bedre orienteret om Krigssituationen og havde genvundet sin fulde Viljestyrke, var han klar over, at den rette Vej gik mod Nord. Han ejede selv Baad og havde tilbageholdt Fiskeritilladelse og Pas. Derfor kunde Baaden blive liggende i Vandet ved Stranden, og han havde Lov til at passere Strandvagten. Mens han gaar ned til Stranden for at se, om Lejligheden var gunstig, syede hans Hustru et tysk Flag. Vagtskibet, som ellers laa dernede, var taget bort et Par Timer før. Der var under disse Omstændigheder absolut ingen Fare, og Afskeden med Hustruen var let, da det gik den rette Vej. Han hejser det tyske Flag og sejler nordpaa om Eftermiddagen. Da Grænselinien i Lille Bælt er passeret, kaster han Flaget i Vandet og føler en ubeskrivelig Lettelse; thi Ufrihedens Land laa bagved med Skoletvang og Kaserneliv, og han styrede med jublende Følelser mod den danske Kyst, mens Hustruen fra en Høj saa paa sin Mands lykkelige Sejlads. — Hun meddelte Myndighederne, at Manden var taget ud at sejle og ikke var vendt tilbage. Efter at de havde undersøgt Farvandet, og der ikke fandtes noget Tegn paa, at en Ulykke var sket, kom Amtsforstanderen, Gendarmen, en Kriminalbetjent og en „Feltwebel“ for at optage Rapport. De var flinke; kun „Feltwebelen“ var noget krakilsk, antagelig fordi han frygtede for Ubehageligheder, da han havde forsømt at faa Passet udleveret.

Banebrydende Desertion.

Straks efter Krigens Udbrud rejser en Alsinger til Danmark, tager med det samme til Amerika og er saaledes udenfor Tyskernes Rækkevidde under hele Krigen. Han var dog ikke Faneflygtning.

I de første Dage gaar enkelte Sønderjyder over Grænsen og søger at faa Oplysninger, om de kan forblive i Danmark; men ingen kan give sikker Besked. Man hælder endogsaa nærmest til den Opfattelse, at de vil blive udleverede. De tager derfor tilbage — og gaar til Fronten. Om en enkelt er forblevet derovre i stille Tilbagetrukkethed, har ikke kunnet konstateres.

Lidt senere, imod Slutningen af Aaret 1914, da der er faldet talrige Sønderjyder, og Rygterne om det ubehagelige Liv i Skyttegravene er naaet herop, bliver det klart for de fleste, at Krigen vil vare længe. I denne Tid gaar enkelte til Danmark og bliver dèr; men det var Folk, som endnu ikke havde været indkaldt og derfor ikke kunde straffes for Faneflugt.

Ved Nytaar 1915 sker der noget, som faar den største Betydning, idet Hestehandler Iversens 2 Sønner fra Christiansfeld deserterer efter at have faaet Orlov fra Garnisonen i Flensborg. De er Tvillingbrødre og blev begge to udtaget til Militærtjeneste i Foraaret 1914. Før de blev indkaldt i Oktober samme Aar, var de besluttet paa at flygte. Men flere, som de raadførte sig med, mente, at de vilde blive udleveret, og af samme Gund for-

manede deres Fader dem til at blive. De drog derfor til Flensborg og gjorde Vagttjeneste til Jul 1914. I dette Tidsrum var flere Transporter af Sønderjyder sendt derfra til Fronten, og der kom Rygter om haarde Kampe, mange døde og saarede. Det var altsaa ikke nogen „Spadseregang“ for de tyske Armeer, som Historieundervisningen i Skolerne altid gav det Udseende af. Som Danske var det ikke værd at udsætte sig for alt det, mente de, og den store Ære ved at bære „Kejserens Klæder“ havde de ingen rigtig Fornemmelse af. Hvis de den Gang havde vidst, at Kejseren spekulerede paa det samme som de, i Fald det skulde gaa galt, saa havde de vel følt sig mere i Kontakt med Majestæten. Begge var fast besluttet paa at desertere, naar de kom paa Orlov i Julen. — De tog Sagen paa en enestaaende aabenhjærtet Maade. Før Afrejsen tager de Afsked med flere Befalingsmænd og meddeler disse, at nu rejser de til Danmark. Den ene Underofficer bliver lidt betuttet ved denne Meddelelse, fatter sig dog snart og mener, at saa kan de give ham Skindvesten, da de ikke vil faa saa stort Brug for den. — I Toget hjemefter, som var fuldt af Soldater, fortæller de om deres Attraa og raader disse til at gøre ligesom de.

Deres Hensigt aabenbarer de ikke for deres Forældre; saa var de jo ikke Medvidere, og de tog bort med den Tanke at rejse over Danmark til Norge eller England, hvorfra de ikke kunde blive udleveret. Det kneb for den ene af Brødrene at komme bort fra en sød lille Pige; men hun fik vente til han kom igen — en Gang. Selv om det først kunde ske om nogle Aar, var hun dog ikke blevet Gammelmø.

Om Natten den 1. Januar 1915 tog Brødrene af Sted. For en Sikkerheds Skyld beholdt de Soldatertøjet paa. De tog Bajonetten med og var fast besluttet paa, hvis de skulde blive opdaget, at benytte den og slaas „til sidste Blodsdraabe“; saaledes var de blevet instrueret af Ty-

skerne. Det var dog ikke vanskeligt at komme uden om de faa Grænsegendarmer, som holdt Vagt paa dette Tidspunkt. Paa en Mark nord for Grænsen blev Soldatertøjet og Vaaben henlagt, og de iførte sig de medbragte Civilklæder.

De vilde gerne have passeret den danske Vagt ubemærket; men de blev opdaget, og udspurgt om, hvor de kom fra. Brødrene søgte at undgaa at give Oplysninger; men den tomme Kuffert, hvori Civiltøjet havde ligget, foraarsagede, at de maatte afgive nærmere Forklaring. Da det er første Tilfælde, er Gendarmen uklar over, hvad der skal foretages med dem. Han var velvillig stemt og vilde ikke gøre dem noget ondt. De fik sluttelig Tilladelse til at gaa videre imod Løfte om at tage falsk Navn og se at komme saa langt bort som muligt, helst ubemærket.

Gendarmens Ængstelse gjorde dem mere betænkelig. Derfor betalte de — efter at være ankommet til Vamdrup — en Mand 5 Kr. for at gaa ind og købe Billetter til Nattoget, thi undervejs til Stationen havde de drøftet Muligheden af, at deres Bortgang kunde være blevet bemærket, og at et Telegram angaaende deres Anholdelse og Udlevering allerede kunde være naaet til Vamdrup. Fra Roskilde, hvor de steg ud, telefonerede de efter en Onkel i København. Denne raadede dem til at rejse til England, men vilde dog se at faa Klarhed i Sagen med Hensyn til Udleveringen hos det danske Politi; de maatte derfor vente paa Efterretning, om de kunde blive, eller om de skulde tage bort.

Der kom aldrig Besked; derfor blev de, — og alle efterfølgende Desertører blev. (Har herved en dansk Mand, som i senere kritiske Tilfælde udviste dansk Forstaaelse for betrængte Sønderjyder, og hvis korrekte Handlemaade man har lagt Mærke til i Udlandet, indlagt sig uvurderlig Fortjeneste for de sønderjyske Flygtninge?)

Faderen var ikke udsat for særlige Ubehageligheder

fra de tyske Myndigheders Side, og han og Familie troede ikke paa de vilde Rygter, der fra danskfjendtlig Side blev udspredt i Sønderjylland, at de to Brødre var fanget og ført sydpaa, hvilket skete for at sætte Skræk i Befolkningen. Derimod var de meget spændte paa, hvorledes det vilde gaa med Udleveringen.

Denne Desertion rygtedes videnom, og Befolkningen ventede paa, hvad Følger den vilde faa. Der skete dog ingen Udlevering, og Faderen kunde ikke straffes.

Dette Tilfælde drøftedes ivrigt paa Egnen; nogle mente, at Brødrene Iversen havde handlet rigtigt, andre var imod. Efterhaanden vandt Sympatien for Desertørerne flere og flere Tilhængere, og den *maatte* vinde frem, thi Modstandernes Anskuelse faldt alt for meget sammen med, hvad fanatiske Hjemmetyskere og tyske Militarister tænkte om denne Sag, og mod Krigens Slutning følte alle danske Sønderjyder med ganske faa Undtagelser nær ligedan: Skam skulde kæmpe for de altyske Erobringsplaner til Skade for sig selv; alle Sønderjyder med dansk Hjærte burde have handlet som de to Brødre gjorde, hvis det havde været muligt.

Med Brødrene Iversens Desertion blev det vigtige Udleveringsspørgsmaal klarlagt, og for dem, der vidste Besked med Grænseforholdene, forelaa der herefter ikke tilstrækkelig Grund til at gaa ind i det frygtelige „Helvede", naar der mod forholdsvis lille Risiko var Mulighed for at naa til Danmark og forblive dér, hvor saa mange danske Mænd og Kvinder var rede til at tage imod og byde: Velkommen, I fra Sorgens og Taarernes Land.

Snart følger én efter; der kommer en anden, og stadig flere tager mod Nord. De militære Myndigheder søger at standse Strømmen ved at sende flere Vagter til Grænsen. Men den standses ikke. Den gaar gennem Værnet eller fejer det væk. Undertiden skylles det med til „det forjættede Land, der flyder med Mælk og Honning".

Talrige Farer lurer paa Desertørerne: Militær strejfer omkring allevegne; Gendarmer patrouillerer; Postembedsmænd og Jernbanefunktionærer er ofte villige Redskaber; det hemmelige Politi snuser rundt paa Hoteller, i Jernbanekupéer og paa Landeveje, og med sledske Talemaader søger de at gøre Offeret trygt for at faa Tag i det, at den ulykkelige kan blive overgivet til Fængsel, Tugthus og — Død; altyske Indvandrere og fanatiske Hjemmetyskere søger en Ære i at være Angivere, og enkelte Pjalte, som altid dukker op i saadanne Tider, giver gerne en Haandsrækning for at modtage et naadigt Blik eller en lumpen Judaspenning af disse, der har Magten. Telegraf og Telefon staar til Tjeneste, saa enhver Mistanke i faa Minutter kan spredes over hele Landet.

Men det tyske Værn kan ikke dæmme op for Strømmen til Trods for alle Hjælpemidler, som staar til dets Tjeneste.

Og dog har Danskerne kun deres Fortvivlelse og deres Mod, deres Snildhed og deres Dødsforagt at sætte op mod de mange og store Hindringer.

Nød stod mod væbnet Magt!

Da pønser de militære Autoriteter paa, at de Danske slet ikke maa komme hjem; saa kan de dog ikke unddrage sig Pligten til at kæmpe for Tyskernes Planer. Da Tanken af flere Grunde næppe kan føres igennem, mildnes Orlovsforholdene for saa vidt, at de lokale Myndigheder maa overtage en vis Garanti for saadanne, der efter mange Besværligheder kan faa Lov til at komme hjem. De maa besvare følgende Spørgsmaal:

Er Vedkommende politisk rolig?

Foreligger der Fare for Spionage (det er: fortælle om, hvorledes det staar til ved Fronten).

Er der Fare for Flugt?

Ikke alle Tyskere forstod deres Pligt paa den Maade, at det var nødvendigt at opfylde ethvert Ønske fra Mili-

taristernes Side; enkelte havde noget tilovers for den danske Befolkning. Disse besvarer Spørgsmaalene tilfredsstillende; en Del Danske faar Orlov, og mange gaar over. Som Følge deraf opstod der et spændt Forhold mellem danskfjendtlige og danskforstaaende Embedsmænd. De sidste vil ikke vige, hvilket kommer Danskerne til Gode.

Ofte har de betrængte Sønderjyder selv fundet paa Udvej ved at tegne et lille Krigslaan — ja saa maatte han jo være god nok. Eller en begyndende Elskov forvandledes i kort Tid til Kærlighed, og man ønsker at gifte sig, krigsvies, hvilket ikke kunde forhindres.

I mange Tilfælde kan der kun faas Orlov til Flensborg; men ogsaa herfra kan man finde Vej til Danmark, til Trods for alle Besværligheder og Farer.

Strømmen gaar stadig mod Nord, bliver større og større, med stedse voksende Kraft og Vilje til at bryde igennem.

Der rejses ved Dag med ægte eller forfalskede Pas mod Grænsespærringen. Under Bistand af modige Hjælpere, der er kendt med alle Forhold Landet over, eller snedige Kvinder, der forstaar at narre Gendarmen, iler man mod Nord, gaaende, cyklende eller kørende, og overvinder alle Hindringer ved Snildhed og Fasthed.

Rejsen foregaar dog mest ved Nat, helst naar det er mørkt. Det tager ofte flere Døgn for dem, der kommer langt sydfra, da der om Dagen maa holdes Hvil i Kornmarker, Grøfter, Skove eller Lader. De smaa Rationer af Fødevarer slipper op, og den énsomme Flygtning maa da sulte eller spise Roer og lignende. Hvor ofte har man ikke hørt noget pusle paa Loftet eller i Laden, og en lille snild Pige har da i al Stilhed sat en god Mellemmad hen i Nærheden af Stedet. Den sultne Flygtning har spist sig glad og velsignet den ubekendte Giver.

Naar saaledes alle Vanskeligheder og Forhindringer

paa Rejsen gennem Landet var heldigt overvundet, stod det værste tilbage: at komme igennem Vagtkæden. Selv naar Desertørerne var saa heldige at have Forbindelse med Hjælpere, civile eller militære, maatte der passes paa; men naar man var ukendt med Forholdene, maatte der gaas frem paa egen Haand, fordi man ikke vidste, om det var Ven eller Fjende, man tænkte paa at henvende sig til om Understøttelse.

Fra et Skjulested i en Kornmark, paa en Hede eller ved et Hegn maatte Flygtningen Dagen før foretage Iagttagelser for at blive klar over, hvor Grænselinien var, hvor stor Afstanden var mellem Vagterne, og hvilket Sted, der turde være bedst egnet til at gaa over. Naar Mørket faldt paa, søgte han under Dækning i en Grøft eller Kornmark at komme nærmere hen til Linien. De sidste Hundrede Meter maatte der kravles paa alle fire, indtil Vagten kan skimtes. Nu maa der gaas varsomt frem, at ingen paafaldende Lyd vækker Opmærksomhed. Det giver ikke ret mange Meter mellem hvert Hvil; men der naas frem. Spændingen er stor, og Hjærtet banker af Angst og Forventning. Vagten gaar til Siden med Ryggen vendt til. Saaledes et lille Hip hver Gang. Endelig er han paa den anden Side. Men endnu maa der kravles et langt Stykke; thi Vagten har frit Skydefelt nordfor til den danske Grænse.

Hvis nogen kunde fremstille al den Lykkefølelse og Taknemmelighed, som de talrige Desertører har haft, efter at de har sat Foden paa dansk Grund, — hvilken herlig Skat vilde det ikke være!

Det var kun et Mindretal af Vagterne, der vovede at *hjælpe* Desertørerne. Langt flere var der, som ikke havde noget imod, at de gik over. Men der var altid danskfjendtlige Vagter iblandt, der ønskede Flygtningene alt muligt ondt. Men hvor gik den venligsindede, og hvor den fjendtlige Vagt?

Det er udenfor al Tvivl, at Soldaterne ofte har mærket, hvad der foregik, men paa deres Vandring frem og tilbage har de tænkt: Aa, lad ham løbe; jeg vil ikke gøre ham ulykkelig; der sker Ulykker nok endda. Tanker af anden Art har ogsaa gjort sig gældende: Bedre at forholde sig nevtral. Han er maaske bedre bevæbnet end jeg og har stærkere Vilje. I en Kamp er det ikke afgjort, at jeg bliver Sejrherre. Hvis jeg blev den lille, havde jeg da gjort min Pligt mod Kone og Børn, som er glad for, at jeg er her, og tror, at jeg er uden Fare, og vilde de militære Autoriteter forsørge dem tilstrækkeligt, naar jeg er død eller Krøbling? —

Ved Kysterne var det lettere at komme igennem selve Vagtkæden, da Afstanden mellem Soldaterne var større; men paa den anden Side var det vanskeligere, fordi Vandets Overflade ikke frembød nogen som helst Dækning, og der var ikke dansk Grund i et Par Hundrede Meters Afstand som ved Grænsen. Derfor havde Vagten ved Kysten et langt større Skydefelt. Desuden maatte der anvendes Baad ved den østlige Kyst, hvor Havet er dybt.

Gennem Vesterhavet.

Baad kunde i Reglen ikke benyttes ved Vesterhavet, da den flade Strand, Vaderne, der oversvømmes ved Flodtid, strækker sig 3—4000 Meter mod Vest. Først her begynder „Dybet“, som det kaldes af Vestboerne. Det er forholdsvis let at slippe igennem Strandvagterne som Følge af de større Afstande, og da Soldaterne vandrer frem og tilbage paa „Sommerdiget“, kan de lettere iagttages, fordi deres Skikkelser rager op over Horisonten. Er Vagtlinien passeret, saa er det derimod vanskeligere *at blive* iagttaget fra Diget, fordi Terrænet vestfor ligger lavere, og Vagterne maa derfor se mod en mørk Baggrund. For saa vidt var Forholdene ret gunstige, og de udnyttedes af Desertørerne.

Og dog var det ikke saa ligetil, som man skulde synes. Selvfølgelig maatte Natten benyttes, helst naar det var mørkt, og da er det ret uhyggeligt ude paa disse ensformige Vader. Selv for stedkendte Personer er det vanskeligt at slippe uden om Grøfterne i „Forlandet“ — en Strimmel Marskland paa nogle Hundrede Meter mellem Sommerdiget og Stranden — de mange Huller ved Strandkanten og alle de mange Render og Aaløb, som skærer igennem den klæbrige Klæg, der danner Vaderne. Naar Desertøren var heldig, blev han vaad et Stykke op paa Benene, men plumpede han ned i en Fordybning, kunde han blive vaad til Bæltestedet eller Halsen. Det er dog ikke sundhedsfarligt, da Havvandet er forholdsvis varmt

den største Del af Aaret. Skete det ved Vintertid i Frostvejr, og Klæderne frøs stive om Kroppen, saa var det en drøj Tur. Det er forekommet, at Flygtninge under saadanne Forhold ved Opbydelse af de sidste Kræfter har naaet den danske Strand, lagt sig ned paa den frosne Jord og været ved at opgive Haabet om at blive frelst. Efter en kort Hvile har den fortabte reddede skuet omkring og opdaget et Lys. Da er han kravlet de sidste Hundrede Meter hen til Huset, hvor han efter god og kærlig Pleje snart er kommet til Hægterne igen.

Det er indlysende, at Desertørerne, for at undgaa Strandvagtens Kugler fra Sommerdiget maatte gaa et godt Stykke mod Vest, kortere eller længere, eftersom det var mer eller mindre mørkt, og derpaa dreje mod Nord.

Det var ikke altid saa let at holde sig i passende Afstand fra Kuglerne paa den ene Side og Dybet paa den anden. Enkelte er gaaet for langt mod Vest og er kommet ud i Dybet, hvorfra de kun har reddet sig i Land med største Besvær. Lidt Kendskab til Stjernerne har ofte været til stor Nytte, idet man har orienteret sig efter disse. Maatte Vandringen foretages i Snefog, eller hvis der indtraf Taage, hvilket sker hyppigt paa disse Enemærker, ofte uventet og pludselig, da er der ikke noget som helst at rette sig efter. Situationen bliver uhyggelig, og den forværres, naar Ængstelse og Nervøsitet kommer til. Instinktmæssig er de trasket videre, indtil Maalet var naaet, uden egen Fortjeneste.

Det var i Krigens sidste Del, at en Vesterbo, der havde været saaret, skulde til Fronten igen. Paa Trods af Faderens Indvendinger er han fast besluttet paa at desertere. Om Aftenen Kl. 11 tager han ud i Vesterhavet, flere Mil syd for Grænsen. Da der indtraadte Ebbe, kunde han gaa et godt Stykke fra Land. Men efter en Times Vandring kom Havtaagen, og til Trods for at han havde

Kompas, kunde han ikke orientere sig. Paa Lykke og Fromme gik han i 5 Timer, kom i Land og traf paa en Gaard, men vidste ikke, om det var nord eller syd for Grænsen. Da han bankede paa et Vindue, svarede en i Sengen: Du er i Danmark! men sov videre. Endelig fik han Manden banket op, nød en god Modtagelse og kom i Seng, hvor han kunde hvile ud efter den uhyggelige Nattevandring.

I Reglen gik Desertørerne ud paa Vaderne fra Rejsby Mark og havde derfra 4—7 km til den danske Grænse. Det var en møjsommelig Vandring; thi det er trælsomt at gaa paa Vaderne, fordi Fødderne synker ned i Klæget ved hvert Skridt, og den friske Havvind virker slappende. Derfor har Flygtninge undertiden gjort fejl Beregning med Hensyn til, hvor langt de var naaet, er bøjet ind for tidligt og er kommet i Land gennem de tyske Vagtposter. Saaledes kom et Par Desertører tilbage fra Havet og op til Hvidding Kirke. Da de ikke er klar over, hvor de er, gaar de ind paa Kirkegaarden. Ved en Tændstik læser de Navnene paa nogle Gravstene og bliver derved oplyst om Fejltagelsen. De maa begynde forfra: gennem Strandvagten og over Vaderne, men naar godt til Danmark. — Det er forklarligt, at andre, der hellere vilde være sikre i deres Sag end udsætte sig for at komme for tidligt i Land, er gaaet meget for langt mod Nord.

Alle, som vilde benytte Vesterhavet som Overgangssted, maatte være kendt med Ebbe og Flod. De maatte gaa ud ved Ebbe og være naaet i Land, før Flodvandet kom; thi ved Flodtid er det næsten umuligt at naa over.

For Folk længere inde fra Landet, som ikke er kendt med Vesterhavets Lune og de ejendommelige Fremtoninger paa disse Ødemarker, kunde der let opstaa Misforstaaelse. Saaledes dasker en lille ung Fyr, der var indkaldt, i en sen Aftentime af Sted med sin Rygsæk, hvori han har nogle Klæder og Madvarer, ad Vesterhavet til,

efter at han har faaet nogen Undervisning om Forholdene; men i den tidlige Morgenstund kommer han tilbage. Konen ser forbavset paa ham og spørger, hvad der var i Vejen? hvortil han svarer: Vandet kom. Hvor dybt han kom i? Til Knoklerne, var Svaret. Konen lo. Ja han troede, at det var Floden, der kom ind. Om han saa hellere vilde være Soldat? Hertil svarer han: Ja, det kommer jeg vel til. — Da han havde faaet nok af det med Vesterhavet, tager han hjem. Faderen har dog en anden Mening om det at komme til Fronten. Med nogen Ulejlighed lykkes det at faa ham over Grænsen paa Landjorden ved Hjælp af en Vagtpost. Saaledes var der ingen Fare, men der maatte i dette Tilfælde betales 1000 Mark — undtagelsesvis.

En gift Mand fra et Strandsogn fik telegrafisk Ordre til at møde straks. Han vidste, det gik til Fronten, og var besluttet paa at flygte. Da han samme Nat var paa Vej mod Nord i Vesterhavet, gav det Storm, og Floden kom derfor noget før end ventet. Med stort Besvær naaede han dog den danske Grund, før det var for sent.

En yngre Mand tog ud paa Vaderne Kl. 7½ om Aftenen. En Time efter gav det Snestorm, og efter at have trasket rundt i de ukendte Egne, kom han Kl. 12 om Natten til en Bondegaard. Da der var tyske Soldater indkvarteret, maatte han ligge i Høet om Natten. Dagen efter gik Gaardejeren paa Jagt ud mod Stranden, omtr. 3—4 km borte. Saa kunde Flygtningen om Aftenen følge hans Spor i Sneen og naa ud paa Vaderne, hvor Forholdene var heldige. Den Nat kom han godt over.

En Desertør, som havde sin Cykle med, blev overrasket af en Storm, mens han var ude i Havet. Han kunde ingen Vegne komme, da han fandt, at det var dybere rundt om den Plet, hvor han stod. Vandet steg til Halsen og var ved at gaa ham over Hovedet. Da traadte han op paa sin Cykle, der laa paa Bunden, og balancerede paa

den i flere Timer, indtil Vandet begyndte at synke. — Det var en ret spændende Situation, men det gik godt.

En Underofficer blev ligeledes overrasket af Floden. Han kunde ikke naa over, men maatte vende om og kom tilbage i Morgentimerne. Da der ikke var yderligere Frist, maatte han gaa til Fronten igen.

Tre Mand fra Vestkysten gik med hverandre nordpaa over Vaderne; men Floden kom for tidlig og drev dem i Land syd for Grænsen. Da Morgenen kom, søgte de at skjule sig i et Hul ved Stranden for derpaa at forsøge næste Nat. Men de blev opdaget om Dagen og fik haarde Straffe. Den ene fik 6 Maaneders Fængsel, kom derefter hjem, men blev senere udtaget til Soldat, flygtede igen og naaede denne Gang lykkelig til Danmark. Den anden fik 8 Maaneders Fængsel, kom derpaa til Fronten, men naaede godt hjem. Den tredie var Straffefange i 2 Aar, kom derefter til Fronten, hvor en „Understand“ blev sammenskudt over dem. Derved brækkede han Ryggen og døde 2 Dage senere.

Omendskønt følgende Tildragelse strengt taget ikke hører med her, bliver den meddelt, mens der er Tale om Overgang i Vesterhavet. To unge Piger og en ung Mand vilde gaa gennem Havet for at besøge en Desertør. Den ene af Pigerne var dennes Forlovede, den anden en Søster, og Manden en nær Slægtning. De gik ud i Havet om Aftenen; det var meget mørkt og stormfuldt. Ingen har mærket noget til dem siden. De synes at være sporløst forsvundne. Vel har man Aar efter fundet et Par Lig langt borte fra disse Egne; men det har hidtil ikke kunnet paavises, at det var dem. — Det vanskelige var, at man først nogle Dage efter kunde faa Vished om deres Forsvinden, og at der ikke kunde foretages energiske Eftersøgninger; thi de tyske Myndigheder vilde saa have haft Mulighed for at faa Oplysning om Ting, der kunde gribe videre om sig end ønskeligt var. Enkelte mener, at

de har arbejdet sig fast i en Aamundings Mudder. Mere sandsynligt er det nok, at de er gaaet for langt mod Vest og omkommet i Dybet.

Strandvagten mærkede nok undertiden, at der var noget usædvanligt paa Færde; men de gjorde ingen Fortræd eller kunde ikke gøre noget. Kun undtagelsesvis har de sendt en Kugle efter Desertører paa Vaderne.

Soldaterne har aldrig vovet sig ud paa disse uberegnelige og lumske Ødemarker ved Nattetider.

Vesterhavet har været Desertørerne en god Ven. Mange har givet sig i dets Vold, og ingen er blevet skudt eller saaret. Det har ofte været forbundet med store Anstrengelser og Farer at frelse Livet ad den Vej; men foruden de tre omtalte, synes ingen Sønderjyder at være blevet fanget. Derimod er en tysk „Feltwebel“ og en menig Soldat taget til Fange.

Lette Overgange.

Enkelte fremsynede Familier, der ikke troede paa en hurtig Afslutning af Krigen, har sendt deres Sønner til Danmark, længe før der var Tale om Indkaldelse. Selve de tyske Myndigheder anede ikke Uraad og gav dem derfor Pas. Forældrene paabød ikke at tage hjem paa Besøg, saalænge Krigen varede; thi da kunde der have været Mulighed for, at de var blevet holdt tilbage. Disse lykkelige Familier har ikke mærket noget til den frygtelige Spænding, som saa mange har været udsat for, hvis paarørende laa ved Fronten eller maatte flygte under stor Fare.

Enkelte Frontsoldater, der vilde bort for enhver Pris, har naaet Danmark paa den Maade, at de er taget med Toget sydfra som „blinde Passagerer" i Kulvogne. Det var et ubekvemt og haardt Leje; men naar det var overstaaet, var man fri for alt det andet. Nogle faa er det endogsaa lykkedes at blive indelukket i plomberede Jernbanevogne, og saaledes har de under Beskyttelse af de tyske Myndigheders Garanti for lovhjemlet Udførsel passeret den danske Grænse. Det medførte dog altid nogen Opstandelse, naar denne ejendommelige Vare kom til Syne paa den anden Side.

En hel Række ufarlige og interessante Desertioner er forefaldet som Følge af, at man har været godt kendt med de lokale Forhold ved Grænsen. Da saaledes Befolkningen i Sommeren 1915 bliver underrettet om, at

Vagten vil blive ganske betydelig forstærket, og da man ikke er klar over, om det herefter i det hele taget vil være muligt at komme igennem, saa tages der Affære, mens Tid er. Natten før Forstærkningen kommer, gaar de unge fra de tilstødende Egne over Grænsen i saadan Mængde, at der under hele Krigen ikke i nogen enkelt Nat er forekommet saa mange Desertioner. Derved forefaldt der flere pudsige Scener. Saaledes hører én noget pusle længere inde i en Skov. Han stiller sig bag ved et Træ og spejder, indtil det blev opklaret, at det ikke var nogen Elverpige, der lister omkring mellem Buskene, men én, som gik i samme Ærinde. — En ung Svend kryber langs med en Grøft, opdager noget mistænkeligt længere nede; han studser, ængstes — sluttelig finder de sammen. — Nogle fortrolige fra samme By tager af Sted i Fællesskab og støder paa andre Grupper eller Enkeltmand, som ligeledes søger mod Grænsen. Enere bliver til flere, og flere til hele Flokke. Det tragiske ved Tanken om Afskeden fra Hjemmet trænges tilbage af det eventyrlige, og saaledes har — undtagelsesvis — hele Flokke af Desertører naaet til Danmark i munter Stemning.

Mange unge længere sydfra, endogsaa helt oppe fra Egnen ved Hamborg, har under Krigen taget Plads paa Gaarde langs med Grænsen for at udspejde Forholdene. De brugte Øjne og Øren, og naar de var tilstrækkeligt orienterede over Vagtlinien, Grænsetjenesten og Hjælperne, saa gik de over. Det skete efter nogle Dages eller Ugers Forløb, hvilket for en Del var afhængig af, naar de skulde stille til Session eller kunde vente Indkaldelsesordre. Landmanden tog det ikke saa tragisk, naar saaledes en Del af hans Arbejdskraft pludselig forsvandt, da der i Reglen snart meldte sig andre i Stedet. Men det var værre med de lokale Myndigheder; thi de skumlede over, naar dette Tyendeskifte indtraadte alt for tit.

Meget ofte er Overgangen til Danmark sket ved højlys

Dag, naar man var godt kendt med Forholdene og ved snild og resolut Optræden formaaede at dupere Vagten. Hertil nogle faa Eksempler af de mange.

En Mand med en Spade paa Nakken kommer til en Grænseby og vil købe en Grusgrav. Den første Gaardmand, som han kommer til, henviser ham til en anden, der bor ved Grænsen; det kan være, han har en. Denne ser paa ham — ja, ved Gaarden var der ikke Grus i Marken; men han kunde jo undersøge Forholdene paa en Fenne et Stykke nordfor. Manden gik derhen og gjorde nogle Spadestik, imens han kiggede omkring. Det gik let at komme over, da Vagterne paa dette Tidspunkt ikke stod saa tæt.

En Gaardmand fik Indkaldelsesordre, der lød paa, at han skulde melde sig Dagen efter. Han og Naboen kører til en Grænseby paa Hestehandel. De fik opspurgt en dansk Landmand og kører ind i Gaarden. Overalt ses tyske Soldater, da denne By har stærk Indkvartering. Ejeren er kommet ud til dem. De spørger efter Heste; men han har ingen, der skal sælges. — Blink med Øjet. De kan jo godt se paa dem. Der mønstres et Par, mens Vagtsoldaterne ser til, og der snakkes om Prisen; men de kan ikke naa sammen. Handelsmændene ønsker at se Marken; men Bonden vil ikke gerne med, da han let kan komme i Bøvleri for det. I Stedet for spises der Frokost, hvorved de ønskede Oplysninger gives. Hestehandlerne kører bort ad en Vej, hvor der er Hegn langs med Vagtkæden. Paa et bestemt Hjørne, hvor Vagterne ikke har frit Udkig nordfor, springer den ene af Vognen. Farvel og Tak og hils hjemme — og saa ned over Grænsen.

En ung Mand, der skulde indkaldes, kom en Dag cyklende til en Slægtning tæt ved Grænsen. Vagten patrouillerer syd for Gaarden. Naar Flygtningen var i Huset, er Kæden altsaa passeret. Nogen Tid efter gik de ud paa

Marken for at se paa Kreaturerne. Da de var et Stykke borte fra Garden, satte Slægtningen sig paa sin Cykle og stak over Grænsen. — Men kort Tid efter kom Vagtlinien til at gaa nord for Huset.

En Cyklist kom til en Grænsegaard. Der blev holdt Øje med Vagten, som gik lige nordfor. Da han gaar mod Vest fra Gaarden, cykler den fremmede bag hans Ryg nordpaa. — En „Feltwebel", som kom gaaende fra en Mose ved Grænsen, saa Cyklisten, mærker Uraad og raaber efter ham. Han var imidlertid kommet til en Lavning i Marken, saa han ikke kan ses fra Gaarden og kommer godt over. — „Feltwebelen" havde forglemt at skyde; men han skældte Vagten ud, fordi denne ikke havde skudt. Vagten havde ikke set det mindste og undrede sig over, at „Feltwebelen" ikke skød, da han havde haft Lejlighed dertil. — Siden den Tid maatte Grænseboerne ikke færdes paa deres Mark nord for Linien uden Ledsagelse af en Vagtmand.

Nord for Vagtkæden laa en Mark, hvor der græssede nogle Faar. En Mand med en Klamp i Haanden kom ned til Vagten: om han ikke vilde hjælpe ham at faa fat i et Faar, der havde tabt Klampen; det tog kun et Øjebliks Tid. Jo, der var jo ingen Overløbere at se. Vi maa have dem ned mod det nordvestlige Hjørne, hvor Hegnet er tættest, mente Manden. Han holdt sig paa den nordre Side. Da de kom derned — rups! var han gennem Hegnet. — Vagten gik tilbage og lo saa smaat over Mandens Snildhed.

En kom cyklende med en Glarmester-Kasse paa Ryggen. Han skulde sætte Vinduer i paa en Gaard dernede ved Grænsen. Det kunde der jo ikke være noget i Vejen for, mente Vagten. Manden cyklede videre mod Grænsen, og de saa ham aldrig mere.

En lummervarm Sommerdag kommer en Mand med en Bikube over Hovedet susende paa en Cykle ned til en Soldat. Om han ikke havde set en Bisværm, der var

fløjet i den Retning, tæt hen over Jorden. Nej, det havde han da ikke. Ja, saa maatte den sidde et Sted nede i Hegnet; om Vagten ikke nok vilde hjælpe ham at finde den. De søger efter Bisværmen; men Manden hopper gennem Hegnet. — Soldaten kigger omkring og kunde ikke forstaa, hvor han blev af.

En Grænsebo blev indkaldt. Med en Økse paa Nakken gaar han, ledsaget af en Soldat, ned til Grænsen for at hugge Toppen af Pil. Han klatrer op i et Træ og hugger væk. Det gik brillant; der var ikke noget i Vejen. De snakker om dit og dat, og Vagten ser sig omkring i Landskabet. Manden kravler hen paa en Gren, der stak ud mod Nord, springer derfra over en lille Aa, der danner Skellet — og hilser paa Vagten.

Tre Mænd, hvoraf den ene havde ligget Soldat i 2 Aar og været 3 Aar ved Fronten, tager hver en Le og gaar omkring ved Grøfter, Hegn og Veje i Nærheden af Vagten og hugger Tidsler og andet Ukrudt af. Soldaterne ser lidt efter dem i Førstningen; men de stryger Leen og hugger videre, jævnt væk. De kommer ogsaa i Nærheden af Posterne og snakker lidt med dem. Der synes ikke at foreligge noget mistænkeligt. De prøver ogsaa et lille Stykke nord for Posterne. Det gaar. Der arbejdes videre i samme rolige Tempo. De naar sluttelig til Grænsehegnet og lister sig igennem. — Den ene havde forglemt et Par gode Støvler, som han vilde have haft med. Det lykkes dog ogsaa at faa dem bjerget.

En ung Mand, der snart skulde af Sted, harver paa sin Faders Mark under Ledsagelse af en Vagtmand. Da de havde gjort nogle Omgange og igen kommer hen til Grænsen, hopper han over, og Vagten tager sig af Hestene.

En fik Orlov efter at have døjet meget paa Ruslands Sletter. En Del Penge, som han havde arvet, fik han slettet i Grundbogen. En Dag skal han høste Korn paa en Mark, der støder op til Grænsen. Pigen tager op, og

Vagtmanden passer paa ham. Det gaar jævnt og sindigt. Da han igen høster op mod Grænsen, staar Soldaten et lille Stykke borte. Manden lanker over Grøften, gør Honnør for Vagten og beder Pigen hilse hjemme. — Da en tysksindet Stats- og Storsmugler hørte dette Tilfælde, ytrede han, at Desertøren skulde have været afhentet og sendt til Fronten; men han havde ikke troet, at han var deserteret 8 Dage før. — Der var mange Tyskere, som saa en Opgave i at faa danske Sønderjyder sendt til Fronten.

Umiddelbart ved Kongeaaen laa en Kro, Grænselinien gik saa at sige gennem Huset, og en Soldat stod Vagt lige udenfor. Nord for Kongeaaen gik den danske Grænsevagt. En Dag kommer der en dansksindet Sergent til Kroen. En Underofficer, der staar ved Indgangen, hilser paa sin overordnede. Denne gaar fra Stue til Stue paa den anden Side af Huset og ud gennem en Dør, hvorfra der kun er ca. 10 Meter til Kongeaaen. Herfra et Par mægtige Spring og saa gennem Aaen. — Vagten fik ikke Tid til at faa Bøssen til Kinden, da det hele kun tog et Par Sekunder. Straks paa den anden Side falder Uniformen. Han er i Civil og kan derfor ikke interneres.

En dansksindet Underofficer fra Als fik af en Kammerat fra Grænseegnene nøje Oplysninger om Person- og Grænseforhold, mens de var sammen i Felten. Efter at være blevet saaret, fik han Orlov. Han havde Pas til Sommersted og kunde derfor rejse med Toget til Grænsen. Han havde taget Civiltøj under Soldaterklæderne. Paa Stationen bemærker en Hjemmetysker, at han ser saa trivelig ud, hvorpaa der svares: Vi har det ogsaa godt. Det klang saa godt i Tyskerens Øren. I Toget kommer han ulykkeligvis til at sidde lige over for en Officer, og maa derfor have sin Opmærksomhed henvendt paa, at Frakkeærmet ikke blev at se under Militærfrakken. — I Grænsebyen laaner han en Cykle. Tjenestepigen cykler forud for at undersøge, om Pladsen paa det heldige Sted

er fri. Han kommer et Stykke bagefter og møder flere Vagter paa Vejen, der gør stram Honnør. Pigen gør Tegn: Lejligheden er heldig. Mens Underofficeren gaar over, cykler Tjenestepigen hjem ad en lang Omvej for ikke at vække Mistanke.

En anden Alsinger har i Tjenesten faaet Anvisning paa Godtfolk i en By ved Grænsen. Efter at være kommet hjem paa Orlov, tager han derned. I en smuk Aftentime gaar han i Uniform med en Pige Arm i Arm hen til en Skov ved Grænsen. Vagterne ser godt det smukke Par, men troede, at det var en Vagtsoldat, der var paa et lille Eventyr.

En Kaadner ved Grænsen havde faaet nok af det tyske Militærlevned. Da han fik Orlov, solgte han sine Kreaturer og gjorde en Fest i Hjemmet for Naboer og gode Venner. Da Vagten skifter Kl. 5 om Eftermiddagen, gaar han over, og Konen, der havde Pas, passerer samtidigt Grænsen ved Toldstedet. De mødes paa den anden Side, og Mand og Kone følges ad til nærmeste Landsby paa den anden Side.

Ret enestaaende er følgende to Tilfælde:

En Sønderjyde, der var Tjener ved en højere Officer, forærede denne efter Tilbagekomsten fra en Orlov nogle Stykker Sæbe og andre Ting, som de manglede haardt, og forklarede, at det hentedes af Befolkningen i Danmark. Da gik der et Lys op for Officeren; han gav Soldaten et Par Hundrede Mark og sendte ham tilbage for at købe flere af de eftertragtede Varer. Den sønderjyske Soldat kom saaledes til Danmark paa Befaling. Men da han saa, hvorledes de levede dér, foretrak han at blive og sendte de modtagne Penge tilbage til Officeren. Denne skrev efter ham, at han dog skulde komme; han vilde forhindre, at han fik Straf, naar han mødte igen. Sønderjyden følte sig dog ikke fristet. Saa sendte Officeren en anden Tjener til hans Fødeegn for at faa ham med; men

han maatte vende tilbage og melde, at der var ikke noget at gøre. — Kort Tid efter kom dette Regiment i haard Kamp.

En Desertør og en Klovn fra et tysk Cirkusselskab, som var paa Egnen, kører ned til et Gæstgiveri ved Kongeaaen, hvor de faar sig et Par Bajere. Under Samtalen bliver de uenige, og da de kommer udenfor, gaar det rigtigt løs. De skælder hinanden ud efter Noder, fægter med Armene og truer med Næverne. En Vagtpost staar paa Broen og ser til. Han morer sig over de to gale Mennesker, men kan dog ikke helt fatte Meningen med det sære Optrin. Klovnen farer hen til Vognen, tager den andens Pakke, som laa dér, løber hen over Broen, og den anden sætter af Sted bag efter, mens han raaber og skriger, at Ledsageren har stjaalet hans Pakke. Det gungrer i Broens Brædder, mens de haler af Sted bag efter hinanden, og Vagten staar og ser til i stor Forfippelse. — Da de er kommet over paa den anden Side, gaar de fredeligt med hinanden hen i nærmeste Værtshus og faar sig en god Hybenkradser i al Venskabelighed. Klovnen snor sig senere med Lethed gennem Vagterne tilbage til sit Cirkus.

Andersens Lidelser.

Der er saaledes mange Eksempler paa, at Desertørerne som Følge af heldige Omstændigheder og Lokalkendskab er naaet til Danmark uden at have været udsat for videre Fare. Det var dog kun Undtagelser, hvor det gik saa let. Langt de fleste har maattet benytte Natten for at komme igennem Vagtkæden, og altid var der en Mulighed for, at de kunde blive fanget. Desertørernes Spænding før og Glæde efter Overgangen vil bedst kunne fattes, naar man har faaet et levende Indtryk af, hvad de udsatte sig for ved det vovelige Forsøg.

Jørgen Andersen jr. fra Mjang pr. Hørup (Als) fortæller:

„Efter at have været ved Fronten et lille halvt Aar, blev jeg ved Verdun saaret i højre Lunge, kom paa Hospitalet og derfra efter megen Besvær hjem paa Rekreationsorlov. Da jeg senere blev erklæret felttjenstdygtig, tænkte jeg paa at stikke af til Danmark. Min yngre Bror Peter havde, Dagen før jeg skulde bort, ogsaa faaet Ordre til at møde, og vi sad derfor allesammen i trykket Stemning den sidste Aften. Det var den 8. Dec. 17. Da Samtalen gik istaa, satte min yngste Søster sig hen til Klaveret og spillede vore kendte Fædrelandssange. Vi maatte synge med; men der var Vemod i vor Sang. Da vi sang om Danmark, tænkte jeg: Bare Peter og jeg havde været dér, og hvilken Lettelse vilde det ikke være for Far og Mor og alle paarørende, om vi var i Sikkerhed, i Stedet

for i stadig Livsfare ved Fronten. Om muligt, vilde jeg gøre Forsøget, men omtalte ikke min Hensigt, at ingen skulde komme i Fortræd, især Far, der havde været indkaldt i Krigens Begyndelse.

Peter, der bar min Pakke, og jeg naaede Dagen efter til Banegaarden i Sønderborg. Da jeg ikke steg ind i Toget, spurgte han: „Vil Du ikke med?“ „Nej, jeg sejler til Danmark i Nat, hvis jeg kan faa en Baad; vil Du med?“ Han var snart rede, og efter at have gaaet en Tur til Dybbøl kom vi tilbage til Havnen ved Titiden. Det var ikke let at finde en Baad, da de enten var laasede til Pæle, eller ogsaa manglede Aarerne. Jeg maatte kravle paa alle fire for ikke at blive set af en tysk Vagtpost, som gik frem og tilbage, 30—40 Meter fra Stranden. Efter at have fundet Lodsens Baad, som var brugbar, hentede jeg Peter, og vi stødte fra. Da vi kom om bag et Skib, som laa et lille Stykke fra Land, sagde jeg til Peter: „Gud ske Lov; det er maaske det halve af, hvad der forestaar os.“ Vi roede kraftigt til og talte ikke meget. Da vi ved Midnatstid naaede ud for Kegnæs, kom der Taage, og den blev saa tæt, at vi maatte holde op med at ro. Der gik 3 Timer, inden vi igen kunde skimte Halvøen og fortsætte. Vi satte al vor Kraft ind for at naa et godt Stykke ud i Lille-Bælt, inden det blev lyst.

Da faldt der et Skud fra Stranden syd for Kegnæs, og en Kugle hvislede hen over os. „Saa“, sagde jeg, „nu er vi opdaget; vi maa ro til af fuld Kraft, ellers gaar det galt.“ Der faldt et Skud til; ogsaa denne Kugle gik langt over os. Peter, der ikke havde været i Ilden før, blev ængstelig; men jeg satte Mod i ham. Vi roede til af alle Kræfter; thi jeg vidste nok, hvad der ventede os efter Militærlovene, hvis de fik fat i os. Vi kom ogsaa længere bort fra Land; men saa faldt der igen et Skud, og Kuglen gik lige forbi. Denne Gang var der sigtet paa os, vidste jeg, hvorimod de foregaaende havde været Varselsskud.

Saa faldt der ogsaa 2 Skud fra Siden, som hidrørte fra en tysk Kontrolbaad, der kom fra Nord, hvor den havde søgt efter deserterede russiske Krigsfanger. Hermed var alt Haab ude, og vi maatte finde os i at blive fanget. Sergenten paa Kontrolbaaden befalede mig at ro ind til Land. Da jeg svarede, at vi ikke tog ét Tag i Aarerne, skældte han os ud for „verdammtes Dänenpack"; men han maatte pænt lade os komme om Bord og tage vor Baad paa Slæbetov, indtil vi naaede Land. I Vagtlokalet ved Stranden blev der optaget Rapport og telefonisk meddelt Løjtnanten i Sønderborg, hvad der var sket. Jeg fik sendt Hilsen til Far og Mor med en Kone; det var jeg glad for. Hen paa Formiddagen blev vi sejlet til Sønderborg, hvor vi kom i Forhør hos Løjtnanten, der ligeledes skældte mig ud for det værste, hvorfor jeg kvitterede med ikke at staa ret for ham; herover blev han endnu mere arrig. Peter, der ikke var kendt med saadanne Optrin, havde efterhaanden faaet Mod og lo højt. Da slog den gale Prøjser i Skrivepulten, saa Blækket satte sig i store Klatter paa hans fine Ekstrauniform. Men saa var Forhøret til Ende, og vi blev straks ført til Vagtstuen. Her fik vi Middagsmad og snakkede sammen om vor Fremtid, der ikke saa lys ud. Peter mente, at han i værste Tilfælde kunde blive Soldat straks, og det skulde han have været om en Uges Tid alligevel. Med mig var det værre; men Fængsel blev vel ikke værre end Skyttegrav, Granater, Miner og Gas. Det var alligevel ærgerligt i Sammenligning med, hvor godt vi kunde have haft det i Danmark.

Da vi hen paa Eftermiddagen skulde føres til Flensborg, stod Far paa Pontonbroen og ventede paa os. Han var især ængstelig for mig; men jeg trøstede ham med, at det næppe kunde blive værre end Livet ved Fronten. Det blev forbudt os at tale dansk, men det gjorde vi nu alligevel. Vi fik igen sendt Hilsen hjem og var ved frisk Mod, omendskønt det hele var sørgeligt nok.

I Flensborg blev vi forhørt af en gammel gnaven Major. Han vilde først have sendt Peter hjem, men mente saa, at det var bedre at faa ham i Trøjen straks, at han ikke igen skulde finde paa at flygte til Danmark. Vi blev noget beroligede ved at have faaet Vished om hans Skæbne. Jeg skulde Dagen efter til min gamle Garnison i Nymønster. Det var jeg tilfreds med, da jeg kendte alle Befalingsmænd. Vi tilbragte Natten sammen paa Vagtstuen, men sov ikke. Der var alt for meget at tænke paa. Vi drak Morgenkaffe sammen, og jeg blev ført ned i Kasernearresten, hvor vi maatte tage Afsked. Den var tung. Vi græd begge, indtil Vagterne befalede os at sige Farvel. Det var sidste Gang, jeg saa min Bror.

Min Celledør blev slaaet i og aflaaset. Jeg var ene. Da græd jeg for Peter og bad Vorherre være med ham og for dem derhjemme, og fik derved Ligevægt i Sindet. — Peter var ved godt Mod, vidste jeg, var stor og kraftig og maatte let kunne klare sig som Soldat. Disse Tanker lyste op i Sindet, og Modet vendte tilbage. Da jeg Dagen efter var blevet bragt til Nymønster, blev jeg forhørt af Kompagniføreren og derpaa ført til Garnisonsarresten, hvor der lige var en Plads til mig. Da jeg sad i Varetægtsarrest, havde jeg Lov til at læse, ryge og skrive hjem. Den 13. December blev jeg ført ud til Centralfængslet i Byens Udkant, hvor der var mange Fanger, civile og militære. Cellen var ret god: en Seng, der kunde slaas op mod Væggen, et lille Bord, en Stol og et lille Skab paa Væggen over Bordet; desuden var der elektrisk Lys og Varmeledning. Et temmelig stort Vindue sad helt oppe under Loftet med tykke Jernstænger paa den udvendige Side, hvilke stadig erindrede mig om, at jeg var i Fængsel. Ellers fandt jeg det hele ret hyggeligt, i hvert Fald bedre end i en „Understand“ ved Fronten. Jeg sov godt den første Nat. Efter at Døren var blevet aabnet, kunde jeg gaa ud paa Korridoren og vaske mig. Da jeg havde faaet en

Kost af en anden Fange, fejede jeg ud i Cellen. Han spurgte mig ud om min Forbrydelse og trøstede mig med, at det ikke var saa slemt. Han var et Par Dage før blevet idømt 4 Aars Fæstningsophold, som skulde afsones i Spandau; dér var det meget værre. „Dér havner jeg vel ogsaa nok“, sagde jeg. Han troede dog, at jeg kun vilde faa 3—4 Maaneder; men det vovede jeg ikke at stole paa. — Vi fik Kaffe og Brød som i Garnisonen; jeg havde endnu noget godt fra Mors Spisekammer, og spiste med god Appetit. Indtil Middag spekulerede jeg over min egen Tilværelse, tænkte paa Peter og paa dem hjemme. Mens jeg gik frem og tilbage i mit lille Rum, kunde jeg blive alting vaer derinde, selv det mindste Hul i den kalkede Væg. Tilsidst blev det ensformigt og kedeligt. Da raslede Nøgleknippet i Korridorens ene Ende, og Celledørene blev aabnede. Efter et „Raustreten“ kom alle Militærfanger ud i Fængselsgaarden for at spadsere en Time. Det gjorde godt at faa frisk Luft i Lungerne. Vi gik i en Kreds med 10 Skridts Afstand efter hverandre og kunde tale sammen, naar Underofficeren var et Stykke borte. Jeg længtes hver Dag efter denne „Udflugt“. Straks efter fik vi Middagsmad lig Soldaternes i Garnisonen. Jeg fik Meddelelse om, at jeg ogsaa her kunde læse og ryge, da min Sag endnu var i Undersøgelse. Tiden gik med at læse Avisnyt og skrive hjem. Efter Aftensmaden var det for mørkt til at læse. Da jeg ikke var oplagt til at gaa i Seng, spadserede jeg rundt i Cellen, men nu i et Ottetal, da det krævede mere Opmærksomhed end at gaa frem og tilbage. Det gjaldt om at komme bort fra at spekulere; thi det gav Hovedpine. At gaa i Ottetal vænnede jeg mig snart til, og Tankerne væltede da ind over mig. De drejede sig især om Peter, som jeg ikke havde hørt det mindste fra. Jeg selv havde det helt godt her, fandt jeg. Jeg tænkte paa dem hjemme og længtes efter Brev; men det vilde nok tage nogen Tid, da baade mine og deres Breve

skulde censureres. Saa kom Melankolien over mig. Da Lyset blev tændt Kl. 9 gik jeg i Seng og bad om, at Peter og jeg igen maatte samles med Far og Mor og vore to Søstre — om ikke før, saa naar Krigen var til Ende. Men jeg kunde ikke sove før langt ud paa Natten, da jeg var fuldstændig træt af Tænkning. Den følgende Dag gik som den første; i Skumringen kom igen de triste Tanker. Jeg blev gaaende til Midnat, Tankerne vilde ikke falde til Ro. Jeg begyndte at længes ud af mit lille Kammer, og jeg kom til at tænke paa, at hvis Flugten var lykkedes, havde jeg antagelig haft en god Plads paa en Gaard i Danmark, og det havde da været omtrent ligesom hjemme. Det gik op for mig, hvad Frihed er. Det var sandelig ikke morsomt at ligge i Skyttegravene; men jeg begyndte at tro, at Ensomheden kunde dræbe mig, og fik Angst for de kommende Dage, Uger, Maaneder, ja maaske Aar. Udlængselen blev saa stærk de følgende 5—6 Dage, at jeg for Alvor spekulerede paa Flugt. Men det var umuligt herfra, og blev jeg nappet igen, blev det kun værre, end det allerede var. En Dag, jeg gik rundt i Cellen, kom jeg til at tænke paa Døden i dens mange Skikkelser. Jeg havde blandt andet set en Underofficer paa „Højde 304“ ved Verdun blive oprevet af en stor Minestump fra Maven op gennem Brystet. Hans sidste Ord var: „For Fædrelandet“. Det var *hans* største. Nej, dø for Tyskerne, der havde været vore Plagere saa længe, det var det værste, der kunde hænde mig. Da hellere vise dem min Farve og være stædig overfor dem saa længe som muligt. Hadet til dem gav mig Livsmod den Aften og mange Gange senere.

Julen nærmede sig. Den 20. December blev jeg ført ned i et Venteværelse; der sad Far og ventede paa mig. Endelig et Lysglimt. Jeg fik Hilsener fra alle derhjemme og fik at vide, at Peter var kommet til Schwerin i Mecklenborg og stod det godt igennem, og jeg fik Nyheder at

vide fra Als. Far havde medbragt en stor Pakke Fødevarer, for at jeg kunde leve bedre i Julen. Dette Samvær gav Mod; men det var svært at skilles. Juledagene var triste. Især Juleaften længtes jeg hjem. Men den foregaaende Jul, da jeg laa oppe i Vogeserne, havde saamænd ikke været stort bedre. — Nytaarsaften kom. Nu havde Krigen varet 3½ Aar. Et Aar til var næsten ikke til at tænke paa; men saa maatte Tyskerne vel da bukke under. Hvis ikke, vilde Peter ogsaa komme med til Fronten. Jeg bad for ham Nytaarsaften, for alle derhjemme, for Bekendte og Venner, som laa i Skyttegravene eller paa anden Vis var i Tyskernes Klø'r, at de maatte komme hjem i det kommende Aar. Dagene efter Nytaar gik som sædvanligt med at læse Aviser og Bøger, som jeg fik sendt hjemmefra i Pakker én Gang om Ugen. Jeg havde nu siddet i Varetægtsarrest en hel Maaned og længtes efter at faa min Skæbne at vide. En Fange mente, at jeg vilde faa 5—6 Aars Fæstning, en anden 2 Aar, en tredje et Par Maaneder. Det sidste syntes jeg nok at kunne holde ud; men at sidde indespærret i Aarevis, det var dog for meget. Dog trøstede jeg mig med, at jeg vilde komme ud, naar Krigen var forbi, og hvis jeg ikke fik det værre end nu, kunde jeg nok staa det igennem.

Endelig den 23. Jan. 1918 maatte jeg med ind paa Kasernen til „Gerichtsofficeren". Efter at have læst Anklageskriftet igennem, godkendte jeg det ved mit Navns Underskrift. Samtidig blev der meddelt, at der om en Maaneds Tid vilde blive Termin i min Sag ved Krigsretten i Lybeck. Ved at læse i den tyske Avis i Cellen saa jeg, at det gærede rundt om i Tysklands store Industribyer, og at Wilson havde sagt: „Tyskland skal ikke blot nedkastes; det skal myrdes." Ja ,hvis det bare kunde ske i en Fart, kom jeg nok paa fri Fod og vilde glæde mig over Tyskernes Nederlag. I de sidste Dage af Januar bredte den store Strejke paa Ammunitionsfabrkkerne i

Berlin sig til andre større Industribyer. Da skrev jeg i min Dagbog: „Saaledes skal det lige være, saa skal Freden snart komme, og Tyskerne komme til at bøje Nakken. Det gælder da om at komme ud af Fængslet; thi det vil blive interessant at gøre Omvæltningen med paa fri Fod.“ Dette Haab blev desværre først til Virkelighed et halvt Aar senere.

Den 6. Februar kom Far og Mor paa Besøg paa Gennemrejse til Peter. Det var herlige Minutter; men der fulgte en vemodig Afsked. Den Nat sov jeg slet ikke, fordi jeg spekulerede. Anden Dags Formiddag meldte jeg mig ved Underofficererne til Fronten, da jeg frygtede for at komme til at sulte ihjel i Fængslet under en Revolution. Om Middagen meddelte han mig, at det nok skulde gaa i Orden, hvad det dog ikke gjorde. Under deres Ophold i Nymønster paa Tilbagerejsen fra Peter Dagen efter havde jeg igen Besøg af Far og Mor. De bragte Hilsener fra ham, som var ved godt Mod. Efter en Times lykkeligt Samvær maatte vi skilles, denne Gang for længere Tid.

Den 12. Febr. 1918 blev jeg ført for Krigsretten i Lybæk. Ved et Bord sad 12 Officerer, der kort spurgte mig om nogle Enkeltheder, oplæste Anklageskriftet, hvorefter de gik ind i et Sideværelse. Efter at Dommen var forkyndt, 10 Maaneders Fængsel, blev jeg spurgt, om jeg var tilfreds med den, hvortil jeg svarede ja. Da jeg vilde gaa bort, spurgte en af Officererne: „Har De overtalt Deres Broder til at tage til Danmark, eller har han overtalt Dem?“ „Det var mig, der overtalte ham til at sejle med“, svarede jeg. Da Dommerne herefter var vendt tilbage fra en kort Raadslagning, var Straffen forhøjet med 14 Maaneder, altsaa nu ialt 2 Aar. Det var et haardt Slag. Det var frygteligt at sidde indespærret i 2 Aar. Men paa den anden Side slap Peter nu sikkert for Tiltale. — Jeg

maatte nu snart komme hen, hvor det var værre end i Nymønster; men holde ud vilde jeg.

En af de første Dage i Marts kom jeg paa Kasernen og fik Kokarden revet af min Kasket. „Nu er De vanæret“, sagde Kompagniføreren. Naa, det var ikke saa slemt, da jeg var Dansker og ikke Prøjser; men jeg var kendelig som Soldat af II. Klasse. Da jeg snart maatte komme bort fra Nymønster, sendte jeg mine Sager hjem. Det var endda gaaet ret godt de 3 Maaneder i Undersøgelsesarresten. Hvorledes vilde det blive herefter?

Under Ledsagelse af en Underofficer og en Soldat blev jeg den 14. Marts bragt til Fæstningen ved Spandau, hvor en Sergent jagede mig ind i et Rum. Her stod eller laa ca. 150 Soldater, der var ikendt Straf og ventede paa at blive indrulleret i Fæstningens Mandskabsliste eller sendt andet Steds hen. Det gav ingen Søvn den Nat, da der blev snakket og bandet over Utøjet og den forbandede tyske Militarisme, der var Skyld i vor Ulykke. Efter at have faaet en Skaal besk Kaffe om Morgenen, blev vore Navne raabt op efter Alfabetet. Jeg var en af de første, der traadte til Side, og jeg stod nu og lyttede, om der ikke skulde være en Andersen, Petersen eller Hansen; men der var ingen Sønderjyder iblandt.

Derpaa blev jeg med et Dusin andre ført hen paa første Korporalskabsstue, hvor der var 50 Senge. Den var lang og smal med en Udbygning i den ene Ende, hvor Stueældstens og Stedfortræderens Senge stod. Det var et Par forslagne Herrer; den ene straffet med 13, den anden med 8 Aars Fæstning. De skulde have Lov til at sige du til os, medens vi maatte staa ret for dem. En Times Tid efter vor Ankomst kom Stedfortræderen og opfordrede mig til at melde mig til Korporalskabet, da jeg var ny ankommet. Jeg henviste til, at jeg havde meldt mig til Føreren. Men han sagde, hvad jeg egentlig tænkte paa;

jeg havde at melde mig til Stueældsten. Naa, jeg meldte mig i en høflig Tone til Herren. Han saa op og ned ad mig, rynkede Øjenbrynene og spurgte, om jeg ikke vilde være saa venlig at staa stram for ham. „Nej," svarede jeg, „jeg staar ikke stram for dig, fordi du er straffet med et længere Fæstningsophold end jeg." Det gav stor Opstandelse; thi han var vant til at blive lystret, selv om ogsaa de fleste saa skævt til ham. Jeg skulde nu smage den „Helligaand" om Natten; det vil sige: 4—5 Mand med Stokke, forsynet med Læderremme, skulde gennembanke mig, efter at alt var roligt. Jeg var ikke ked af det, da jeg agtede at faa gennemført Lighedsprincippet. Disse to skulde ikke have Lov til at køre rundt med alle, fordi de førte en kraftig Næve. Før vi gik til Køjs, var de fleste Fanger paa min Side, og fire faste Karle vilde staa Last og Brast med mig. Vi beholdt Tøjet paa i Sengen. Ved Midnat kom ganske rigtigt 5 Mand snigende og gjorde Holdt ved min Seng. Men inden de fik Dynen revet af mig, var vi fem Mand parat, og det endte med, at de to Befalingsmænd og et Par mere mødte med ophovnede Øjne og blaa Steder i Ansigtet om Morgenen. For Eftertiden var der Ro om Natten. Det havde hidtil været en Hvernatsbegivenhed, at nogen fik Klø. Efter den Affære havde jeg mange Venner blandt Fangerne. Men de, som det gik ud over, saa skævt til mig; jeg var derfor altid paa min Post. — Efter de to Herrers Befaling maatte kun de ryge, som havde været paa Stuen i tre Maaneder. Jeg røg dog af og til en Cigaret. En Dag efter Middagsmaden, en tynd Vælling, tændte jeg en. Stueældsten, der stod ved Siden af mig, spurgte straks, om jeg havde Lov til at ryge. Jeg svarede: „Selv om jeg ikke har Lov, saa ryger jeg alligevel, at du véd det." Han gjorde Mine til at ville banke mig; men før han fik Tid til at slaa til, sad min Næve i Ansigtet paa ham. Han slog igen. Vel var han stærkere; men jeg var smidigere, saa han maatte give tabt

tilsidst. Efter den Affære var jeg kun et Par Dage i Spandau; men i den Tid havde jeg Ro for ham.

Kosten, vi fik her, var daarlig, og Portionerne saa smaa, at vi aldrig blev mæt. To tykke Skiver var alt det Brød, vi fik paa en hel Dag, og den tynde Suppe, vi modtog til Middag, var der hverken Saft eller Kraft i. Derfor var alle, der havde været her i nogen Tid, tørre og magre Skikkelser. — Hveranden Dag maatte vi ekscersere i Fængselsgaarden. Den klappede i alle Maader; thi der vankede Hug og Stød af Geværkolberne. Det varede i tre Timer, en lang Tid for afkræftede Mennesker. Derfor hændte det ogsaa hver Dag, at nogle laa paa Pladsen; thi ingen vovede at give op, saalænge de bare orkede. Jeg harmedes over at se de af Slaphed overvældede Stakler blive slaaet af Befalingsmændene. Det var raa Karle uden Samvittighed, som Tyskerne antagelig havde udsøgt for at pine os. Jeg havde ikke tænkt mig Fæstningsophold fuldt saa slemt. I Sengen stjal Tankerne sig stadigt hjemad, indtil jeg efter kort Tids Forløb gik ind i den velgørende Bevidstløsheds Tilværelse. Man blev efterhaanden sløv og træt paa Legeme og Sjæl.

Om Formiddagen den 24. Marts blev jeg kaldt ned i Fæstningsgaarden, hvor der stod et Par Hundrede Mand, der skulde transporteres til Marienburg i Vestprøjsen. Jeg var ikke ked af at skulle derhen; thi muligvis var det bedre dèr. Værre kunde det næppe blive. Vi slap for Ekscersitsen den Dag og fik dobbelt Brødration. Mod Aften marscherede vi til Banegaarden under skarp Bevogtning. Der var en Opsynsmand for hver 4 Fanger, og beredne Opsynsmænd for og bag ved Transporten. Det gjorde godt at komme udenfor Fæstningens Mure; men det var sært at maatte gaa gennem Gaderne som en Morder eller Røver. Folk stod stille og saa efter os; men medlidende Blikke var der ikke mange af. Vi blev stødt ind i Ekstratoget, og straks efter lød Afgangssignalet. Da

det blev mørkt, var Lejligheden gunstig for Fanger, der havde Mod til at desertere. Saasnart vi kom til Zoologisk Have i Berlin, forsvandt tre gennem et W. C.-Vindue. Der blev straks trukket i Nødbremsen, og Toget holdt med det samme; men de tre Berlinere var i Frihed og vilde vel have Lejlighed til en Tid lang at skjule sig i den store Bys Smuthuller. Ved Kreuz sprang igen to Mand af og forsvandt i en Skov, efter at der var blevet skudt paa dem uden at ramme. Jeg blev vækket ved det pludselige Ryk i Toget og ved Skydningen. Det blev lyst, og jeg sammenlignede de magre Egne, vi kørte igennem, med min frugtbare Hjemegn. Ja, Als, hvornaar mon jeg igen kan sætte min Fod paa min smukke Fødeø? Jeg blev sørgmodig stemt: det gik stadig længere bort fra det, jeg havde kært. — Der blev snakket om, hvorledes vi vilde faa det i Marienburg; men det var jo hen i Vejret.

Vi kom dertil ved Totiden den 25. Marts. En lille arrig Løjtnant tog imod os paa Banegaarden med at skælde os ud: Han skulde nok vise os, hvad det var at desertere undervejs. Det burde vi, som kom, dog ikke lide for, tænkte jeg. Der var nok ikke meget godt i den Herre, vor fremtidige Befalingsmand. Og Vagtmandskabet puffede os sammen i Geledder, saa de var nok af samme Slags. Vi maatte gaa en Mils Vej, tit op ad Bakker, uden at maatte se tilbage eller til Siderne, indtil vi kom op til en stor Skanse. Det var et Fort, der skulde være vort fremtidige Opholdssted. Jeg gyste ved at gaa igennem Porten; thi den stod i et solidt, vel 6 Meter højt Pigtraadshegn, som var spændt omkring hele Fortet. Porten bestod af en Mængde tykke Jernstænger, der var sammenflettet med Pigtraad. Jo, det var solidt. Ved en Træbarak blev der kommanderet: Holdt! Hver Mands Navn blev indført i Fæstningsstamrullen, og vi blev inddelt i Korporalskaber paa ca. 20 Mand. Derpaa blev vi jaget ind

igennem en Dør, en mørk Gang og derefter ned ad en Cementtrappe, vel 18—20 Meter dyb.

Hernede under Jorden var et Rum, som nu blev vort Opholdssted. Gulv, Loft og Vægge var af Beton. Døren blev laaset efter os. — De Tanker, der gik igennem mig den første Time efter at være kommet derned, kan jeg ikke beskrive. Det var, som vi var blevet levende begravet. Vi var fuldstændig afskaarne fra Dagens Lys. Et højt, smalt Bord midt i Rummet, men ingen Bænke; ved den ene Væg et Apparat, som ved at drejes kunde forsyne os med frisk Luft ovenfra; over Bordet en lille, døsigt brændende Petroleumslampe — det var alle de døde Genstande, der var i Rummet. Der var ingen Straasække eller noget Sengetøj som i Spandau.

Af Fangerne, der sammen med mig var proppet ned i dette Hul, kendte jeg ingen. Der var raa Karle iblandt, men heldigvis ingen grove Forbrydere. Nogle var straffet for Faneflugt ligesom jeg, andre for Tyveri og Bedrageri ved Proviantamterne bag Fronten, en for at have slaaet en Major i Ansigtet; ja, saa var der én, som var straffet for Røveri. Det var en lille, undersætsig Karl paa omtrent 35 Aar; han var idømt 15 Aars Fæstningsstraf, en lang Tid.

Omendskønt vi var frygtelig sultne, fik vi ikke noget at spise den Dag, og vi maatte lægge os paa det haarde, lidt fugtige Betongulv om Aftenen og fremdeles hver Nat. Jeg kunde ikke sove. Jeg græd over min Skæbne. — Det blev sidste Gang jeg græd i Marienburg; thi da jeg stod op om Morgenen, var mit Sind haardt som Sten.

Kl. 8 kom en Soldat ned med Kummer og Skeer, og straks efter blev vi ført op forbi den store Gryde i Køkkenet, som laa lidt længere inde i Fortet, og modtog en Skaal besk Kaffe. Saa ned i Hullet igen — vi havde modtaget Forplejningen for Formiddagen. Alle forbandede denne Tilværelse. Af og til drejede en paa Apparatet for

at faa frisk Luft ned. Da vi hverken havde faaet Brød eller Mad de sidste 40 Timer, maatte vi vel da faa noget til Middag. Vi fik Skaalen fyldt med en lignende tynd Suppe, som den vi fik i Spandau, og hver Mand fik en tyk Skive Brød — det skulde slaa til til næste Dags Middag. Mens jeg halede Skeen op af min Støvle, tog Røveren, som stod ved Bordet lige over for mig, min Mad. Han vilde ikke give den tilbage. Jeg blev nu vred; men han var den stærkere, og jeg fik ingen Mad den Dag. Jeg spiste saa det tørre Brød, men havde ikke noget til Aftensmad. Det var haardt nok, da jeg var saa sulten; men jeg besluttede at hævne mig paa denne Forbryder. Da der ikke var mere Petroleum, gik Lampen ud hen paa Eftermiddagen. Det var derfor bælgmørkt i Rummet indtil næste Dags Morgen. Saadan gik det hver Dag.

For at faa Tiden til at gaa, blev det besluttet, at hver Fange skulde fortælle sin Forbrydelse. Da der blev begyndt med den korteste Fængselsstraf, blev jeg Nr. 3. Alle de andre havde mere end 2 Aar. En var Redaktør fra B., der havde holdt sig hjemme et Aarstid, efter at han var flygtet fra Garnisonen, indtil han endelig blev nappet. Saa gik vi „til Køjs“, som Redaktøren udtrykte sig. Jeg sov ret godt den Nat. Men da vi stod op om Morgenen, var vi alle sammen stive og næsten mere trætte i Lemmerne, end da vi lagde os Aftenen før. Lejet var for haardt. Vi fik „Kaffe“ om Morgenen og Suppe og Brød om Middagen som Dagen forud. Forbryderen stillede sig op lige over for mig og tog fat i min Skaal for at stjæle min Mad ligesom den foregaaende Dag. Da jeg var belavet derpaa, trak jeg Skaalen til mig. „Giv mig den,“ sagde han. Jeg svarede nej. Han langede ud og vilde slaa mig i Ansigtet; men jeg trak mig lidt tilbage, tog Skaalen i den flade højre Haand og slyngede den af min fulde Kraft i Ansigtet paa ham. Den hede Suppe skoldede ham forfærdeligt, og han skreg højt af Smerte; men han

vovede ikke at slaa igen, da jeg i Stedet for min spildte Suppe tog hans. Han stjal aldrig mere fra mig. Huden gik af hele Ansigtet, og jeg var bange for, at jeg blev straffet med Arrest, naar Løjtnanten fik det at vide. Men der skete intet, og jeg tror, at vi gerne maatte have slaaet hverandre ihjel for ham. Vi blev jo heller ikke regnet for Mennesker, derfor betød det ingen Ting, om vi gik til her. — Der gik nogle Dage med at høre Historier. Den interessanteste var Forbryderens, en rigtig Røverhistorie.

Efter 14 Dages Ophold visnede vi bogstavelig talt hen. Ansigtsfarven begyndte at blive gul paa Grund af den daarlige Luft og det manglende Dagslys. Sat Mad fik vi aldrig, og Føden var tilmed daarlig; Brødet var ofte muggent. Alt dette og den Sjælsløvhed, vi levede i, maatte hidføre Sygdomme. En Officersstedfortræder, Hannoveraner, var den første, der kom op paa Fæstningshospitalet som Følge af slem Diarrhé. Dagen efter en Berliner. Han var Ingeniør, havde et følsomt Sind og blev sindssyg den følgende Dag. Sidst i April fik jeg 4 store Bylder paa Maven og i højre Side. Jeg meldte mig syg. Men Lægen sendte mig tilbage; det var ikke noget at melde mig syg for. De blev betydeligt større i Løbet af et Par Dage, og der lagde sig ligesom en blaa Hinde henover de to. Gennem en Vagtpost meldte jeg det til Løjtnanten. Det behagede ham virkelig at lade mig føre op, og han saa paa dem. Derpaa blev Stabslægen hentet og skældt ud, saa det forslog noget. Han maatte tage mig med paa Revierstuen for at stikke Hul paa dem. Det skete paa følgende Maade: En Saks, som han tog op af Vestelommen, stak han ind i hver Byld fra Siden og rev den op. Jeg bed Tænderne sammen; men Taarerne løb mig ufrivilligt ned ad Kinderne, saa ondt gjorde det. Hvis jeg ikke havde frygtet for at faa et Par Aars Fæstningsstraf paalagt, havde jeg slaaet ham lige i Ansigtet med al Magt. Ogsaa han sammen med hele Mandskabet i Fortet, hørte

vel til den tyske Hærs værste Udskud; det var rene Djævle næsten allesammen.

Sulten, vi led, blev værre for hver Uge. Der var ikke megen sund Næring i Føden, som vi fik. Smerten i Maven blev undertiden saa slem, at vi maatte lægge os ned og stemme Knæene mod Brystet for at holde det ud. Værst var det altid om Morgenen.

En af de sidste Dage i April fik jeg Brev hjemmefra. Det bragte mig igen til at tænke paa Hjemmet. Det skete ellers sjældnere, da jeg var blevet saa sløv, og det blev uudholdeligt, saa længe man maatte leve under saadanne Forhold. Mor skrev, at Peter havde været hjemme paa Orlov en kort Tid. Bare jeg havde haft det som han, vilde jeg have været glad. Men her var intet Haab. At leve i denne Tilstand over 1½ Aar endnu, var den visse Hungersdød. Jeg bad Vorherre den Aften, som hver Aften, at hjælpe mig ud, selv om det kun var til Fronten. Saa var der dog Haab om at komme hjem igen; men her var der vist ikke mange, der kom levende fra.

Tanken om at melde mig til Fronten ligesom i Spandau modnedes i mig. Et Par Dage efter blev jeg ført op til Løjtnanten og meldte dette. Han saa glubsk paa mig og spurgte, om jeg var kommet til Gemyt og spurgte mig ud angaaende min Bataljons Opholdssted etc. Da jeg blev ført bort, saa jeg i det ene Hjørne af Skrivestuen en Mand, der var lagt i Spændetrøjen, og Hr. Løjtnanten morede sig over at se hans forøgede Lidelser, hver Gang en Soldat paa hans Befaling trak en af de mange Remme et Par Huller strammere til. Han havde tabt sin Skaal, hvorved den gik i Stykker. Det var hans Forseelse.

Efter at jeg havde meldt mig til Fronten, var det, som om de stolede mere paa, at jeg ikke pønsede paa Flugt. Det hændte et Par Gange, at en Vagtpost tog mig med op og lod mig feje ud hos Arrestanterne og bære Vand ind til dem. For ubetydelige Forseelser kom Fangerne i Arrest.

Ved almindelig Arrest maatte de sidde i en mørk Enecelle og fik ingen varm Mad, kun Vand og Brød; i Middelarrest fik de en Lænke fastgjort om den ene Fod, saa at de lige kunde gaa frem og tilbage i Cellen; i streng Arrest blev Synderen lænket til Væggen med Jern om Hænder og Fødder, saa han maatte staa hele Tiden, i Reglen 3 Dage ad Gangen. Det var en haard og umenneskelig Straf, og det skar mig i Sjælen, hver Gang jeg skulde gøre rent i saadan en Stakkels ildelugtende Celle. Ingen af de i Forvejen afslappede Fanger holdt denne Tortur ud længere end en Maaned. Soldaterne, som bevogtede mig ved denne Gerning, fortalte, at der havde været flere, som først blev befriede for Lænkerne, efter at Døden var indtraadt. En saadan hjerteløs Grusomhed fandt Sted i Tyskland før Revolutionen. Hvem der var den egentlige Ophavsmand til dette Barbari, kan jeg ikke sige.

Tiden gik langsomt. Hen sidst i Maj Maaned blev jeg hentet op fra Betonrummet. Det blev nu mere besværligt at komme op ad de mange Trappetrin, end det havde været i Førstningen. Der var for lidt Kraft i Benene. Men det skulde gaa. Under Ledsagelse af en Vagtpost blev jeg ført over til en Bondegaard, der laa lige ved Fortet, for at hakke Roer. Vi fik Kaffe og Brød straks, vi kom derover, og jeg fik sat Mad første Gang, efter at jeg var rejst fra Nymønster. Efter at have takket for Kaffen, begyndte jeg med Arbejdet. Kl. 9 kom en af Gaardmandens Børn ud til os med Mellemmad. Vi holdt Hvil en halv Time. Inden Middag var jeg meget træt, og Vagtmanden mente, at vi hellere maatte holde Fyraften for den Dag. Men jeg foretrak Arbejdet i frisk Luft fremfor Opholdet i det skumle Rum. Hen paa Eftermiddagen maatte jeg dog give tabt. Efter igen at have spist godt, gik vi til Fortet. Paa Løjtnantens Spørgsmaal svarede Soldaten, at jeg havde været flink ved Arbejdet. „Ja“, siger Løjtnanten, „De kan tage den Mand med igen i

Morgen; han kommer ud af Fæstningen en af de første Dage". Jeg blev saa glad ved at høre dette, at jeg godt kunde have taget denne brutale Løjtnant om Halsen. Til Trods for min Glæde over snart at kunne komme ud af denne Elendighed, sov jeg denne Nat som en Sten, fordi jeg var saa træt. Dagen efter hakkede jeg Roer igen. Den følgende Nat kunde jeg ikke sove af lutter Spænding. Jeg bad Gud lade mit Haab om at komme i Frihed snart blive til Virkelighed. Det skete ogsaa.

Om Morgenen blev vi allesammen jaget op paa en af Skanserne for at blive efterset, om det virkelig var saa slemt med Lus og andet Utøj, som vi længe havde klaget over. Nogle af Fangerne havde store Saar paa Brystet af at kradse sig. Undersøgelsen resulterede i, at alle skulde til Marienburg i Bad for at blive befriet for Lusene. Men som vi stod dér paa Skansen, kommer der en Underofficer og en „Gefrejter", som jeg kendte, gaaende ned ad Fæstningsvejen. Vi kunde se Nummeret paa deres Akselklapper, 163. Da vidste jeg, at det var mig, de skulde hente. Jeg blev straks kaldt ned paa Skrivestuen, hvor der blev meddelt, at nu var jeg igen fri Soldat. Jeg blev udskrevet af Fæstningen med Straffeudsættelse, det vil sige, at hvis jeg opførte mig godt, vilde den resterende Straf blive eftergivet. Først maatte jeg ind til Marienburg for at komme af med Utøjet. Ved Middagstid kom jeg tilbage, fik Infanteriuniform paa, og derpaa sammen med mine 2 Ledsagere ud af Fortet.

Aldrig har jeg været saa glad, som da vi var kommet igennem den skumle Port, og jeg igen var fri. Aa, hvor jeg takkede min Gud for, at han havde givet mig Friheden efter den onde Tid, der nu laa bag mig. Jeg var med ét blevet et helt andet Menneske. At skulle til Fronten var ingenting imod at sidde paa Fæstning i endnu 1½ Aar. Jeg havde været dér i 68 Dage.

Den 3. Juni 1918 kom vi til Nymønster, hvor jeg et

Par Dage efter fik Besøg af Far og Mor. De havde ondt ved at kende mig, saa gul jeg var blevet i Ansigtet og saa mager; jeg vejede kun 94 Pund. Det Par Dage, de blev, var de skønneste Dage, jeg havde haft i lang Tid. Ved Hjælp af Mors medbragte Fødevarer kom jeg i Løbet af kort Tid ret godt til Kræfter.

Den 12. Juni rejste jeg med et Kompagni til Fronten i Frankrig, hvor jeg blev uddannet som Minekaster og kom derpaa ind i Skyttegravene den 15. Juli. Faa Dage efter meldte jeg mig syg, men blev vist ud i Skyttegravene igen. Saa stak jeg af paa egen Haand. Efter 4 Dages Forløb kom jeg til Krigshospitalet i Guise, hvor der var fuldt at saarede og syge. Fire Dage efter kom jeg med et Hospitalstog til Gøttingen i Hannover, hvor jeg meldte mig som lungesyg og blev optaget. Paa Grund af Saaret i højre Lunge arbejdede denne ikke godt. Fjorten Dage efter fik jeg Orlov og rejste hjemad med glade Følelser.

Da jeg denne Gang gik over Pontonbroen ved Sønderborg, var det med lettere Sind, end da jeg sidst gik over den. De 14 Dages Orlov forløb alt for hurtigt. Jeg maatte igen sydpaa til Hospitalet, men fik efter nogen Tid atter Orlov paa 14 Dage og blev samtidig permitteret fra Lazarettet til Kystrin, som skulde være min fremtidige Garnison. Jeg ankom dertil den 31. Oktober efter denne Orlov. Den 5. November brød Revolutionen ud i Kiel, og den 9. naaede den til Kystrin. Den 19. November rejste jeg hjem paa et falsk Pas, som jeg selv havde stemplet. Den 9. Januar 1919 tog jeg til Danmark. Denne Gang var det lettere at komme over Lille-Bælt. Endelig kom jeg derhen, hvor jeg for lang Tid siden havde ønsket at komme. Mellem nu og da laa et uendeligt langt Aar, fuld af Modgang og Lidelser. Men nu var det overstaaet.

Havde jeg nu bare haft Peter, min kære Bror; men han er og bliver „savnet“ siden den 29. September 1918.

Han maatte give sit unge Liv for de Tyskere, der havde plaget mig saa længe. En haard Skæbne, som han desværre har maattet dele med saa mange her oppe fra."

Man faar Indtryk af de utrolige Lidelser og frygtelige Sjælekvaler, som denne Mand har været udsat for. Hvor dybtgaaende disse har været, fremgaar især af, at Andersen, der aabenbart er knyttet til sine Slægtninge med ømme Følelser, ikke kunde taale at tænke paa sit Hjem under de umenneskelige Forhold i den underjordiske Betonhule. Man undres over, at han kunde staa det igennem. Der er dog talrige Sønderjyder, baade enkelte andre Desertører og mange Frontsoldater, der har maattet døje lignende.

Tak din Gud, hvis dine Børn eller Slægtninge er sluppet heldigere (det har vistnok ikke altid været din egen Fortjeneste) og bed om, at Sønderjyllands Sønner aldrig mere maatte blive tvungne til at kæmpe for en fremmed Sag.

Jeg bad Andersens Moder om at skrive en kort Afhandling om hendes Tanker og Følelser under de trange Kaar.* Da hun har maattet gennemgaa meget som Følge af andre Dødsfald i Familien foruden det, som har knuget hende som Følge af de Begivenheder, vi har faaet Indblik i af hendes Søns Afhandling, er det forstaaeligt, naar hun svarede, at disse Tider havde taget saa stærkt paa Hukommelsen, at hun ikke mere kunde samle det.

Saadan er det gaaet mange af Sønderjyllands Mødre.

---

*) I en Bog, som en sønderjydsk Moder senere vil udgive, vil denne Opgave blive løst.

Natlige Overgange uden Hjælpere.

(Straffearbejdernes Kaar i Lejren ved Skærbæk.)

En Gaardmand tæt ved Grænsen havde taget Afsked med Hustru og Børn og gik ned i sin egen Skov. Det var endnu for lyst til at gaa over. Han lagde sig derfor ned, men faldt i Søvn. Da han vaagnede, var det mørkt. Han gik omkring i Skoven og kunde ikke blive klog paa, hvilken Vej han skulde gaa til Vagtlinien, da han var helt vild paa Himmelretningerne. Han finder sig sluttelig til Rette efter at have studeret Stjernerne gennem en Aabning i Skoven. — Naar det kunde passere for en stedkendt Mand, hvor meget mere vanskeligt maatte det ikke være for andre, der var helt fremmede paa Egnen.

To unge Mænd langt sydfra, der havde taget Plads paa en Gaard ved Grænsen, tog over til Danmark, da de frygtede for at blive indkaldt. Efter at have vandret omkring paa Markerne i den mørke Nat, kommer de til et lille Hus, der ligner et Vagthus. De tror, at det er den danske Vagtlinie og kan ikke forstaa, at de danske Vagter benytter samme Slags Huse som de tyske. Da de er kommet et Stykke videre, ser de en Vagtsoldat komme slentrende hen imod dem med sin Bøsse under Armen. Ligesaa mærkeligt: Har de danske Vagter samme Uniform som de tyske? Endelig gik det op for dem, at de maatte være gaaet i Ring og være kommet tilbage til den tyske Linie. De gjorde omkring i en Fart og løb i modsat Retning. — Den tyske Vagt raabte ikke efter dem og skød ikke. Det var maaske en god én, der har tænkt: Aa, lad dem bare løbe.

En Desertør var godt forberedt paa alle Eventualiteter, idet han havde en Pistol med 8 Skud i den ene Haand og en Hundredmarkseddel i den anden, da han gik over Linien. Han fik dog ikke Brug for nogen af Delene.

En Grænsebo, der havde faaet Orlov, gik rundt og indbød Folk til Mortensgrande. Han havde saaledes god Lejlighed til at gøre Iagttagelser, uden at det vakte Opsigt. Han kom over uden Vanskeligheder. — En „Feltwebel" optog Rapport i Hjemmet Dagen efter. Han udviste stor Deltagelse, fordi han troede, at Manden var forulykket.

En Soldat fra et Grænsesogn havde faaet Orlov. Da han var Medlem af Skoleraadet, vilde han i Uniform deltage i et Møde hen paa Eftermiddagen. Præsten, der var godt-tysk før, tosset-tysk under og skal være blevet dansk efter Krigen, sad i Lænestolen. Saasnart Fædrelandsforsvareren kommer ind, rejser Præsten sig og byder ham Ærespladsen. Soldaten indtager den fornemme Plads, medens Præsten leder Forhandlingen, siddende paa en sædvanlig Stol. — Efter Mødet gik den hædrede Kriger hjem, tog Afsked med Familien og deserterede til Danmark.

To Mand kryber igennem Vagtkæden tæt ved Østkysten og skal derpaa over Hejlsminde Bugt. For en Sikkerheds Skyld har de taget et Stykke Reb med, i Fald en af dem skulde synke for dybt ned. De maatte vade igennem Mudderet til Halsen, men kom godt over.

En Landmand fra Sundeved var sendt hjem, fordi han ikke var duelig til Tjeneste. Efter nogen Tids Forløb fik han Ordre til at møde igen. Da han ikke havde Lyst til at ombytte Civilarbejdet med Fronttjenesten, søger han nordpaa. Med Træsko paa Fødderne og lidt Madvarer i en Pakke gaar han mod Grænsen. Om Dagen sover han i Halmstakke og Skove, om Natten sniger han sig langs med Grøfter og Hegn. Det tog 5 Dage, før han naaede Grænselinien. Dagen før udspionerer han Grænseforhol-

dene fra et Vindue paa et Loft. I den mørke Nat vil han kravle igennem Kæden; men da der kommer Vagtposter, lægger han sig ned langs med Jorden. De kommer ham saa nær, at han frygter for, at de skal træde paa ham. Da de er godt forbi, tager han sine Træsko i Hænderne og løber gennem Buskads og Hegn. — Dagen efter maa en Læge paa den anden Side Grænsen foretage en Operation, da hans Fødder var fulde af Torne.

En, som vilde desertere, er naaet op til Grænselinien og har ligget 3 Nætter og kigget paa Mulighederne uden at vove Springet. Han gaar tilbage og tager til Fronten igen. Efter nogen Tid fik han Orlov — men saa gik han over.

En Soldat, hvis Broder var deserteret, fik Orlov. Han havde oplevet mange Episoder sammen med den kendte Socialistfører Liebknecht, mens deres Kompagni gravede Skyttegrave. Han kom senere til Flensborg, skal uddannes til Infanterist og saa til Fronten. Her bliver han bevogtet af en Underofficer, der bærer Ansvaret for, at han ikke undviger. Jo, han skal nok passe godt paa ham. Udenfor Tjenesten er Sønderjyden under stadigt Opsyn, og Vogteren sover sammen med ham om Natten. Danskeren er flink og gør sin Pligt til Punkt og Prikke og mere til. Underofficeren bliver næsten fuldstændig tryg, — Aftenen før Soldaten skal til Fronten, smutter han bort fra Underofficeren, ned til Banegaarden, hvor der netop staar et Tog for nordgaaende, tager med dette paa et falsk Pas, som han selv har lavet, da han er en god Tegner, og stiger ud ved Stationen før sit Hjem; thi der kunde være blevet telefoneret dertil om Anholdelse. Han drejer udenom sin Fødeby og kommer godt over. — Nogle Dage senere bliver Konen behagelig overrasket ved at faa en Meddelelse fra Danmark, mens hun havde troet, at Manden laa i Skyttegravene paa Vestfronten.

En Desertør er naaet hen i Nærheden af Vagtkæden.

Da der kom en Patrulje, maa han søge Dækning. Der prøves igen; men der kom en ny Patrulje, og saadan blev det ved hele Natten. Forsøget maatte opgives, da det var umuligt at komme over den Nat. — Han lægger sig i en Mark med Roer og gnasker i sig af disse den følgende Dag, da han ikke har andet at spise. Det var dog et ret ubehageligt Leje, fordi han ikke kan vove at vende sig for ikke at blive set af Soldaterne, der kom og gik hen over Markerne. — Natten efter lykkedes det.

En Mejeribestyrer havde sammen med 5 Brødre været indkaldt. De to af Brødrene var faldet. Han fik Orlov og søger mod Grænsen. I en Granplantage maatte han ligge 3 Timer, da Vagterne bestandig spøgte omkring i Udkanten, antagelig fordi de havde hørt noget mistænkeligt. Omsider maatte de give op. — Da det var haard Vinter, i Januar Maaned 1917, var han blevet saa medtaget af Kulde, at han ikke kunde føle det kolde Vand i Gelsaa, mens han gik igennem denne længere hen paa Natten.

To Landmænd havde faaet Orlov fra Fronten. Dagen før de skulde rejse sydpaa igen, blev de afhentet og ført til et provisorisk Fængsel i Gramby, fordi de var mistænkt for Desertion. Omendskønt der stod Vagt om Natten, lykkedes det dem at bryde ud af Fængslet og komme godt over til Danmark.

En Sønderjyde, der i længere Tid havde arbejdet blandt Straffefanger, saa sit Snit til at undvige fra Lejren og komme over Grænsen. Ingen af de mange, der naaede til Danmark, vil have været mere taknemmelig end denne, hvilket man vil kunne forstaa efter at have faaet Indblik i, hvorledes Livet var i en Lejr for Straffefanger. Derfor skal her gengives, hvad

Møller *Andreas Hansen,*
Felstedmark — Sundeved,

fortæller:

„Det var i Maj 1917, at vi blev kommanderet til at

storme ved Verdun. Da der kun var lille Udsigt til at komme levende derfra, nægtede jeg at gaa paa og blev derfor idømt 18 Maaneders Tugthus. Efter at være blevet ført til et Fort ved Namur, blev jeg om Aftenen Kl. 11 ført ind i en Celle, paa hvis Dør der stod: For ulusede. Paa nogle Træspaaner, som var tilsvinede i den Grad, at det for Sømmeligheds Skyld ikke kan beskrives nærmere, maatte jeg søge mig et Leje hos de andre „Forbrydere", som var straffet for samme eller lignende Forseelse. Næste Dags Morgen blev de nyankomne kommanderet ned i en Badestue, hvor 2 Mand med Børster af Svanefjer skurede os paa Kroppen, saa Huden faldt paa Gulvet i Trevler. Derpaa kunde vi iføre os nogle elendige Klæder, og saa gik det Marsch—Marsch op i en Arbejdsstue, hvor vi skulde stryge Sække. Efter en Times Arbejde havde vi Appel, og derefter Eksercits, som var umenneskelig haard. Kosten bestod af Vand med Majsgris samt 100 Gram Brød pr. Dag. Kød og Mælk saa vi ikke noget til. I den korte Tid, jeg var her, sprang 3 Mand af bare Fortvivlelse over den slette Behandling fra Broen, som er 115 Meter over Maasfloden, ned i Vandet og druknede eller blev knust. Paa Grund af god Opførsel blev jeg belønnet med at komme derfra til et Arbejdskompagni ved Skærbæk i Sønderjylland, hvor jeg opholdt mig i henved 4 Maaneder, til 11. December 1917. Lejren laa ved Vester Gasse, den var indhegnet med en Mængde Rækker af Pigtraad og var indrettet til ca. 350 Mand.

Kl. 4½ om Morgenen fik vi den første Hilsen: „Staa op, I Halunker!" hvorefter der i en lynende Fart maatte hentes Kaffe, og derpaa Brød, 150—200 Gram pr. Mand for en Dag. Kl. 5,10 blev vi opstillet i Kolonner, altid Marsch-Marsch, og derefter gik det til forskellige Egne, 1—2 Mil borte, undtagelsesvis med Toget, naar Arbejdspladsen var længst ude. Her maatte vi udføre svært Skansearbejde: Løbegrave, Betondækninger, Pigtraads-

hegn etc. Efter 5 Timers Arbejde havde vi 1 Times Middag, som vi benyttede til at spise Middagsmad. Det var altid Suppe: Vand med lidt Majsgris i, Roer eller Gulerødder, lidt Perlegryn eller Sivblade. Det gav kun ½ Liter pr. Mand, og det værste var endda, at det aldrig var rigtigt gennemkogt, men kun varmet, saa Tilsætningen svømmede ovenpaa. Kød eller Mælk i Maden saa vi aldrig. En Gang hver 8—14 Dage fik vi dog en Spiseskefuld Marmelade, Honning eller et Stykke fordærvet Pølse paa 1—2 Tommers Længde. Spisesedlen tog sig godt nok ud; men den svarede ikke til Virkeligheden. Opsynsmændene kogte og brasede det bedste til sig selv og levede som Gud i Frankrig, og en Del sendte de hjem til deres sultne Familie i Tyskland. Det, der blev tilbage til os, var Svinefoder. Vi fik kun lidt og daarlig Spise, endskønt vi maatte arbejde som Heste.

Kl. 1 maatte vi begynde igen. Enhver Gruppe fik sit Stykke tildelt, og der blev ikke holdt op, før vi var færdig. Kl. 6 maatte vi vandre den lange Vej hjem. Derefter var der Appel, og Kl. 9 Tælling for at se, om alle var der, og derpaa til Køjs.

Nattelejet var stenhaardt; der var kun et Dækken, fuld af Lus, at ligge paa, og ikke en Gang alle havde et Dækken at svøbe sig ind i. — Udenfor Døren stod to Cementtønder, som kunde benyttes om Natten. De var saa fulde, at Indholdet løb ind i Opholdsrummet; det kunde vi saa gaa og plaske i.

Under disse Kostforhold er det forstaaeligt, at der paa Turen til Arbejdspladsen ret hyppigt sank en Straffefange sammen af bare Flovhed og ikke kunde mere, eller at de forsultne Stakler søgte at hamstre sig lidt til Livets Ophold. En Dag, da vi marscherede til Arrild, 1¼ Mil fra Lejren, fandt nogle Fanger en Roe paa Vejen, maaske med Vilje lagt derhen af et godhjertet Menneske. De gav sig straks til at spise af den; men da Opsynsmanden saa det, blev der gjort Holdt. Den blev taget fra dem, og Navnene paa

Synderne blev noteret til 3 Dages Arrest. Derpaa tog Opsynsmændene den med hen til en Stak Korn og tilsølede den paa en Maade, som ikke taaler at beskrives, og saa fik Fangerne Tilladelse til at spise den, om de vilde. Der skulde stor Hungersnød til at gaa paa den Kost; men Staklerne tog den og spiste videre. — En Gang var der en Fange, som vilde gaa hen og tigge lidt Føde hos Befolkningen. Han blev raabt tilbage; men da han gik videre, skød Underofficeren paa ham, og han blev liggende død paa Stedet. Der blev sendt Meddelelse til hans Hjem, at han var død som Følge af Sygdom, og der fulgte en medlidende Tilføjelse for at trøste hans paarørende.

Hvorledes Fangerne blev behandlet i Lejren giver et Par Eksempler Indblik i. En Morgen meldte en Fange sig syg; det blev der dog ikke taget Hensyn til. Til Trods derfor gik han hen i Barakken og lagde sig paa sit haarde Leje. Da han paa Underofficerens Befaling ikke vilde — eller antagelig ikke kunde — staa op, bearbejdede Opsynsmanden ham med Bajonetten, saa han døde faa Timer efter. — Fanger, som blev begunstigede af de foresatte, fik undertiden et Par Cigaretter for at gennemprygle en, som var ildeset. Det gik i Reglen for sig paa den Maade, at naar vedkommende skulde udenfor om Aftenen, trak de en Sæk over Hovedet paa ham, og saa slog de ham med Stokke og Støvler, saa længe de kunde eller gad.

I hver Maaned var der mange, som blev syge og døde af Underernæring og Overanstrengelse. Hospitalsafdelingen og Arrestlokalerne var altid fulde. —

Efter at det blev vedtaget i den tyske Rigsdag, at Fæstningsfanger maatte anvendes ved Fronten, rejste vi fra Straffelejren ved Skærbæk 14 Dage før Jul 1917 i aflaasede Jernbanevogne efter Verdun til. Her blev vi indespærret i et Hus uden Vinduer og Døre, men godt omgærdet med Pigtraad. Kuglerne peb næppe saa galt som første Gang, jeg var i denne Egn; men kom der Flyvere

og kastede Bomber ned, saa sad vi der bag Laas og Lukke, mens Opsynsmændene hurtigst søgte Skjul i bombesikre Rum. Os brød man sig ikke om; vi hørte jo til det menneskelige Udskud. Kosten var daarlig, og Arbejdet strengt. Vi blev anvendt dels til Skansearbejde, som ofte blev udført under Franskmændenes Artilleriild, dels til Indladning af Krigsmateriel paa Banegaarden. Arbejdstiden var 10½ Timer om Dagen foruden Natarbejde og Appel; dertil kom Straffeekscersits og Arrest, som der vankede for den mindste Forseelse. — Da Amerikanerne foretog det store Angreb, blev vi indesluttet af deres frygtelige Artilleriild, og vi søgte derfor at finde lidt Dækning for at bjerge Livet; men mange fik haarde Straffe for den „Forseelse".

Under disse Forhold maatte jeg leve i 11 Maaneder. Endelig den 7. November 1918 blev jeg befriet for dette frygtelige Menneskeplageri. —

Det var ikke lysteligt at blive skudt af sine Venner, mens man var tvunget til at storme i de tyske Angrebs-Kolonner; men det var heller ikke rart at lade være med at gaa paa; thi saa gav det Tugthusarbejde, Straffearbejde eller Frontarbejde, og alle tre Dele var omtrent lige gode."* —

Hansen har maaske af Beskedenhed undladt at meddele, at han under Opholdet i Straffelejren ved Skærbæk tog en yngre Sønderjyde, der havde Besvær med at bjærge sig under Samlivet med de mere brutale Medfanger, under sin Beskyttelse. Ogsaa her som overalt, hvor Danske traf sammen under Krigen, hjalp de hverandre under vanskelige Forhold.

Der er jo mange Beboere, der kender noget til disse berygtede Straffelejre, hvoraf der var flere i den nordlige Del af Sønderjylland, til Dels oprettede med det Formaal

* Der er Eksempler paa, at Officerer — saavidt de kunde risikere det — har søgt at lette Straffefangernes Kaar, og naar de undertiden kom til at arbejde ved Landbruget, har sønderjyske Bønder gjort alt muligt, for at de kunde faa god Mad i den Tid.

for Øje at bygge Forsvarslinien fra Genner Bugt til Skærbæk, i Fald Englænderne skulde komme.

Foruden Andreas Hansen har der været enkelte flere Sønderjyder i disse Lejre, deriblandt en Bror til Hansen. Da Andreas kom dèr, spurgte en Befalingsmand, hvormange Brødre, der kunde komme ialt, hvortil Hansen svarede: maaske fire.

Om Broderens Kaar skal der i al Korthed fortælles ved denne Lejlighed. Han havde kæmpet ved Vestfronten. Af hans mange Breve, som endnu er i Behold i Hjemmet, fremgaar, at han følte sig meget ilde berørt ved at kæmpe i de tyske Rækker, dels fordi han var dansksindet og dels som Følge af Tyskernes brutale Krigsførelse, hvorom der dog ikke skal gengives Enkeltheder. Som Følge af disse Indtryk skriver han i et af Brevene: „Gud er paa de Allieredes Side, og derfor maa Tyskerne tabe.“ Da han kom paa Orlov, tog han nordpaa for at naa over til Danmark. Han kendte ikke nogen, der gav sig af med at hjælpe, og maatte derfor gaa frem paa egen Haand. Ved Grænsen nord for Christiansfeld forfejlede han Vejen, blev opdaget og maatte til Trods for, at han var i Besiddelse af stor fysisk Kraft, give tabt, da ikke mindre end 7 Soldater kom til. Derefter blev han dømt til fem Aars Fæstning. I nogen Tid har han været i Straffelejren ved Løgumkloster og senere ved Skærbæk. Derfra kom han til et Fort ved Køln, hvor han i stærk Varme maatte udføre svært Arbejde om Dagen og om Natten sove i et underjordisk Rum, hvor det var meget koldt. Som Følge deraf fik han en alvorlig Lungebetændelse. Efter at have modtaget telegrafisk Tilladelse rejste nogle af de nærmeste Slægtninge straks til Køln. Den haardt prøvede blev meget glad ved at se og tale med dem og syntes bedre den Dag.* Da de vilde besøge ham Dagen efter, fik de Meddelelse om, at han var død om Natten.

* Han meddelte, at han havde faaet sit Knæk i Straffelejren ved Løgumkloster som Følge af Underernæring.

frække, sleske, veldresserede Individer, med et glat Ydre men et fult Indre, der ikke kendte noget til Samvittighed, men føjelig adlød den brutale Magts Ordre og jublede, naar det var lykkedes at faa et Offer udleveret til Fængsel, Tugthus og Pine.

Det var i Oktober 1917, at en yngre Mand kom styrtende ind til Vinds i Mørkningen. Han teede sig nervøst og oprevet, kastede sig ned paa en Stol og fortalte efter nogen Tids Forløb, at han vilde have deserteret til Danmark, men var blevet opdaget af Grænsevagten og forfulgt. Aa, han var saa ulykkelig. I tre Aar havde han været Soldat og fik nu endelig Orlov; om Vinds ikke nok vilde hjælpe ham.

Selv om Mandens Adfærd forekom Vind unaturlig, tænkte han ikke paa, at det kunde være en Kriminalbetjent, men afslog dog hans Anmodning om at hjælpe og fastholdt sin Beslutning til Trods for, at „Staklen" bad for sig som et Barn. Denne opnaaede kun, at Cyklen maatte blive staaende paa Gaarden.

En Vagtsoldat, som havde hjulpet ved Markarbejde, kom ind for at faa sin Aftensmad. Den fremmede foretog nu samme Manøvre med ham. Men naar han havde været Soldat i tre Aar, maatte han nok selv kunde komme over, mente Vagten. Et Tilbud paa 50 Mark for at faa Hjælp, blev ligeledes afslaaet. (Denne Soldat blev senere transporteret til Flensborg og straffet. Hans Udtalelser passede ikke til Instrukserne; desuden burde han straks have arresteret Kriminalbetjenten, fordi han udtalte Ønsket om at komme over Grænsen og tilbød Penge for Hjælp.)

Kriminalbetjenten maatte gaa med uforrettet Sag. Men han meldte hele Kompagniet, fordi han havde passeret enkelte Soldater paa Vejen uden at blive anholdt — han var jo i den militærpligtige Alder. Alle Soldater fik en „Røffel". Det var dog ikke saa slemt, for de var vant til at blive skældt ud.

Politimanden rejste sporenstregs til Flensborg, og et Par Dage senere ankom 4 Kriminalbetjente til Vinds. Efter et kort Forhør blev Datteren anbragt paa en Vogn og kørt bort, uden at hun fik sagt Farvel til Faderen, som pløjede paa Marken. De to Betjente blev, gennemrodede alle Vinds Gemmer og tog alle Breve, som forefandtes. Derpaa blev Vind hentet hjem fra Marken, og de krævede, at han skulde tage med dem med det samme. Herimod blev der protesteret, da han var træt. Saa blev de to om Natten og satte sig til Rette i Lænestole, medens Vind og Hustru sov i Stuen ved Siden af.

Der kunde ikke tænkes paa Flugt, da Datterens Kaar saa vilde blive meget mere vanskelig.

Konen fik Lov til at blive hjemme foreløbig for at passe Gaarden, da de ingen Tjenestepige havde. Vind derimod maatte følge med til Flensborg. Far og Datter sad derefter 3 Maaneder i Undersøgelsesarrest.

Paa Spørgsmaalet, om han havde tegnet Krigslaan, maatte han selvfølgelig svare Nej. Han blev derpaa beskyldt for at have lavet en Tegning til Hjælp for, at den før omtalte Kriminalbetjent kunde komme over Grænsen, at han havde taget imod 50 Mark for at hjælpe denne, at han havde hjulpet 24 Flygtninge med at komme til Danmark, og at han havde udtalt sig tyskfjendtligt.

De fleste af disse Udtalelser maatte Kriminalbetjenten dog tage tilbage; men han aflagde Ed paa nogle. At Vind gav Tilladelse til, at Cyklen maatte blive paa Gaarden, var et mistænkeligt Bevis imod ham, fandt Dommeren ud.

Senere blev Gendarmen, som var stationeret i Spandet, tilkaldt som Vidne ved Hovedforhandlingen. Han udtalte for Retten, at Vind var en fanatisk Dansker, og at han havde ham stærkt mistænkt for at have hjulpet Flygtninge. Sønnen var deserteret, og en god Ven til Vind var ogsaa gaaet over, saa der næppe kunde være nogen Tvivl.

Til Trods for, at der ikke forelaa faste Beviser, lød

Dommen paa 9 Maaneders Fængsel for hver: Vind, Hustru og Datter. Derpaa blev alle tre transporteret til Nymøn ster i en uhyggelig mørk Jernbanevogn sammen med nogle skummelt udseende Forbrydere, der havde Haandjern paa.

Medfangerne, som de kom sammen med i Fængselsgaarden, talte ikke om andet end Hunger og Mad. De var levende Skeletter og faldt over det modbydeligste Affald med en Ulvs Graadighed. Vinds Familie maatte sidde i hver sin Celle, og her var der Tid til at tænke over den triste Skæbne, som havde ramt dem: Vort Land frarevet sit Moderland; vort Folk voldført i en lang Aarrække; Fædre og Sønner kommanderet i Kamp for deres Fjender; Sult, Sorg og Død blev Følgen. Naar man fulgte sit Hjertes Trang og ikke *kunde* lade være med at hjælpe de fortvivlede Stakler, som søgte at komme ud af dette Helvede og frigøre sig for de slaviske Kaar, saa er man en Forbryder og maa sidde i Fængsel sammen med Røvere og Mordere. Jo, Magten kan dømme og tvinge. „Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanig". Javel; men kunde Kristus, Paulus og de andre have sagt Nej til deres Folks Sønner, naar de under lignende Forhold var kommet og bedt om Hjælp? — Nej, disse Rettens og Sandhedens Vidner havde altid haft Hjerte for dem, der maatte lide ilde — og ingen kunde være mere ilde stedt end disse Sønderjyder, der kom og tryglede om en lille Haandsrækning. Frontens Ildsvælg truede paa den ene Side, Fæstningsstraf og langsom Hungersdød paa den anden. Disse Guds Sendebud maatte være paa de fængsledes Side.

Denne Overbevisning gjorde, at de kunde bære deres Lidelser uden at fortvivle. Maaske Gud velsignede, medens Tyskerne straffede. Denne Tids Lidelser er intet at agte mod den Herlighed, som kommer. Kristus selv havde foretrukket Korset i Stedet for at holde op med at vidne

om Sandheden. — Hvad Magt har et Lands Ret over saadanne „Forbrydere“, der føler sig i Pagt med Gud? De er Himlen nærmere end de Lovgivere, der i Uoverensstemmelse med den moralske Ret uddeler Magt til at straffe.

Men hvor er det trist at sidde ene i en Celle, omgivet af virkelige Forbrydere og kommanderet af et Fængselspersonale, der ikke har Spor af Følelse, og behandler alle deres undergivne som Fængselskandidater, hvem de føler Ret til at vise deres Foragt. Der var dog én, som havde Forstaaelse og viste Medfølelse med Vinds tunge Skæbne. Hvor gjorde det godt at samtale lidt med ham, der var Menneske og forekom den aldrende Mand næsten som en Engel.

Sin egen Tilstand vidste man Besked med; men hvorledes mon det gik de andre: Konen og Datteren eller Faderen. Kunde *de* bære det uden at bryde sammen, uden at gaa fra Forstanden? Det virkede beroligende, naar de kunde faa lidt at vide om, hvorledes de andre havde det.

Datteren fik omsider Tilladelse til at gøre Hustjeneste hos en Fængselsbetjent. At komme bort fra den énsomme Celle, for om Dagen at arbejde i et Hus sammen med andre Mennesker, det gjorde et saa overvældende Indtryk, at hun maatte græde. Men det blev forbudt; Konen vilde ikke se paa det. Saa maatte Marie holde Taarerne tilbage, omendskønt det gjorde saa godt at græde. — Saalænge et Menneske kan græde, er Følelseslivet endnu ikke stivnet som Følge af Sorg eller Skuffelser.

Efter nogen Tid fik ogsaa Vind Tilladelse til at komme ud af Fængslet for at arbejde i en Roemark om Dagen. Sol og frisk Luft, Græs, Korn og Blomster, Kreaturer og Fuglesang — alle disse gamle Bekendte virkede oplivende paa det nedtrykte Sind. Kræfterne havde taget af som Følge af den utilstrækkelige Fangekost. Men han sled i det for at kunne blive ved med at komme ud i Guds frie

Natur, bort fra de fortærende Grublerier i den ensomme Celle. Men efter et Par Dages Forløb maatte han give op. Kræfterne var for smaa — han maatte tilbage til Cellen, hvor der ikke var Afveksling.

De maatte kun modtage et Brev om Maaneden og havde ikke Lov til at skrive eller læse. De legemlige Kræfter sygnede hen, og de sjælelige med.

Efter en Maaneds Forløb fik Vind, paa Foranledning af Landraad v. Løw i Haderslev, Tilladelse til at komme hjem for at passe Gaarden. Det var jo godt nok; men de andre to, som maatte blive tilbage?

Endelig efter yderligere 4 Ugers Forløb fik ogsaa disse ved samme Herres Anstrengelse Lov til at komme hjem. Afsoningen af den resterende Fængselsstraf blev udsat.

Paa Landraadens Anmodning indgav de Ansøgning om Benaadning, men det blev afslaaet.

Tanken om igen at kunne komme til at sidde i Fængselscellen pinte, saa at der ikke var fuldkommen Glæde over Friheden. Dertil kom, at Aandsevnerne var svækket under de sjælelige Kvaler, og Venner og Naboer holdt sig noget paa Afstand i Begyndelsen. De frygtede; thi endnu havde Tyskerne Magten, og en skummel Persons Angiverier kunde gøre dem mistænkelige. Hvilke Følger det kunde faa, var uberegneligt; thi ingen vidste sig sikker, hvor der blev straffet efter Gisninger og Formodninger.

Familien Vind opfattede nogen Tid denne holden sig paa Afstand fra deres danske Naboers Side paa anden Maade, idet de troede, at de ikke havde Forstaaelse for deres Handlemaade. Dertil kom Tyskernes brutale Fremfærd og Underernæringens Følger. Alt dette bevirkede, at de følte sig isolerede og derfor trak sig tilbage fra deres Omgivelser for at leve for sig selv i deres triste Tankeverden. Derfor gik de omkring i Hus og Mark med hverandre uden at ønske nogen Deltagelse.

Tyskernes Magt var svindende. Nederlag fulgte paa Nederlag i Frankrig og i Belgien. Demoralisationen tog til i Landet og ved Arméen. Det drejede sig derfor kun om at vinde Tid. Ved Landraadens Hjælp fik de flere Gange Udsættelse. Sidste Gang, de var hos ham, sagde han: Nu bliver I jo danske, og saa kan I sagtens være glade.

Tyskernes Magt var brudt, til Lykke for saa mange Danske, ogsaa for den haardt prøvede Familie Vind. Al Frygt for ny Fængsling forsvandt; de gamle Venner kom igen, og det begyndte at live op i de nedtrykte Sind. Men det gik langsomt. Der skal Tid til for at overvinde saa megen Modgang.

Der er flere andre Hjælpere, som har maattet døje lige saa meget som Vinds Familie. Enkelte skal kort omtales.

Der kom 2 Kriminalbetjente til en Mand, som var mistænkt for at hjælpe Desertører. Under Samtalen lykkedes det dem at faa nogle ubetydelige Holdepunkter, og ved at tage en fjortenaars Søn i skarpt Forhør faar de yderligere Beviser. Paa disse Udsagn af Sønnen blev Faderen dømt til 1½ Aars Fængsel. Han afsonede ½ Aar; men det sidste Aar blev han beskæftiget ved Landvæsenet paa en stor Bondegaard sydpaa. Efter Revolutionens Udbrud kom han hjem.

En Fader, som boede i Nærheden af Grænsen, hjalp 2 af sine Sønner til Danmark, den ene efter den anden. Han kom for Retten, blev overbevist og fik 2 Aars Fængsel. Efter at have afsonet 1½ Aar, døde han, antagelig af Underernæring.

En gammel Mand og dennes Husholderske blev overbevist om Medhjælp ved Flugt. De fik hver ½ Aars Fængsel og maatte i denne Tid arbejde meget haardt ved

den utilstrækkelige Forplejning. Da de kom hjem, saa de forfærdelig medtaget ud. Deres Ansigter og Ben var stærkt ophovnet. Det tog lang Tid, før de kom til Kræfter igen.

I enkelte Tilfælde er det lykkedes en paagrebet Medhjælper at undslippe. Saaledes blev en Tjenestekarl, som havde indlagt sig store Fortjenester, afhentet af Gendarmen som mistænkt for Medhjælp. Han puttes ind i et provisorisk Fængsel om Natten, og Gendarmen holder Udkig efter ham. Karlen brækker Kakkelovnen ned, og ved Røret, som gaar gennem Muren, faar han saa stor Aabning, at han kan kravle igennem. Først efter at han er kommet et lille Stykke bort, opdager Gendarmen, hvad der er sket, og sætter bag efter ham i Nattens Mulm og Mørke. Men Tjenestekarlen kan løbe hurtigere og kommer godt over Grænsen.

Ofte er der blevet foretaget omfattende Undersøgelser, uden at det er lykkedes at overbevise vedkommende.

En Gaardmand langt oppe i Landet gav flere Desertører Anvisning paa en Medhjælper ved Grænsen, hos hvem de kunde faa Understøttelse. Da han var udpræget antitysk, ønskede han ikke, at flere end højst nødvendigt skulde kæmpe for Tyskernes Sag, og de tyske Myndigheder holdt Øje med ham. — Om Aftenen Kl. 11 pikker en paa hans Sovekammervindue og bad om at maatte laane en Hest til nærmeste Landsby, da han var svært medtaget af Frontlivet og ikke godt kunde gaa. Den paafølgende Nat kører Soldaten sammen med en anden, der var paa Orlov, til Grænsen, og begge deserterer til Danmark. Det kom imidlertid ud, at de havde benyttet Gaardmandens Hest. Gendarmen fandt det mistænkeligt og optog Rapport. Senere blev Gaardejeren stævnet i Forhør hos Amtsforstanderen. Han formaaede at overbevise denne om det naturlige i flere ejendommelige Samtræf, som var

forekommet ved denne Lejlighed, og betegnede det som en Uforskammethed, at de to uden videre havde taget hans Hest. Amtsforstanderen, som var en meget human Embedsmand, kunde nok forstaa, at der ikke var noget mistænkeligt ved hele Historien og lod Anklagen angaaende Medhjælp ved Faneflugt falde.

I et andet Tilfælde havde et Brev fra Danmark med unøjagtig Adresse foraarsaget, at en Kone paa Vestkysten blev stærkt mistænkt, og som Følge deraf afhentet til Forhør hos Amtsforstanderen. Her var mødt 2 Kriminalbetjente fra Flensborg, og det gik strengt til, uden at det dog var muligt at paavise noget positivt. Datteren, som var fraværende, mens Moderen blev afhentet, fik Nys om det forefaldne, løber straks hjem og faar en Uniform, som var efterladt af en Desertør, samt Breve fjernet i største Hast. Et Øjeblik efter kommer 2 Kriminalbetjente for at gennemsøge Huset efter kompromitterende Sager, mens Moderen maa forsvare sig hos Amtsforstanderen. Der var dog ikke noget som helst mistænkeligt at finde, og de maatte lade Moderen gaa.

Saaledes har det ofte været paa et hængende Haar, at Hjælpere kunde være kommet i Fængsel i Maaneder og Aar; men Mod, Snarraadighed, heldige Omstændigheder og undtagelsesvis noble Embedsmænd har foraarsaget, at det gik godt.

Hjælpernes værste Fjende var Kriminalbetjentene. Der var oprettet et Hovedkontor i Flensborg. Under dette sorterede en Underafdeling i Haderslev. I dette Centrum løb Traadene sammen, idet Meldinger angaaende mistænkelige Sager blev telefoneret eller overbragt personlig af danskfjendtlige Personer, og herfra udsendtes Kriminalbetjente for at forske videre og komme i Besiddelse af Beviser imod „Forbryderne“. De luskede omkring alle Vegne uden at være kendelige, derfor var de saa meget mere farlige, og de havde skumle Medhjælpere. Disse

Kriminalbetjente var Befolkningens Skræk. De gjorde Brug af de mest forkastelige Midler for at faa danske Folk overleveret til Sult, Fængsel og Død. Kan de ikke faa Beviser, skyer de ikke at benytte Løgnen, som Mads Vinds Historie har vist. I lange Tider vil Mindet om disse Umennesker leve i Sønderjyllands Befolkning, og de vil i Folkeopfattelsen blive stillet i Rang med nedrige Forbrydere, der selv havde fortjent Tugthusstraf og Fængsel, i Stedet for at bringe andre derhen. En Del stammede sydfra, men enkelte af disse Giftplanter er vokset frem af Sønderjyllands Jord.

Mærkeligt er det, at ikke flere er blevet Ofre for disse modbydelige Snyltere. Til Trods for deres Dressur har de ikke forstaaet at spille deres Rolle, og selv om de var udrustet med autoriseret Magt, er danske Folk optraadt imod dem med den største Ringeagt, idet de har følt, at man stod overfor afskyelige Personer, der ikke fortjente andet. Til Trods for al Kunst og Forstillelse blev de som oftest gennemskuet, saasnart de viste sig paa Scenen. For at faa lidt mere Indblik i Enkelthederne ved en saadan Forestilling skal der gengives en Episode i al Korthed:

En Kone, hvis Mand var i Trøjen, gik i Stalden og røgtede Kreaturer. Sent paa Eftermiddagen kommer en Herre ind ad Stalddøren og begynder paa gebrokkent Dansk at klage: Han kom fra Fronten, hvor det var saa frygteligt; han havde nu faaet Orlov og vilde flygte til Danmark. For ikke at blive mistænkt var han gaaet tværs over Markerne og bad nu Konen saa indtrængende hjælpe sig til Rette med at komme over Grænsen. Hun saa paa Fyren. Saadan var Ansigt, Tale og Optræden ikke hos Flygtninge, der havde været der før. Spadserestokken var ren, uden mindste Smuds. Og Støvlerne? De tydede heller ikke paa, at han havde æltet sig hen over plørede Pløjemarker. Hun smilede. Nej, det skulde hun ikke have noget med at gøre. Aa, han var saa ulykke-

lig; hun maatte da have Hjerte, at han kunde komme ud af dette Helvede til Danmark, hvor de havde det saa godt. Under denne Klynken havde Konen iagttaget hans bløde Hænder og tænkte: Hvilken komisk Figur. Hun lo højt og blev ved at le: Nej, aldrig i Verden. Om hun da ikke vidste om Soldater, der hjalp. Nej ikke Tale om, og hun skoggerlo. Situationen forekom nu ogsaa Kriminalbetjenten komisk. Det kom saa helt anderledes, end han havde tænkt sig det, og han lo og spurgte, hvad hun lo ad. Aa, det vidste hun snart ikke, og lo igen, og han maatte ogsaa le. Her var ikke noget at gøre. Omsider stak han af. — En Fængselscelle forblev aaben for en anden, der ikke var udrustet med saa skarpe Iagttagelsesevner.

Natlige Overgange med Hjælpere.

Selv om Grænseboerne havde Hjerte til at hjælpe Rømningsmændene, var det nødvendigt at være forsigtig; thi foruden den store Stab af Embedsmænd og andre fanatiske Tyskere, findes der særlig i en saadan Tid altid Folk, som gerne vil gøre de autoriserede Herrer en Tjeneste, eller som har Tilbøjelighed til at fortælle Nyt. Derfor kunde det let komme ud, naar en Person ved Aften havde sneget sig hen til et Hus eller en Gaard ved Grænsen. De tyske Haandlangere gav Indberetning, saasnart de fik Nys om noget usædvanligt, og Gendarmer eller Kriminalbetjente strejfede omkring for at forske videre i Sagen.

Var Desertørerne kommet godt over til Danmark, saa kunde der endnu let passere noget; thi fra Centralen i Haderslev blev der udsendt Kriminalbetjente og Agenter dertil. De rejste som Handelsagenter, men deres virkelige Opgave var en ganske anden. De luskede rundt paa Veje, i Hoteller og Jernbaner, og fandt de én, som de antog for at være Desertør, gav de sig i Snak med ham, ligefrem og dog spejdende, frittende. Et ubetænksomt Ord fra hans Side kunde give Anledning til at bringe Efterretningsvæsenet i Haderslev paa Spor efter Hjælperne syd for Kongeaaen.

Og Grænsevagten? Selv om en Del hjalp Flygtningene, og mange var ligegyldige, saa var der altid nogle, som var ivrige for at faa fat i Hjælperne. Officererne var de værste, selv om der ogsaa her var Undtagelser.

Og i Hjemmet selv? Et uforsigtigt Ord af Børn eller Tyende kunde blive skæbnesvangert. Derfor blev der ofte handlet, uden at Manden vidste, hvad Konen gjorde, eller Karlen hvad Pigen havde gjort, eller Broderen, hvad Søsteren havde foretaget sig. Mange har bevaret deres Hemmelighed, indtil Ørnen fløj sydpaa. Da først følte man sig befriet, kunde tale frit som danske Mænd og Kvinder og kunde vedkende sig Handlinger, som et dansk Hjærte bød dem at udføre. Trods alle Farer, der lurede, er det kun et Mindretal af Hjælpere, som det er lykkedes Tyskerne at faa fat i og overleveret til Sult og Fængsel; men Hundreder af Sønderjyder, der var i Trængsel og Nød, er ved deres Understøttelse lykkelig naaet til Frihedens Land. Undertiden gik det hurtigt og let; ofte tog det længere Tid, og baade Desertører og Hjælpere kunde komme i vanskelige Situationer med stor Spænding og være udsat for Fare.

Der skal gengives nogle Enkelttilfælde, der er egnede til at give Indblik i de mange forskelligartede og ejendommelige Forhold.

En Gaardmand var deserteret til Danmark. Da Rygtet om Mads Vinds Fængsling naaede derover, blev han meget ængstelig for Konen, da han vidste, at hun hjalp Rømningsmændene. Hun blev ogsaa selv noget betænkelig, især da der kom flere, som hun slet ikke vidste noget om, og bragte Hilsen fra en eller anden længere sydfra; thi da blev hun klar over, at hun var mere bekendt i Landet, end hun skøttede om. — Men hun hjalp dog.

Paa en Gaard ved Grænsen, hvor der var temmelig stor „Trafik“, boede en „Feltwebel“. Mens der spises til Middag, kommer en Mand ind og hilser Konen fra en kendt Familie længere oppe i Landet. Konen *synes* at vide god Besked, og mens de spiser, fortæller den fremmede om, hvordan de har det. „Feltwebelen“ bliver dog klar over, hvad Besøget drejer sig om. Efter Middagen kalder han

Fruen ud og advarer hende „for hendes egen Skyld“. Men om Aftenen gaar hun med den fremmede, der har foretaget de nødvendige Forberedelser, henad Landevejen og giver ham nøje Underretning om Grænseforholdene. — Jorden var bedækket med Sne; det er klar Himmel med Fuldmaane, saa man kan se flere Hundrede Meter omkring. — Næste Morgen var der en Sammenstimlen af Soldater i denne Egn; thi Fodspor i Sneen udviste, at en var gaaet gennem Vagtkæden til Danmark. De nærmeste Vagtposter maatte dog have set Flygtningen om Natten, mente Befalingsmændene. Nej, absolut ikke. Det var jo som et Mirakel. Ingen kunde give nogen Forklaring. — De kunde jo ikke vide, at Flygtningen var iført hvide Bukser, havde et hvidt Lagen om Overkroppen og et hvidt Klæde om Hovedet. Han var *gaaet* lige igennem to Poster, da de gik fra hinanden til Siderne.

Først ved femte Orlov har en Landmand langt sydfra taget Beslutning om at desertere. Da han er i Besiddelse af Grænsepas, tager han med Toget nordpaa for at se paa Landejendomme i Grænsedistriktet. Herved faar han Nys om en Afdelingsfører, der er villig til at hjælpe Desertører over. Han maatte betale 100 Mark og faar Ordre til at stille Kl. 2½ om Natten paa et bestemt Sted, hvor Underofficeren vil tage imod ham. Da de kommer henimod Vagtkæden, gaar Føreren hen til en Soldat, som han arbejdede sammen med, og de gaar til det yderste Punkt af hans Felt til højre. Imens kravler Desertøren over Linien, hvorved han bliver gennemvaad, da der er faldet megen Regn. Han maa holde skarpt Udkig til venstre, mens han skyder sig langs med Jorden; thi Vagten til den Side knalder løs, saasnart han mærker noget mistænkeligt — saaledes er han instrueret af Underofficeren. — Under Forhøret over Hustruen mente Gendarmen, at hun maatte have vidst Besked med, at Manden vilde flygte; thi ellers var hun dog taget med for at se

paa Gaarden, som han vilde købe. Herimod gjorde Konen gældende, at hun maatte pleje en syg Slægtning og derfor desværre ikke kunde rejse med. Da der ikke var noget at udrette, sluttede Gendarmen Forhøret med at sige: Han er nok fløjten.

En Frontsoldat foretrak at rejse til Danmark i Stedet for at tage tilbage til de underjordiske Huler i Frankrig. Det lykkedes ham at faa Gaarden solgt, uden at det vakte Opsigt, og da han ikke stolede paa Markens Værdi, tog han Overskudet = 70,000 Mark, med sig. Det lykkedes ham ogsaa at faa en driftig Hjælper opspurgt. Han var dog uheldigvis taget til Købstaden den Dag, og paa Grund af Forhindringer kom han først hjem Dagen efter. Da det ikke alene gjaldt om at redde Livet men ogsaa hele Formuen, vilde Desertøren gerne over samme Nat. Da Manden ikke kom til Afløsningen Kl. 1 om Natten, maatte Konen paatage sig at bringe ham over ved Afløsningen Kl. 5. Det var et nervepirrende Foretagende for hende, da hun ikke var vant til Forretningen; men hun fik baade Manden og hans Penge i Sikkerhed, og han fik Marken omsat i Kroner, før Formuen smuldrede hen til ingen Ting.

En gammel døv Kone kom kørende hen til en resolut Hjælper, om han ikke vilde hjælpe hende, da hendes Søn nu snart skulde indkaldes, og hun kunde ikke staa det ud, at han skulde i Skyttegravene og kæmpe for Prøjserne. Jo, han skulde blot komme. Sønnen rejser derned, men tager ind i et forkert Hus, hvor der sidder en Underofficer. Uden at tabe Ligevægten, spørger han efter Købmanden i Byen, og da han har en Mappe under Armen, tror Underofficeren, at han er Rejsende og afkræver ham derfor ikke hans Pas. Hvis det var sket, havde han været leveret. Den unge Mand vover ikke at spørge efter Hjælperen, men tager tilbage til sin gamle Mor. Hun kommer saa igen og klager sin Nød. Derpaa ordnes det saaledes, at

Sønnen paa et bestemt Klokkeslet i Mørkningen skal være ved en Granplantage, hvor Hjælperen vil tænde sin Pibe. Naar Desertøren kan se Ilden fra Tændstikken, kan han roligt nærme sig. Det gik efter Planen; han kom godt over, og hans gamle Mor var glad.

En Frontsoldat, der havde været i haarde Træfninger og ikke kunde tænke sig at gaa tilbage til dette Helvede, kom til en Hjælper og bad om Oplysninger. Denne kender ham ikke og bliver betænkelig. Det kunde jo være en Kriminalbetjent, og han skøttede ikke om at sidde nogle Aar i Fængsel. Der snakkes noget frem og tilbage. Sluttelig siger den fremmede, at hvis han ikke vilde hjælpe ham, saa blev han meldt, da han vidste, at han havde hjulpet flere. — Saa vidt kunde Nøden drive det. — Hjælperen giver efter. De gaar paa Kreaturhandel i Egnen og kommer til en Vagtpost, der har Kvarter i Hjælperens Hus. Det er derfor ikke vanskeligt at faa Tilladelse til at besøge nogle Bekendte paa den anden Side og komme tilbage, naar Vagten stod Post om Natten. Soldatens Vært foreslaar, at det ordnes paa den Maade, at Ledsageren gaar over her hos Vagten, medens han selv vil gaa gennem Kæden længere omme. Jo, det var godt. De gik over til Danmark med det samme, og Frontsoldaten var glad. Om Natten gik en tilbage, tæt forbi Vagten; det var ikke den fremmede, men Værten. Om Morgenen siger Vagten, da han kom hjem fra Tjenesten: Han kom godt tilbage; jeg har set ham.

En Kone gik en sen Aftentime med en Frontsoldat ned mod Grænsen for at vise ham til Rette med de lokale Forhold. Da de gaar hen over en Hede, kan de høre en Vagtsoldat komme henimod dem. De lægger sig ned i Lyngen og spejder. Igennem Mørket kan de skimte Soldaten i umiddelbar Nærhed, kommende i lige Retning mod dem. Desertøren tror, at de er opdaget og drager en Dolk frem, som han har holdt skjult under Frakken.

Konen hvisker forfærdet: Aa, nej dog!, hvortil han svarer: Ikke jeg lader mig fange af en Vagtsoldat saa nær Maalet. — Vagten havde dog ikke mærket dem og gaar forbi i et Par Skridts Afstand. Paa den anden Side Grænsen kaster Sønderjyden glædestraalende sin Dolk i en Mergelgrav med de Ord: Nu har du udtjent.

Den tyske Militærforvaltning drev stadig flere over paa ulovlige Veje. Det kom saa vidt, at selve Lovens Haandhæver, den prøjsiske Gendarm — rigtignok undtagelsesvis — saa sig nødsaget til at hjælpe Desertører til Danmark for Penge eller Fødevarer for at kunne faa noget til Livets Ophold for sig og Familie.

Hjælpernes Fortjeneste.

(Karens Bedrifter.)

Af alle de talrige Grænseboere, som har været sønderjyske Flygtninge behjælpelige, er der ingen, der har hjulpet saa mange, som en ung Pige. Hun har under hele Krigen boet paa forskellige Steder umiddelbart ved Grænsen og derfor haft god Lejlighed til at hjælpe. Hvor mange, hun har bragt gennem Vagtkæden til Danmark kan ikke siges, da hun saa sig nødsaget til at brænde en Fortegnelse, som hun førte i de første Maaneder, fordi den ved en Husundersøgelse kunde falde i Tyskernes Hænder og give det bedste Bevis imod hende; men hun mener, at Tallet overstiger 300, ja, at det maaske naar op over 400. Det er derfor ikke saa mærkeligt, at hendes Navn var kendt videnom, baade syd og nord for Grænsen. Blandt Desertørerne blev hun betegnet med Navnet Karen, og alle kunde fortælle om

Karens Bedrifter.

Da dette Navn er temmelig almindelig bekendt, skal det nævnes, og ved at lade hende fortælle om Fremgangsmaaden ved at hjælpe Flygtninge og andre Oplevelser, som stod i Forbindelse dermed, faar man tillige et klarere Indblik i alle de øvrige Hjælperes Bedrifter.

Karen er født paa en Bondegaard i den vestlige Del af Byen Kamptrup, Hygum Sogn, ca. 500 Meter øst for Grænsen og 1½ Mil fra Ribe.

Hun fortæller:

„Ved Krigens Udbrud var jeg 26 Aar og tjente i Rødding, hvor jeg tillige med nogle andre Piger lod mig uddanne som Sygeplejerske. Man vidste jo ikke, hvad der kunde ske; der var Mulighed for, at vi kunde komme til at pleje syge og saarede, Ven og Fjende.

I Vinteren 1914—15 kom jeg til at tjene hos en patriotisk Præst i et Grænsesogn og blev der til først paa Sommeren 1915. Her begyndte jeg min Virksomhed som Medhjælper for Flygtninge og har i denne Tid faaet 10 over Grænsen og det til Trods for, at en Officer og 10 Soldater var indlogeret hos os. Hvorledes Desertørerne fik at vide, at jeg vilde hjælpe dem, véd jeg ikke. I Reglen modtog jeg et Brev, som var undertegnet med et Pigenavn, om, at vedkommende ønskede at tale med mig i Kroen eller et andet Sted. Efter Samtalen maatte Desertøren holde sig skjult til efterfølgende Dags Aften, indtil jeg fik aftalt med en Vagtpost, naar vi kunde komme igennem Kæden. Soldaten tog, hvad man vilde give, i Reglen 50 Mark. Men de, som ingen Penge havde, kom igennem gratis; dog maatte jeg i saadanne Tilfælde give Soldaten Chokolade eller Fødevarer, som jeg hentede hjemme. — En Gang havde vi faaet nye Vagtposter, som endnu ikke var kendt med Forholdene. De gav dog Tilladelse til, at jeg sammen med en Veninde maatte gaa ned til Aaen og bade. I Mørkningen gik vi derned, min Ledsager indsvøbt i et Overstykke. Da jeg kom tilbage fra Badningen, spurgte Vagten, hvor min Veninde var blevet af. Ja hun var gaaet lidt længere om i Aaen og maatte komme senere. — En anden Gang stjal en ung Mand fra Byen et Pas, som gav Tilladelse til at gaa ned i Engen. Han kom paa den Maade godt igennem Kæden. Men den danskfjendtlige Embedsmand, som jeg tjente hos, hørte Dagen efter, at en var deserteret, gik ud i Baghuset og saa, at min Cykle var borte. Kort Tid efter blev jeg kaldt op i Officerens Værelse for at blive afhørt. Det førte dog

ikke til noget, da han ikke var saa slem. Jeg havde sammen med en Veninde besøgt ham og Familie under et Ophold i Hamborg før Krigen. Men jeg blev vred paa den tyske Præst og rejste bort et Par Dage senere.

Om Sommeren 1915 opholdt jeg mig i et Gæstgiveri ved Foldingbro, hvor jeg har hjulpet mindst 10 Desertører over. Haven gaar helt ned til Kongeaaen, saa man kan gaa derfra ind under Broen. Der stod en Vagt paa denne, en i Haven og en foran Døren. En af de interessanteste Episoder fra den Tid gik for sig paa følgende Maade: Jeg hentede en Flygtning om Aftenen. Det var en Slagtersvend, der skulde indkaldes. Jeg gaar foran gennem Haven, mens han kravler bagefter mellem Buskene. Da Flygtningen er kommet ind under Broen, gaar jeg op og snakker med Vagten, mens en Pige efter Aftale bringer ham en Grog. Uheldigvis træder Desertøren udenfor Stenene, som ligger paa Bunden af Kongeaaen, hvilket foraarsager, at vi kan høre ham plaske i Vandet neden under Broen. Vagten, som ogsaa kan høre den mistænkelige Lyd, vil gaa hen til Rækværket for at se efter, men jeg faar ham overtalt til at drikke sin Grog, mens den er varm. Kort Tid efter kunde jeg se Slagtersvenden tale med de danske Grænsegendarmer.

I Vinteren 1915—16 opholdt jeg mig i Gjelsbro Kro ved Gjelsaa, som ogsaa ligger umiddelbart ved Grænsen. Her kom der en 7—8 Stykker over. Jeg var altid temmelig rundhaandet overfor Vagterne for at faa dem godt stemt. En Aften kom jeg gaaende med en Herre under Armen, og da vi passerer Posterne, som stod lige uden for Kroen, svarer jeg en, der spørger efter min Ledsager, at det var min Kæreste. Paa den Maade kom han gennem Vagtkæden; men nu gjaldt det om at faa ham over Engen og Aaen, uden at Soldaterne mærkede noget. Efter at jeg havde puttet ham ind i Hønsehuset, gik jeg gennem Kroen og kaldte paa Vagterne, at de maatte komme ind og faa

en Skænk, hvilket de var glad for, da det var haard Vinter. Mens de drikker, gaar jeg ud til Hønsehuset og siger til Flygtningen, at nu maa han løbe. Et Par Minutter efter sendte jeg en Mand ud for at se efter, om han var kommet over. Jo, han havde hørt ham løbe ned over Skraaisen i Engen, og saa var det blot at kravle over Slusen. — Lidt efter spurgte Vagten, hvor Kæresten var blevet af. Ja, han var taget bort for længe siden.

I Foraaret 1916 kom jeg til Aarupgaard, som ligger omtrent 800 Meter vest for Gjelsbro Kro. I den første Tid tjente min Søster ogsaa dér, og hun har været mig en god Medhjælperske, baade ved Desertørerne og Arbejdet; thi min Tid blev næsten fuldstændig optaget af at hjælpe Flygtninge i de 1½ Aar, jeg var dér. De kom fra alle Egne af Sønderjylland. Nogle kom rejsende direkte dertil; andre skrev først eller sendte Slægtninge forud for at forhøre sig om Forholdene. En Hestehandler bragte en Mængde Desertører til Aarupgaard; han maatte selv desertere senere hen, da Luften begyndte at blive ham for lummer. En Del kom til mit Hjem i Kamptrup, hvorfra jeg maatte hente dem, eller de blev bragt til Aarupgaard af min Far. Flere har jeg hentet i Vogn fra andre Byer og bragt dem gennem Vagtkæden ved Afløsningen. De fleste har maattet ligge en Tid lang i en Granplantage, og derfra har vi sneget os gennem en Rugmark eller kravlet gennem Vagtkæden, naar det var mørkt. Nogle fik Tjeneste paa Gaarden og kom over paa den Maade. Det hørte dog op efter nogen Tid, da Kommuneforstanderen skulde garantere for dem, og det var vanskeligt, da alle, der kom i Tjeneste, forsvandt til Danmark.

Naar de var kommet hen paa Gaarden, blev de skjult paa mit Værelse eller Høloftet, indtil den belejlige Tid var kommet. Undertiden tog det kun kort Tid, men det kunde ogsaa vente i Timer, ja flere Dage. Og der skulde passes godt paa; thi der stod Vagtposter rundt omkring Gaarden,

og vi havde en Officer, en Underofficer og 6 Vagtsoldater indkvarteret.

Vagterne fik god Kost, og da Officeren gav Tilladelse til, at jeg maatte hente Varer i Ribe til ham og Soldaterne, stod vi paa en god Fod. Smør, Mel, Gryn, Kaffe, Vaskesæbe etc. blev sendt hjem til deres Familier sydpaa. Men der var altid enkelte, som vi ikke kunde stole paa. Da jeg havde Adgang til Officerens Værelse, kunde jeg let faa Lejlighed til at kigge i hans Bøger og saaledes finde ud, hvor de enkelte Poster kom til at staa, og da jeg kendte de gode Vagter, satte jeg mig i Forbindelse med disse. Jeg kunde ogsaa se, naar Patruljen skulde revidere Vagterne, og derfor var det let at undgaa de slemme. Naar det var grimt Vejr, sad Patruljen tit og spillede Kort paa Gaarden i Stedet for at løbe rundt paa Markerne. Saa var der en gunstig Lejlighed til at faa Desertørerne over.

Som oftest blev de bragt over Grænsen enkeltvis, men undertiden var der ogsaa to eller flere, der maatte bringes over paa én Gang. Det er hændt flere Gange, at der har været en ny Desertør, naar jeg vendte tilbage fra en Tur, og saa maatte jeg af Sted igen samme Nat.

Om Sommeren var det ikke saa slemt at vade igennem Gjelsaa; men ved Vintertid var det som oftest drøjt nok. Ved lav Vandstand kunde vi nøjes med at trække nogle Klædningsstykker af, mens vi gik igennem Vadestedet, og saa trække dem paa igen, naar vi kom over paa den anden Side. Naar Vandet i Aaen stod højt, maatte vi over paa Hesteryg. Vi havde en gammel Hest, der blev saa kendt med Forholdene, at man blot behøvede at løse den paa Stalden. Saa gik den selv ud af Gaarden, gennem Vagtkæden og ned i Engen, hvor jeg satte mig foran og Flygtningen bag ved, og saa red vi over Vadestedet. Vandet gik os til Knæene, Hofterne, ja, undertiden til Brystet. En Gang ved haard Frost maatte jeg ligge paa Engen en Times Tid efter saadan en Tur, før jeg kunde komme tilbage,

fordi der var Patruljer hos de Vagter, hvor jeg skulde igennem.

Den gamle Hest fik i Reglen nogle Stykker Sukker paa den danske Side, og saa gik den selv tilbage til Gaarden. For at skaane den gamle, prøvede jeg med en anden Hest. Men det var nær gaaet galt; thi den blev uvillig og kom ud i det dybe Vand ved Siden af Vadestedet, saa vi var næsten helt under Vandet. Til alt Held gjorde den et Spring til den rigtige Side, og vi kom i Land igen.

Naar det traf sig, at jeg netop skulde hente Madvarer i Ribe, saa dukkede Flygtningen sig i Agestolen, mens vi kørte igennem Vagtkæden om Aftenen. Vagten saa ikke altid saa skarpt, naar han kunde vente Mad til at sende sydpaa til sin Familie.

Naar jeg ikke tog Desertørerne med til Ribe, saa blev de i Reglen Natten over paa en Gaard — Karkov — lige vest for Vadestedet. Her fik de god Seng og Pleje. Skønt der kom mange i den Tid, jeg var paa Aarupgaard, og Gaarden saaledes havde stærk Indkvartering, blev det aldrig for meget for de gæstfrie Beboere.

De mest interessante og spændende Episoder turde være følgende:

En Aften i meget stærk Taage bragte jeg 2 Desertører ned mod Vagtkæden. Da jeg ser det aftalte Tegn, et Lysglimt fra en Lommelygte, gik vi hen mod Vagten. Dér stod mod Forventning en Patrulje, og det var ham, der havde knibset med sin Lygte. Jeg anmoder de 2 Flygtninge om at staa ganske stille. Patruljen kendte mig og troede antagelig, at det var 2 Bekendte, jeg stod og talte med. Han hilste og gik videre til stor Lettelse for os og Vagten.

Nogle Gaardmænd med Klappere kom til Aarupgaard paa Jagt. De spiste og drak og skød en Del Harer og enkelte Raadyr samt en Ræv. Mikkel maatte dog have flere Skud, og bag efter blev han gennembanket af Bøsse-

kolber. Da han har sundet sig lidt paa den Medfart, kommer han paa Benene og løber. Jagtherrerne griber Geværet, og der falder flere Skud. Men da nogle af Jægerne ser dobbelt, holder de til den forkerte Ræv og skyder forbi. Om Aftenen blev der skænket godt og fortalt andre muntre Jagthistorier. Alle Officerer og Soldater paa Gaarden kom i Perlehumør, og det var ikke vanskeligt for mig at faa en ung Klapper, som Bønderne havde taget med, over paa den anden Side af Gjelsaa.

Denne Forpagter, der skænkede saa godt for Jægerne, var forøvrigt en prægtig Mand, thi han sludrede ofte med Vagterne eller gav dem en Skænk, mens jeg var paa Eventyr med en stakkels Flygtning.

En Aften, da jeg var kommet godt igennem Kæden med en Desertør, gaar vi langs med en dyb Kanal, hvor Vagterne ikke kunde se os. Da min Ledsager hørte Soldaterne tale, bliver han nervøs og løber, og det uheldigvis lige imod Soldaterne. Jeg sætter bag efter, men kan ikke følge. Til alt Held løber han ind i en Bunke Pigtraad og falder, saa jeg naar hen til ham. For at forhindre, at han igen skal løbe den forkerte Vej, tager jeg ham i Armen og fører ham ned over Aaen.

En anden Gang havde jeg faaet to Mand godt igennem Kæden. Men saa ser de en Vagtmand, bliver bange og suser lige ud i Aaen, uheldigvis hvor den var meget dyb. De kom i til Halsen, og jeg var bange for, at de skulde være druknet, efter at jeg havde reddet dem for alle Farer.

Efter at vi var kommet forbi Vagterne, kom der et Hold afløste Soldater fra en Kant, som ikke var forudset. Da de raaber efter os, anmoder jeg min Ledsager om at lægge sig ned paa Jorden og ligge ganske stille. Derpaa gik jeg hen til Soldaterne. De syntes, at der var flere; men jeg mente, at det vistnok var mit Slag, der fløj for Vinden. Det kunde gerne være, sagde de og gik. Derpaa tog jeg tilbage og fik ham over.

En Aften, da jeg havde faaet to over Aaen, skulde jeg senere hen paa Natten hente en i en Plantage, men han var ikke til at finde, omendskønt jeg raabte efter ham. Derpaa gik jeg til Parkov, Gaarden paa den anden Side Aaen, men her var han heller ikke. — Det viste sig, at Manden var gaaet frem paa egen Haand, langs med en Kanal, hvor han blev fanget af en Vagtpost. Men da denne drejer sig til Siden, slaar han ham ned og løber. Flygtningen tror, at det er fladt Terræn; men han støder imod et Pigtraadshegn og styrter paa Hovedet ned i Kanalen. Han kommer dog paa Benene igen, løber hen over Engen, igennem Aaen og hen til Karkov, hvor han stikker Hovedet ind ad Døren og raaber: Er jeg i Danmark? Saa af Sted igen og vi andre bag efter. Det lykkes at faa fat i ham, og efter at han er blevet noget beroliget, kommer han ind i Stuen. Han er gennemvaad og smudsig, og Hænder og Hoved bløder af Faldet fra Pigtraaden ned i Kanalen. Han ser ganske forstyrret ud og begynder først at tale, efter at han havde faaet en Kop Kaffe. — Det var en Frontsoldat. Hans Nerver havde dog taget alt for megen Skade ligesom saa mange andres.

Blandt de mange, jeg bragte til Danmark, var der ogsaa to sønderjyske Officerer.

De fleste kom til Aarupgaard i Soldatertøj. Derfor maatte de først forsynes med Civiltøj, inden de kom til Danmark; thi ellers vilde de blive interneret. Det kneb med at faa fat i saa mange Sæt Tøj. Vi brugte selvfølgelig alt overflødigt paa Aarupgaard, og hvad de havde hjemme i Kamptrup, og saa fik jeg aflagt Tøj fra Nabobyerne. Folk vidste jo nok, at det var nødvendigt, og at der skulde meget til.

Det gav selvfølgelig Dynger af Militærtøj, hvoraf en Del godt kunde være blevet anvendt senere. Men det var altfor risikabelt at beholde det i Tilfælde af, at der skulde blive foretaget Husundersøgelse. Derfor begravede jeg en Del i Plantagen. Men da det vakte nogen Opsigt,

sendte jeg en Portion hjem, hvor det en Tid lang laa i Sække oppe under Mønningen. Men en Dag kom Tjenestedrengen derop, og saa sagde han til Soldaterne, at de blot skulde vide, hvad der var i disse Sække. Vagterne ytrede til Far, at det var vistnok bedst at faa dem af Vejen, og saa blev det hele gravet ned i Jorden.

Nogle Desertører gav mig Penge, som Vagterne fik; det var i Reglen fra 20—100 Mark. Ofte har jeg selv betalt Soldaterne med Penge — en krævede endogsaa 100 Mark — eller med Fødevarer, som jeg for det meste fik hjemme i Kamptrup. De skulde nok huske det senere, sagde Desertørerne, og nogle har ikke glemt deres gode Forsæt.

Til Amtsforstanderen kom der Meddelelser om mystiske Bedrifter ved Aarupgaard. Han tog derfor i Automobil ud til nogle Bakker et Stykke fra Gaarden og laa her og spejdede i sin Kikkert. Men paa Turen derud maatte han forbi min Brors Gaard, og saa kom han ud og advarede os. Vi kunde iagttage Amtsforstanderens Færd oppe i Bakkerne gennem Officerens Kikkert. Vagterne var gale i Hovedet over dette Snuseri og holdt med os. — Flere Gange kom der Kriminalbetjente for at faa mig til at hjælpe sig over Grænsen, men jeg var straks klar over, at det var Falskneri, og de maatte rejse med uforrettet Sag. De henvendte sig ogsaa til Vagterne; men de vidste ikke noget. Og til Tjenestekarlene, men de var godt instrueret. Kun i ét Tilfælde fik de noget opsnuset, og som Følge deraf kom Bestyreren og jeg i Forhør hos Amtsforstanderen. Men vort Modvidne aflagde Ed paa, at Kriminalbetjentens Indberetning var falsk, og vi nægtede at aflægge Ed. Amtsforstanderen blev rasende og slog i Bordet, at han nok skulde faa faste Beviser imod os. Den hele Staahej resulterede i 200 Mark i Bøde for hver, som vi aldrig har betalt.

Hen paa Sommeren 1917 blev jeg stævnet for en Krigsret i Christiansfeld. Men da jeg ikke mødte, fik jeg tele-

grafisk Ordre til at give Møde, ellers blev jeg afhentet. Saa tog jeg derned og maatte forsvare mig for Krigsraadet, lutter Officerer, som jeg kendte allesammen fra de forskellige Ophold ved Grænsen. De kunde ikke faa noget ud af det, og Forhøret endte derfor resultatløst. (Jeg vidste jo Besked med saa meget af det, der foregik ved Grænsen). — Vagterne ved Aarupgaard raadede mig til at tage bort dérfra, saa vilde der vistnok blive Ro. Jeg tog derfor til Gram Slotskro. Men her fandt Desertørerne ogsaa hen, og saa maatte jeg jo hjælpe dem. — Jeg blev igen stævnet til Christiansfeld, og Folk raadede mig til at desertere, inden jeg blev arresteret. Men jeg tog derned og blev modtaget af en Herre paa Banegaarden, der instruerede mig om, hvorledes jeg skulde optræde. Ogsaa dette Forhør for Krigsraadet sluttede uden Resultat.

I de første Dage efter at være kommet tilbage til Gram fik jeg to Breve uden Underskrift, hvori jeg meget indtrængende tilraadedes at tage over Grænsen. Samtidigt indlogerede der sig en Herre paa Slotskroen, som ved sin Adfærd og Paatrængenhed forekom mig yderst mistænkelig. Da jeg desuden maatte bringe en Flygtning til Danmark i de samme Dage, hvilket jeg kunde mærke, at Folk vidste Besked om, tog jeg hjem til Kamptrup den 1. August og forblev her til 21. Novbr. 1917. I denne Tid hjalp jeg 18 over. — En Aften kom jeg tilbage fra et Besøg i Danmark, og da jeg gik over Heden, støder jeg paa to Desertører, som havde været paa den anden Side, men de var gaaet vild om Natten og kom tilbage gennem Vagtkæden. Det var tredie Dag, de havde drevet omkring uden at faa noget at spise, og da Posterne havde mærket Uraad, blev Heden afsøgt af 20 Soldater og en Politihund, uden at de kunde finde dem i den høje Lyng. De blev selvfølgelig glade for, at jeg kunde hjælpe dem til Rette.

Ved en anden Lejlighed i denne Periode laa jeg en Aften med to Flygtninge ved et Dige og ventede paa, at

Vagterne skulde skifte. Men ved den anden Ende af Diget laa en Officer paa Lur for at fange Desertører og mig, som var stærkt mistænkt. Da de to var bjerget, gik jeg paa Tilbagevejen forbi Officeren og hilser. — Han vidste ikke noget om, at jeg lige havde frelst to Landsmænd.

Da der stadig kom Efterretninger, ogsaa fra Soldaterne, at jeg var paa den sorte Liste, havde vi Døren aflaaset i de sidste Dage, og naar der kom nogen, smuttede jeg bort. Paa Fars Fødselsdag, den 21. Novbr., kom der nye Meddelelser, og da mærkede jeg, at det var galt. Derfor tog jeg over Grænsen samme Nat, hvilket kun lykkedes efter mange Besværligheder, fordi der var kommet nye Poster, med hvilke jeg ikke havde nogen Forbindelse.

Det var ogsaa paa høje Tid; thi Dagen efter blev jeg eftersøgt i Gram, og den paafølgende Dag kom Gendarmen til mit Hjem i Kamptrup og spurgte efter mig. Mine Forældre mente, at jeg kunde være taget til Hamborg.

En yngre Søster, som ogsaa skulde have været arresteret, fordi hun havde hjulpet Desertørerne, maatte ligeledes flygte over Grænsen.

Da de ikke kunde faa fat i os, blev en anden Søster afhentet, og hun maatte sidde i Arrest 13 Dage. Det var ved Juletid 1917. Hun kom dog senere ud mod en Kaution paa 10,000 Mark. Efter den Tid har Søster Marie hjulpet mange over Grænsen; thi nu kunde jeg jo ikke mere."

Her slutter Karens Beretning.

I Julen sad hendes Forældre ene tilbage. Af deres 5 ugifte Børn var to Sønner deserteret for Militærtjeneste, to Døtre var flygtet, fordi de havde hjulpet deres betrængte Landsmænd, og en sad i Fængsel af samme Aarsag.

Karens Fader hedder Gorm Poulsen. Han er 70 Aar, og hans Hustru er 7 Aar yngre. De har levet paa Gaarden

i Kamptrup i 38 Aar. Gorm kunde ikke lide, at de prøjsiske Myndigheder blev alt for nærgaaende. Herom skal gengives et Par Episoder, som forefaldt under Krigen:

Det var en Dag i Januar Maaned 1915, at Gorm kom trækkende med en Ko hen ad Landevejen og møder Gendarmen. (En Søn havde været hjemme paa Orlov og var deserteret, medens en yngre hjalp ved Bedriften). Gendarmen spørger, om det var Poulsen. Jo det var. Hvor er Sønnen? Han sidder hjemme i Stuen. Nej, det var ikke ham, han mente; det var ham, der var deserteret. Ja, det vidste Gorm ikke. De maa vide det, De maa have opdraget Deres Søn daarligt, at han svigter sit Fædreland i saadan en traurig Tid. Jeg kender ikke noget til et prøjsisk Fædreland, vort Fædreland er Danmark. Saa blev Gendarmen gal i Hovedet og skældte ud, mens han gik. Gorm skældte ogsaa ud og gik.

Et halvt Aars Tid senere kom Gendarmen ind i Stalden til Gorm og spurgte, om han havde meldt til Synsmanden, at han havde slagtet et Svin. Nej, det havde han ikke. Saa kan De blive straffet; hvad er Deres Navn? Gorm Poulsen. Da Gendarmen ikke kan stave til Gorm, gaar Poulsen hen til ham og raaber ind i Øret: Gorm! Saa blev Gendarmen gal og skælder ham ud for en Idiot og et Subjekt. Men det blev Gorm for meget. Han tog Staldkosten fra Karlen, hugger Kosten af og gaar løs paa Gendarmen med Skaftet, en god tyk Eskekæp. Gendarmen retirerer baglænds ud af Stalddøren; men Gorm fik nogle Dage efter en Bøde paa 550 Mark.

Et Par Maaneder efter denne Affære kom Gendarmen igen for at spørge efter en yngre Søn, der var deserteret; men da har han taget en Underofficer med, der stiller sig op i Stuen med ladt Gevær. Gendarmen begynder at spørge ud om Sønnens Alder, ved hvilket Regiment han har tjent, og i den Dur. Hertil svarer Gorm: Det kan De faa at vide hos Amtsforstanderen; han skal nok vide

Besked med alt. Og da Gorm var blevet ærgerlig over det væbnede Optog, fortsætter han, henvendt til Underofficeren: Hvad skal De her? hvortil denne svarer: Jeg skal følge Gendarmen. „De har ikke noget at bestille her; vil De se, at De flytter Dem. De har ikke Lov til at komme længere end til Yderdøren. Hvis jeg skulde finde paa at overfalde Gendarmen, og han raaber om Hjælp, saa kan De komme ind!“ Derpaa forsvandt begge skyndsomst, baade Gendarmen med sin Sabel og Underofficeren med sit Gevær.

En Gang maatte Gorm hjælpe med at faa en Desertør over Grænsen, da han havde været flere Dage paa Gaarden, fordi de ikke kunde se Lejlighed til at faa ham forbi Vagterne. En Dag det regnede, fik de Gorm til at spænde for Vognen, og han og Karen satte sig i Agestolen, medens Flygtningen sad nede under Læderet med sit Hoved paa Karens Skød. En Vagt, de mødte paa Vejen, spurgte, hvad de havde under Læderet. Ja, det var en Sæk Møllekorn, at den ikke skulde blive vaad. Det gik godt; men Gorm syntes dog ikke om den Forretning. Det kunde hans Døtre bedre.

Med Vagterne, som var indkvarteret paa Gaarden, gik det ypperligt. De fik god Føde og hjalp ved Bedriften, og de var især ivrige ved at faa lavet en Kælder i Laden, hvorfra Husets Beboere i trange Tider kunde hente hengemt Rug og Flæsk. Det var rigtignok forbundet med en Del Besværligheder, fordi der altid maatte flyttes en Del Halm for at naa hen til Indgangen.

Naar man har siddet en Del Timer i Gorms Hjem og iagttaget Beboerne og hørt dem tale, saa kommer man let til den Antagelse, at Døtrene antagelig har arvet Jernvilje og Dristighed efter deres Far, Snildhed og Raadsnarhed efter deres Mor, og Fædrelandssind og Menneskekærlighed efter den fælles Aand i Hjemmet. Disse Egen-

skaber var Forudsætningen for, at de kunde faa udrettet saa meget. Og der maa vistnok tilføjes: en lykkelig Stjerne for Karens Vedkommende; thi ellers synes det næsten umuligt, at hun kunde komme udenom alle de Klipper og Skær, som hun har bevæget sig imellem i saa lang Tid.

Hun hjalp saa mange ulykkelige, og det gik som oftest glat og let, uden at en eneste blev fanget. Et af de vanskeligste Tilfælde var, da hun skulde redde sig selv.

Man faar Indtryk af, at det var en Livsopgave for Karen at redde Landsmænd i denne trange Tid. Dette Arbejde optog hende fuldt og helt; der var ikke Rast eller Hvile, ikke Tid til at blive træt. Efter at hun havde reddet sig selv og ikke mere kan redde andre, da er Spændingen forbi, og de legemlige og aandelige Kræfter slappedes. Det gaar dog langsomt fremad igen. — Karen blev for nogen Tid siden gift med Konditor Hansen i København og bor nu i et pænt Hjem paa Blegdamsvej 74.

Der er ingen, der har hjulpet saa mange Flygtninge som Pigen fra Kamptrup. Men der er Snese af Grænseboere, der har haft det samme Hjærtelag og virket i samme Retning.

Der ymtes om, at Pengevinding har været Drivfjederen. Vel har der været nogle enkelte, særlig blandt de militære og ganske undtagelsesvis blandt de civile Medhjælpere, der har tjent nogle Hundrede Mark ved at hjælpe Desertørerne; men hvad betyder det, imod den Fare, som de udsatte sig for, hvilket bliver indlysende, naar man tænker paa den Skæbne, Familien Vind og andre blev ramt af, og i hvilket Forhold staar denne Vinding til dette, at komme godt over Grænsen. Thi det var næsten udelukkende Flygtninge, der ikke havde Lejlighed til at komme i Forbindelse med Hjælpere, som blev haardt saaret eller fanget og som Følge deraf maa lide Sult,

kom i Fængsel, Tugthus eller til Straffekolonner. Og der var ingen Grund til at pege efter en moderat Godtgørelse, hvor det kneb haardt for fattige Familier at komme igennem de trange Tider under Krigen. Der foreligger vistnok ikke et eneste Tilfælde, hvor en fattig Flygtning er blevet afvist, fordi han ikke havde noget at betale med. Karens Beretning viser, at der ikke var nogen økonomisk Fordel forbunden med at hjælpe. Tværtimod, det kostede Tid og Penge, Anstrængelser samt legemlig og aandelig Sundhed. Der er mange Eksempler paa, hvor de økonomiske Forhold var tilfredsstillende, at man har afvist ethvert Tilbud om Godtgørelse. Under saadanne Omstændigheder er det hændt, at man har fundet en Femmarksseddel i et Sofahjørne, efter at Flygtningen er gaaet bort med en af Husets Beboere for at naa gennem Vagtkæden. I et Tilfælde lykkedes det en af de allieredes Soldater at undvige fra en tysk Fangelejr og lykkelig at naa op til den danske Grænse, hvor han søger Støtte hos en dansk Mand. Han tilbyder denne en større Pengesum; men det bliver afslaaet. Derpaa siger den fremmede: De gør mig en Tjeneste med at tage Beløbet, og jeg kan sagtens betale, da jeg er Millionær. Han faar til Svar: Naar jeg skal have Penge for det, saa vil jeg slet ikke hjælpe Dem. Derpaa ledsager han Millionæren over Grænsen og gaar med ham til Ribe, hvor de skilles. Nogen Tid efter Krigens Afslutning modtog den uegennyttige Sønderjyde fra Udlandet et Guldur med „Tak for ydet Hjælp". Lignende Tilfælde angaaende Paaskønnelse til Hjælpere, baade syd og nord for Grænsen, kunde der berettes en Del af.

De smaa Pengebeløb — som oftest 10—50 Mark, undtagelsesvis mere — som Hjælperne modtog, maatte i Reglen anvendes for at tilfredsstille Soldaterne, og disse brugte dem til at understøtte deres trængende Familier sydpaa. For saa vidt var deres Tjeneste beregnet paa

Vinding; men der var ingen Grund til at fortænke dem deri under de givne Forhold. Der er dog ogsaa Eksempler paa, at de har hjulpet af ædle Motiver, idet fattige Flygtninge — og dem var der mange af — er kommet over ved deres Hjælp uden noget som helst Vederlag. Saaledes hører en Vagtmand fra et Sideværelse en Moder grædende bede om Hjælp for sin Søn. Han siger til Manden, som han var indkvarteret hos: Han kan komme over hos mig; jeg staar Vagt Nr. 7 fra Kl. 1—5. Vagten nægtede at tage imod Godtgørelse.

Det kan ikke med Rette paastaas, at Bevæggrundene var Pengevinding. Nej, det var Menneskekærlighed, der drev Grænseboerne til at hjælpe. De saa, at deres Folk var i Nød, den Del i hvert Tilfælde, som kom fra Fronten eller skulde derop — i dette Helvede. De havde Medfølelse med vort Folks ulykkelige Sønner, forhutlede og oprevne, som de ofte kom. Og det var Nationalitetsfølelse, som drev dem. De elskede vore danske Sønderjyder, der mod deres Vilje maatte kæmpe for deres Undertrykkeres Sag.

Derfor var det, at de gik med dem mod Vagtkæden. Jo nærmere de kom, desto større Spænding. Hjælperen var mere rolig, da han kendte Forholdene og ofte var gaaet den Vej; men for Flygtningen var det første Gang, og der stod saa meget paa Spil i disse Minutter. Han kunde komme til at skælve. Med sin iskolde Haand kunde han gribe Hjælperens, og saa naar de videre frem. Er en Soldat Medhjælper, kan han tage denne ved Haanden, mens han fører ham over. Eller naar de kravlende har naaet den yderste Linie foran Vagtkæden og udspejder Vagternes Bevægelser, da kan Modet svigte i det afgørende Øjeblik, naar han selv maa kravle videre: han kan ikke. Men den unge Pige eller en Mor, som ligger ved hans Side, giver ham et Skub: Du skal; frem med dig! og saa gaar det. Han kravler frem og hun tilbage.

Der kom stadig Rygter om, at andre Medhjælpere har været under streng Tiltale eller er blevet slæbt i Fængsel af nidkære Embedsmænd, eller at forklædte Kriminalbetjente har snuset rundt i Egnen. Da kan der blive taget en fast Beslutning: Nu skal det være Slut; jeg *maa* ikke hjælpe mere. Nogen Tid efter kommer igen en af de ulykkelige og beder om Hjælp. Det er ikke en tysk Kriminalbetjent, der vil besnære. Stemningen — hjælpe eller ikke — bølger hurtigt op og ned. Det tidligere Forsæt dufter bort — og om Natten gaar de to i Mørket, i Slud og Regn, mod Grænsen og kravler henimod Vagtkæden.

Ja, endogsaa efter at der har været Undersøgelser i Hjemmet og efter at have siddet i Fængsel har unge Piger fulgt menneskekærlige og nationale Følelser, naar en af deres Folks ulykkelige Sønner kom og bankede paa.

Der har ikke været Standsforskel: Storbonden har hjulpet og den flittige Tjenestepige, Krigerenken, der lod sit Barn blive tilbage i Hjemmet, og den modige Tjenestekarl, Bondedatteren og den fiffige Husmand.

Karens Navn er kommet offentlig frem, da hun var kendt i vide Kredse i Forvejen. Men der har været mange af denne Type blandt Grænseboerne. Deres Gerning har været Daad, idet de har udsat sig selv for de største Farer og Lidelser for at hjælpe andre, der var i Nød. Deres Navne skal gemmes som en kostbar Skat, der vilde tabe i Værdi ved at blive vist op. Gud være lovet, fordi han gav vort Folk saadanne Kvinder og Mænd.

Efter at Flygtningen har taget Afsked med sit Hjem og spejdende arbejdet sig nordpaa, har hans nærmeste: Forældre, Hustru og Søster i deres Magtesløshed bøjet sig for Gud i Ydmyghed og bedt om hans Bistand under den farefulde Rejse, og ved Grænsen har et Menneske med Englesind taget ham ved Haanden og ført ham over til „det forjættede Land“.

Paa Krigsfod.

En stor Del af Desertørerne, særlig Frontsoldater, var bevæbnede med Sabel, Dolk, Pistol eller Haandgranat, hvilket Hjælperne som oftest var uvidende om. Alle Efterretninger tyder paa, at de gjorde alt muligt for at undgaa et Sammenstød med Vagtsoldaterne; men paa den anden Side var de forberedt paa det værste, og det synes forklarligt nok, eftersom de ved Fronten dog blev kommanderet til at slaa ned. Der var den Forskel, at Fjenden ved Fronten virkede i deres Favør, medens Vagtsoldaten skulde virke imod deres Interesse. Det var derfor mere naturligt at føre Kamp ved Grænsen, hvis det ikke var muligt at komme igennem uden. — Der er mange Tilfælde, hvor Desertørerne og Vagtsoldaterne kommer til at staa skarpt overfor hverandre. Det gælder „Du eller jeg". Beretningerne viser i den Retning, at Flygtningen som oftest har sejret; thi han havde stærkere Vilje og bedre Vaaben. Om der er bleven skudt Vagtposter ned ved saadanne Lejligheder, kan ikke eftervises. Der forelaa ikke nogen Grund til at publisere det, hverken fra Militærets Side eller Desertørernes. — Undertiden fulgte Vagterne Desertørernes Eksempel og gik med til „det forjættede Land, der flød med Mælk og Honning"; thi mange af de tyske Soldater var lede og kede af den hele Krigsrummel. Derfor deserterede der altid en Del af disse, naar de skulde transporteres fra Grænsen til Fronten. En Gang blev endogsaa en hel Af-

deling Vagtsoldater indespærret i en Barak, Natten før de skulde sydpaa, og de blev bevogtet af patriotiske Soldater med skarpladte Geværer, at ikke hele Banden skulde løbe over Grænsen.

Der skal gengives nogle faa Eksempler, som viser, hvor kritisk Stillingen kunde blive, samt at Vagten og Desertøren tænker ligedan.

En sen Aftentime gaar en Landmand med to unge Mennesker, hvoraf den ene var hans Søn, hen over Byens Marker for at hjælpe dem gennem Vagtkæden. Uheldigvis møder de en Soldat, der kom tilbage fra Grænsen, og han befaler dem at følge med paa Vagtstuen. Situationen er meget vanskelig; thi deres Færd var yderst mistænkelig, og kom de først paa Vagtstuen, hvor der vilde blive optaget Rapport, saa var det ikke let at faa Sagen neddysset. Derfor svarede Bonden: „Komme, hvad der komme vil, men til Vagtstuen faar De os ikke.“ Soldaten forstod nok, at det var en Krigserklæring, og han kendte Manden, der vilde sige B, naar han først havde sagt A. Han betænker sig en kort Stund — og lader dem gaa. Bonden døde kort Tid efter Genforeningen.

En sønderjysk „Feltwebel“ og hans Broder gik ved Nattetid lige ned mod en Vagt. Da denne begyndte at gøre Anstalter og vilde arrestere dem, lapper „Feltwebelen“ ham en, saa han vælter. For at forebygge, at Soldaten skulde skyde paa dem, naar han er kommet paa Benene, tager de hans Gevær med og giver ham Tilladelse til at hente det paa den anden Side.

En Flygtning bliver fanget og skal føres bort. Men da løsner han Frakken og drager sin skjulte Sabel til Hug. Hvem var stærkest, Soldaten med Kuglen i Bøssen, der laa over Armen, eller Desertøren med Sabelen over Vagtmandens Hoved? Der blev dannet et Kompromis, og Flygtningen gik over.

Efter at have faaet Orlov fra Præsteskoven, hvor det

gik haardt til, raadfører Sønnen sig med sin Moder. Han vil nødig volde hende og andre Ubehageligheder; dog tilbage til Præsteskoven — nej! Han tager til nærmeste Købstad, faar fat i en Pistol og nogle Kugler og cykler tværs over Landet mod Grænsen. I en tidlig Morgenstund sniger han sig langs med en Grøft mod Vagtkæden. Ved Enden støder han paa en Vagt, der straks begynder at famle med Bøssen. Manden op af Grøften, tæt ind paa Soldaten og strækker Pistolen frem til Skud. Saaledes staar de to og ser paa hinanden en kort Stund, hvorpaa Soldaten fra Præsteskoven siger: Det er vel ikke værd, at vi skyder. I en lille Bue gaar han rundt om Vagten, stadig med Pistolen rettet imod ham, og hopper over Grøften.

En Haandværker havde døjet meget. Da hans tyske Kammerater en Gang jublede over Tyskernes glimrende Sejre, udbrød han: F— med Bladene; det er kun Løgn og Skidt de fylder os med. Han blev meldt for denne Udtalelse og fik 3 Maaneders Fængsel. Derefter havde han været 1½ Aar ved Verdun og Somme — saa véd man Besked. Endelig fik han Orlov, men maatte ikke komme længere nordpaa end til Flensborg. Dels til Vands og Dels til Lands arbejder han sig herfra mod Grænsen, hvor han bliver anraabt af en Vagt: Staa, eller jeg skyder! Han dingler henimod Vagten og holder ham en Pistol for Brystet: Du eller jeg! Soldaten bliver bange og vil gerne lade ham gaa. Efter at Desertøren har sikret sig imod at blive skudt bagfra, gik han over.

Det hændte endogsaa, at selve den prøjsiske Gendarm er kommet i en ubehagelig Situation. En Desertør, der opholdt sig længere Tid i Danmark, længes efter at se Hustruen, der boede flere Mil syd for Grænsen. Da han kommer ind ad Døren en tidlig Morgenstund, bliver Konen ganske forskrækket ved at se sin Mand i Hjemmet. Han bliver dér i 3 Døgn og holder sig skjult i Høet om Dagen. En god Ven, der er hjemme paa Orlov, beslutter at tage

med ham til Danmark, da han kender Forholdene. Godt bevæbnet med Pistoler og et Stykke Reb, for eventuelt at gøre en ubehagelig passerende uskadelig ved at binde ham, tager de to Kammerater nordpaa. Om Natten midtvejs til Grænsen møder de en Gendarm, som straks byder dem staa og kræver Oplysninger. Da de snakker lidt rundt, mærker Gendarmen, at der altid staar en foran ham, medens den anden staar bagved. Han drejer sig nogle Gange; men det bliver altid det samme. Han mærker nok, at det er galt, og at der let kan passere ham noget. Derfor afslutter han Forhøret og ser at komme bort.

Hvor Stillingen blev saa kritisk, er Flygtningene stødt paa fanatiske Vagtposter. Der er ellers flere Beviser paa, at paagrebne Desertører fik Lov til at passere, efter at Vagten havde faaet en Ducør, ja endogsaa at han lod dem gaa, naar de ingen Penge havde. Men naar det ikke var tilstrækkelig mørkt, saa de nærmeste Vagter kunde se, hvad der foregik, da maatte han være stram i Tjenesten for at hytte sin egen Pels.

Til en fanget Desertør, der kom paa Vagtstationen, sagde Soldaterne, at han havde haft Uheld, idet han var stødt paa den værste, der var ved hele Kompagniet.

Da en Flygtning ved Enden af en Grøft fanges af en Vagtmand, spørger denne: Hvorhen? Til Danmark, var Svaret. Har de det godt derovre? Det kan Du stole paa. Kan Du Sproget? Vær sikker paa det. Saa vil jeg med, sagde Soldaten, naar Du vil hjælpe mig lidt i Førstningen. Og saa gik de over begge to.

I flere Tilfælde er to eller flere gaaet hen til en Soldat, og hvis denne begyndte med at blive kras, har de gjort ham opmærksom paa, at han dog intet kunde stille op, og han burde dog tænke paa Kone og Børn. Eller ogsaa, at det var mere fornuftigt at følge med til Danmark og tjene Penge til Familien, end gaa her og drive rundt ved

Grænsen. Ja det var jo fornuftig Tale, og Vagten lader dem gaa eller gaar selv med.

Hvor løs Disciplinen efterhaanden blev, kan illustreres ved et Par Tilfælde. En Soldat blev uenig med Løjtnanten, smed sit Gevær og sin Patrontaske og gik over Grænsen ved højlys Dag, mens Officeren raabte til de andre Vagter: Nu gaar han „Gottverdammi“ lige til Danmark.

En anden Vagtsoldat havde for Mode, naar hans ensformige fire Timers Vandring skulde begynde, at stikke Bajonetten i Jorden, hænge Livrem og Patrontaske over og saa gaa hen i en nærliggende dansk Kro for at faa sig en Taar over Tørsten. En Dag, da hans Sidemand saa en Officerspatrulje komme, fik han ham med stort Besvær hentet tilbage til Tjenesten. Da Officeren gik forbi, krydsede Soldaten velfornøjet paa sin Linie.

Dræbte og saarede Rømningsmænd.

For Flygtninge længere sydfra, der ikke var kendt med Grænseforholdene og heller ikke havde Lejlighed til at komme i Forbindelse med danske Grænseboere, var Desertionen langt mere farlig. Det er derfor ikke saa mærkeligt, at det under Sammentræf af uheldige Omstændigheder gik galt for enkelte, der maatte gaa frem paa egen Haand. De fleste af den Slags Tilfælde forekom i Krigens første Del, da Krigsbegejstringen blandt Vagtsoldaterne var større, og Disciplinen fastere. Værst kom det til at gaa ud over

Smeden fra Branderup.

Efter at have faaet Orlov i August 1916, arbejder han sig nordpaa. Han er antagelig naaet til Skodborg Skov, hvorfra han har sneget sig langs med et Tjørnehegn, som fører derfra ned til Vejen fra Københoved vestpaa til Dover. Da han har naaet Landevejen lige øst for Ludvigsens Gaard i Københoved, har han spejdet efter ny Dækning nordpaa og set, at et andet Hegn førte ned mod Kongeaaen, hvor Vagterne stod. (Det var ca. 1000 Meter derned). Smeden har listet sig skraas over Vejen mod Vest for at naa hen til Hegnet, der førte mod Nord. Her mødte Skæbnen ham. — Uheldigvis var der kort før kommet to Soldater tilbage fra Vagttjenesten, og mens den ene gaar op i Ludvigsens Aftægtshus, lige vest for Gaarden, for at melde deres Tilbagekomst paa Vagtstuen, som var

indrettet dér, bliver den anden Soldat staaende ved Vejen, hvor han ser Smeden komme listende. Hvad der videre er forefaldet med Tilraab etc. vides ikke. Der falder et Skud, og umiddelbart efter ét til. Det første er gaaet gennem Benet, hvorefter Smeden er vendt om og har dukket sig. Da faar han den anden Kugle gennem Hjertet og er død med det samme. Det skete mellem 4½—5 om Morgenen.

Gaardens Folk hørte Skuddene og kom straks paa Benene. Der blev stor Opstandelse. Ingen Civile maatte se den dræbte. Soldaterne bar ham ind paa Marken nord for Vejen bag et Hegn og tildækkede Liget med Hvederivning, hvorefter der blev sat Vagt, indtil Amtsdommeren fra Toftlund og et Par Officerer kom dertil henimod Aften for at foretage Ligsyn. Derpaa blev Liget ført til Kantinen i en Barak, som var bygget i Københoved, hvortil Hustruen og den dødes Moder ankom Dagen efter. Han blev ført hjem og ligger begravet paa Branderup Kirkegaard.

Nogle af Soldaterne holdt med Vagten, der havde dræbt Smeden, andre foragtede ham. Soldaten skal senere have udtalt, at han ængstedes ved at passere dette Sted, naar det var mørkt. Han havde ventet en Belønning for sin Bedrift: 14 Dages Orlov og muligvis en Knap; men han fik ingen af Delene, da han ikke burde have skudt Flygtningen død, men kun have saaret ham.

Dette sørgelige Tilfælde gjorde et dybt Indtryk paa Ludvigsens og andre Beboere paa Egnen. Saa stor var altsaa Faren ved at naa til „det forjættede Land“.

Ludvigsens havde en Søn, som kort Tid efter skulde møde til Session i Haderslev. Han blev skarpt bevogtet af Soldater, da han var mistænkt for Desertion. Det var svært at tage en Beslutning under disse Forhold. Men da han ligger i Badekarret, Aftenen før han skal af Sted, beslutter han sig til at flygte, giver Forældrene et lille Nys

om Sagen og gaar derpaa mod Stationen for at gøre Soldaterne tryg. Paa Vejen vendte han om og gik mod Nord. Kort Tid efter mødte han en Nabosøn, der vilde samme Vej. De kravlede med hinanden ned over Markerne i en mørk og stormfuld Nat og kom godt over.

Ved Midnatstid saa Ludvigsens et Lys brænde fra et Vindue nord for Grænsen og gik beroliget i Seng.

Gendarmen kom flere Gange for at optage Rapport; men de vidste ikke noget.

Det er det eneste Tilfælde langs hele Grænsen, hvor en Sønderjyde er blevet dræbt ved Forsøg paa at naa over til Danmark. Derimod er nogle faa — antagelig 4—5 Stykker — blevet haardt saaret og har maattet ligge flere Maaneder paa Hospitaler, dels paa denne, dels paa hin Side, eftersom de er brudt sammen syd eller nord for Grænsen.

Hvorledes saadanne blev behandlet af Tyskerne, skal eftervises ved en kortfattet Beretning om en, som blev saaret et lille Stykke fra Maalet.

Det var en ung Mand, der skulde indkaldes; men han rejste i Maj Maaned 1916 med Toget til en Station, som laa en Mils Vej fra Grænsen. Om Natten gaar han over øde Strækninger for at naa til Danmark. En Patrulje paa 3 Mand maa have set ham; thi da han Kl. 11½ kommer i Nærheden af en Sandkule, bliver der raabt efter ham. I den Tro, at han er tæt ved Grænsen, løber han for at naa over. Der falder et Par Skud, hvoraf det ene gaar gennem Laaret, hvilket foraarsager, at han falder. Efter at der var blevet anlagt en Nødforbinding, bliver der sendt Bud efter en Vogn i nærmeste Landsby; men det tog lang Tid, og han kommer først paa Sygehuset Kl. 3½ om Morgenen. Her blev han ført ind i en Fængselscelle, hvor han blev lagt paa en Madras med 2 uldne Tæpper over sig, hvilke langt fra var tilstrækkelige til, at han kunde holde sig varm.

Først hen paa Eftermiddagen blev han undersøgt og forbundet af en Civillæge. Saaledes ligger han i Cellen i 8 Dage, medens der ved Nat og Dag stod Vagt uden for Døren. Intet Lægetilsyn blev foretaget i denne Tid; kun Søsteren behandlede ham. Fra hende modtog Forældrene et Brev en Uge efter, at Tilfældet skete, og Moderen ilede straks til Sygelejet, hvilket foraarsager stor Glæde hos den saarede Søn. Men Dagen efter fik han høj Feber og Raserianfald. Da Moderen imidlertid maatte rejse hjem i et vigtigt Ærinde, telefonerer hun et Par Dage efter, og Søsteren meddelte, at der var gaaet Blodforgiftning i Saaret, og at Sønnen var meget syg. Hun tog derned samme Dag. Sønnen var nu flyttet hen i en sædvanlig Sygestue, men der var stadig Vagt ved Døren, omendskønt han var saa syg, at han ikke kunde kende sin Mor. Han bliver nu undersøgt og behandlet af Lægen. Moderen faar Tilladelse til at faa en Seng opsat i hans Stue og bliver hos ham i 14 Dage. Vagten blev overflødig, men kom igen kort Tid efter. Sønnen svævede mellem Liv og Død 5—6 Uger, da der foruden Blodforgiftningen var kommet en Brysthindebetændelse til. Efter at der var blevet foretaget en Operation i Siden, blev det langsomt bedre. Ialt laa han 5½ Maaned paa Sygehuset, og i denne Tid havde han tabt 62 Pund i Vægt.

Medens han var dér, kom Gendarmen flere Gange for at optage Rapport, og han udtalte, at den saarede godt kunde tilstaa, at han vilde flygte til Danmark; han vilde ikke blive straffet, da han havde faaet Straf nok. Saa tilstod den syge i den Forfatning, han var. Hvis han derimod havde sagt, at han vilde have besøgt en Søster, der var gift med en dansk Grænsegendarm, kunde han kun være blevet straffet for Forsøg paa at passere Grænsen uden Pas.

Efter Opholdet paa Sygehuset skulde Gendarmen føre

ham til Flensborg. Da han var meget svag, støttede han sig paa en Kæp, men Gendarmen rev den fra ham: han kunde nok foruden, og saa maatte han følge med — lænket paa begge Hænder.

I Flensborg, hvor han opholdt sig 14 Dage i Fængslet, kom han for Retten og blev dømt til 10 Maaneders Fængsel. Derefter blev han ført til Nymønster, uden at Forældrene fik at vide, hvor han kom hen.

Her var han utvivlsomt gaaet til Grunde som Følge af Underernæring, hvis ikke en dansksindet Redaktør, der afsonede en Straf for Presseforseelse, havde foranlediget, at han fik Tilladelse til at faa Levnedsmidler tilsendt hjemmefra.

Efter Afsoningen blev han ført til Neustrelitz, hvor han blev uddannet; men da han var alt for medtaget af Sygdom og Fængselsophold, kunde han ikke bruges ved Fronten, men fik derimod Anvendelse ved Vagttjenesten, indtil Revolutionen kom. — Han maa stadig søge Lægehjælp som Følge af de udstaaede Lidelser. —

En anden Desertør, som blev haardt saaret, men først brød sammen nord for Grænsen, kom paa et dansk Hospital, hvor han fik god Lægebehandling og kærlig Pleje.

Foruden de haardtsaarede blev en Del Sønderjyder letsaaret ved Forsøget paa at naa til Danmark. Saaledes fik én en Kugle gennem Hælen, mens han var ved at kravle op af Kongeaaen paa den nordre Side. — Da de alle naaede Maalet og blev helbredet under omsorgsfuld Forplejning, skal der ikke dvæles ved disse Tilfælde, da det kun er Smaatterier ved Siden af de tragiske, hvor der maatte lides og taales.

Antallet af tyske Desertører var kun lille i Sammenligning med danske Sønderjyder, der flygtede. Ret ejendommeligt virker derfor følgende Tildragelse, da der ikke er et Sidestykke dertil blandt Danskerne. En Tysker i

Uniform vil desertere til Danmark. Han har bundet Læder om Knæene for at spare paa Bukserne, mens han kravler hen over Markerne. Da han ikke naar over første Nat, lægger han sig derfor til Hvile i en Kornmark. Tidligt næste Dags Morgen opdager Vagterne de brede Spor i Kornet, og en Kolonne er ved at naa hen til ham. Da Flygtningen ingen Udvej kan se, skyder han sig selv.

Desertører, der blev fanget.

Der var talrige Sønderjyder ved Fronten, der længtes efter at faa Orlov for saa at benytte Lejligheden til at flygte til Danmark; men der var lang Tid imellem, før de kunde faa Lov til at rejse hjem, og derfor kom mange i Fægtning forinden og blev derude, eller ogsaa blev de saaret og kom paa Hospitalet, hvilket foraarsagede, at de foreløbig ikke havde behov at tænke paa Flugt. Hundreder søgte til Danmark, enten før de blev indkaldt eller ogsaa, naar det var lykkedes dem at komme hjem en kort Tid. Langt de fleste kom godt over, dels uden at blive udsat for større Fare, dels under meget vanskelige Forhold. Nogle faa maatte bøde med Livet eller med Tab af Sundhed, efter at være blevet ramt af Vagternes Kugler ved Forsøget, og en Del blev fanget. De sidstes Kaar var meget forskellig. Naar det ikke kunde eftervises, at de havde villet flygte, men derimod besøge Slægtninge eller Bekendte, saa slap de forholdsvis billigt fra det; men kunde de overbevises om Desertion, saa fik de haarde Straffe, især de, der havde været i Trøjen. Da der var Mangel paa Frontsoldater, greb en Del af de fangede til den sidste Udvej, at anmode om at komme til Fronten, før Kræfterne var helt udtømt som Følge af Sult og ublid Behandling. Der skulde meget til at vælge Fronten, naar de paa Forhaand vidste, at de vilde blive stillet i de forreste Rækker, men det blev foretrukket; thi dér gik det hurtigt, ofte meget hurtigt, hvorimod Livet i Fængslet, Fæstning eller Arbejderkolonne i mange Tilfælde var

en langsom Pinsel til Døden. Nogle af de fangede Desertører blev derude; men dette Valg har dog frelst adskillige fra den sikre Undergang.

Efter at Læseren har faaet Indblik i, hvorledes Livet formede sig i de prøjsiske Fængsler og Tugthuse samt i Fæstningerne og Straffefangernes Lejre, er Betingelserne til Stede for at kunne forstaa, hvilke Lidelser der maa være gennemgaaet, naar der gives en kort Beretning om de Straffe, fangede Rømningsmænd blev idømt. Der skal fortælles om nogle Enkelttilfælde.

En ung Dansker blev grebet ved Grænsen og kom til en Arbejderkolonne, hvor han havde det frygteligt, fordi Arbejdet langt oversteg de svindende Kræfter. Tilsidst kunde Organismen ikke arbejde mere. I nogen Tid blev Maden indsprøjtet, og han fik endelig Lov til at rejse hjemad, da han var ødelagt. Han naaede dog ikke at gense sit Hjem — han døde paa Transporten hjemefter.

En Desertør blev grebet og kom til en Arbejderkolonne. Han kan ikke holde det ud og melder sig til Fronten. Herfra deserterer han til Fods og kom senere som blind Passager med et Jernbanetog til Danmark.

En fik 9 Maaneders Fængsel paa simpel Fangekost. Da det var umuligt at staa det igennem, meldte han sig til Fronten. Hans Moder fik dog Tilladelse til at besøge ham forinden, og hun græd, da hun saa sit Barn i den Forfatning. Men han trøstede hende og sagde, at hun ikke skulde græde, da han aldrig kunde faa det ringere end i Fængslet. — Det var deres sidste Møde; han faldt ved Fronten.

Da en Broder var flygtet nordpaa, blev en ung Mand paa 18 Aar anholdt som mistænkt for Flugtforsøg. Ulykkeligvis forefindes et Brev fra en Ven, der raader ham til at desertere. Han kom til en Arbejderkolonne og maatte i et Aars Tid udføre meget strengt Arbejde, hvorefter han kom til Fronten. Senere fik han Orlov og flyg-

tede sammen med en yngre Bror til Danmark, hvorfra de rejste til en velhavende Slægtning i Amerika.

I Foraaret 1914 havde en Sønderjyde købt en Gaard i Danmark; men paa Grund af Uvisheden om Udlevering tog han tilbage i August ved Krigens Udbrud og kom til Fronten. Senere deserterede han og var kommet godt over paa den anden Side; men i Nattens Mørke forfejlede han Retningen og kom tilbage til den tyske Vagt, der straks arresterede ham. Efter igen at have været en Tur ved Fronten fik han Tilladelse til at komme til Flensborg. Natten før han skal med en Transport sydpaa, forsvinder han og arbejder sig mod Grænsen. Han kom godt over, men noget medtaget, da han ikke havde Fødevarer med og derfor maatte leve af Roer og hvad han lejlighedsvis kunde faa fat i under den flere Dages Rejse.

En ung Gut var kommet godt igennem Vagtkæden, men da han havde en Rygsæk med, der var temmelig tyk, fordi den indeholdt en Del Klæder, blev han hængende i et Pigtraadshegn og fanget. Han kom i Fængsel, til Fronten, og senere i engelsk Fangenskab. — Siden dette Tilfælde rygtedes, var der ingen paa denne Egn, der havde Rygsæk med ved Flugtforsøg.

Tre unge Mennesker tog med Toget vestpaa i det nordlige Slesvig. Togføreren havde lagt Mærke til dem og telefoneret til Gendarmen. De blev anholdt paa Stationen, hvortil de havde Billet, og arresteredes. De to kom til Fronten og skulde afsone deres Straf efter Krigens Afslutning. Den tredie angiver, at han vilde besøge en Familie i Stationsbyen, og hytter sig for Straf.

Efter at have passeret Vagtkæden kravlede en lille ung Fyr omkring i Pilegrøfterne, der fører ned mod Kongeaaen. Han blev opdaget af en Vagt, der fører ham til Vagtstuen. Mens han Dagen efter af Gendarmen bliver ført forbi et Hus, sidder tre Vagtsoldater, ældre Mænd, udenfor og fryder sig over Fangsten. En Kone, der maa

høre paa deres Skadefryd, harmes over Vagternes Adfærd. Hun kan ikke dy sig og siger: „I maa skamme Jer. Maaske har I selv Børn. Tænk om I maatte opleve, at de skulde lide saa meget.“ Da tav Fædrene.

To Rejsefæller troede, at de forlængst var forbi Vagtkæden. Da der kommer en Byge, søger de Skjul, og tyer hen til et lille Hus, som antages for at være en Fold. Men det var Vagthuset, og inde i det sidder Soldaten. Han arresterede begge.

En Landmand fra Østkysten blev taget til Fange tre Gange. Første Gang fiskede man ham op i Havet; to Gange blev han nappet ved Grænsen. Han kom til Fronten, men kom velbeholden hjem.

Efter at være bleven fanget kom en Flygtning til Husum for at blive uddannet. Da „Feltwebelen“ hørte, at han var Desertør, udtalte han: Ja, det kunde jeg ogsaa have Lyst til, men det gaar ikke. Flygtningen fik lidt Efterekserciits og kom derpaa til Fronten.

NB. Denne Udtalelse erindrer om et Tilfælde, hvor en dansksindet Lærer fortalte andre Underofficerer, at han, før han blev indkaldt, flere Gange havde været i Danmark for at hente Varer, hvortil de bemærkede: „Og saa er Du endnu her?“

En ung Mand paa 18 Aar kom til en Gaard for at forhøre sig om Grænseforholdene. Han var meget bange. Sveden stod ham i Ansigtet, og der var Taarer i Øjnene. Konen havde Medlidenhed med ham, gav ham Kaffe og nogle Vink. Men han kunde ikke klare sig; om Natten blev han fanget.

En Hjælper vilde bringe to unge Desertører over Grænsen, men de blev anholdt, mens de gik bort fra Banegaarden. Det lykkedes Hjælperen at løbe bort og komme til Danmark, hvorved han undgik at blive straffet. De unge kom til Fronten; men det gik dem forholdsvis heldigt.

To Frontsoldater fra samme By var paa Orlov og havde besluttet at gaa over Grænsen; men de blev afhentet Dagen før som mistænkt for Flugt, og derpaa puttet ind i et provisorisk Fængsel med Vagt udenfor om Natten. Til Trods derfor brød de ud og kom godt over.

En Flygtning bliver fanget og ført fra Vagt til Vagt hen til Vagtstuen. Soldaten, som ledsager ham det sidste Stykke Vej, aabner Døren og gaar først ind i Lokalet. Denne Uforsigtighed benytter Desertøren, smutter væk og kommer hen til en Gaard i Nærheden, hvor Soldaterne taber Sporet. Herfra naar han hen til en Skov, og fra dennes nordre Kant løber han over et aabent Terræn i Zik-Zak, mens Vagterne skyder 4—5 Skud efter ham uden at træffe. — Det var godt gjort, Landsmand.

En Snedkersvend, der var blevet nappet ved Grænsen, meldte sig til Fronttjeneste for at undgaa Straf. Han blev saaret og senere — mærkeligt nok — Oppasser hos en Officer.

En Frontsoldat havde iført sig Pigeklæder og gaar ved Solnedgang med Søsteren nordpaa. Mens de gik hen over en Mark, kom en „Feltwebel“ gaaende paa Vejen. Da han ønsker at komme i Snak med Pigerne og begynder at tiltale dem, farer Militærdisciplinen i Desertøren, og han slaar Hælene sammen. Det forekommer „Feltwebelen“ paafaldende, og han ser paa „Frøknen“ med andre Øjne. Da denne begynder at løbe, skyder han, men træffer ikke. Saa sætter han bagefter og indhenter Flygtningen, da Skørterne generer. Desertøren kom til en Arbejdskolonne og derefter til Fronten, men kom dog godt hjem. Søsteren fik ½ Aars Fængsel.

Denne Række af Enkeltheder skal afsluttes med følgende: En lille spinkel Gut staar foran Indkaldelse. Da to af hans Brødre er deserteret, agter han at gøre det samme og tager derfor med Toget nordpaa. Da han med to andre Desertører gaar bort fra Stationen, møder de

Gendarmen paa Vejen. Denne fatter Mistanke og spørger dem ud. Den ene tilstaar straks, at det var hans Hensigt at desertere. Derpaa bliver alle 3 arresteret og ført til Vagtstuen, hvor de maa sidde om Natten. Dagen efter bliver de ført til Haderslev Arrest. Den paafølgende Dag blev den først omtalte bragt til Toget, der skulde føre ham til Gnesen, hvor han skulde uddannes. Ved en Krigsret bliver han idømt 4 Maaneders Fæstning, men Sagen appelleres og kommer for Rigsretten i Leipzig, hvor han bliver pure frikendt, da Domfældelsen ikke kan ske efter de Love, Krigsretten har dømt. Som Følge af disse Undersøgelser har hans Sag svævet i flere Maaneder, hvilket var heldigt, da han i denne Tid ikke kunde sendes til Fronten. (Mange af hans unge Kammerater havde forlængst været i Ilden, og mange var faldet). Efter Afgørelsen i Leipzig er han fuldgyldig Soldat og maa ogsaa af Sted. Han kommer i Fægtning og bliver taget til Fange af Englænderne, men maa blive i Frankrig til kort før Hjemsendelsen. Derefter kommer han til Feltham, som er blevet Gennemgangslejr, og derfra med en Transport til Aarhus. Paa denne Maade kom han dog til Danmark, men ad en betydelig Omvej. Hans Forældre var mødt for at tage imod den — unge Eventyrer. Ved Festmiddagen var der en Taler, som udtalte, at han om Formiddagen ved Festgudstjenesten i Domkirken havde lagt Mærke til en lille Fyr, der sad mellem Far og Mor. Han saa med alvorsfulde Blikke op til sin Far; men naar han saa paa sin Mor — saa græd han.

Hvilken Mængde af Tanker, Spekulation og Spænding samt Ængstelser, Længsler og Bønner og ofte Sult, Sygdom og Fortvivlelse ligger der ikke bagved de fleste af disse i al Korthed gengivne Meddelelser.

Over Østersøen.

Fra Øen Als og den østlige Del af Fastlandet kunde Desertionen til Danmark foretages ad Søvejen over Østersøen. Der var dog ikke saa faa fra disse Egne, som foretrak at rejse over Land for at komme over Kongeaa-Grænsen. Hvor dette er sket, er disse Tilfælde behandlet under de forudgaaende Afsnit. Hvor man derimod har benyttet Søvejen, skal disse behandles under ét, ligesom det er sket „gennem Vesterhavet". Paa Grundlag af en Række Enkeltskildringer vil man bedst kunne faa Indblik i de ejendommelige og spændende Forhold, hvorunder disse Sørejser blev foretaget.

Selv om Overfarten fra den nordlige Del af Fastlandets Østkyst var betydelig kortere end fra Als, kunde den være farlig nok, hvilket følgende 3 Tilfælde beviser:

En Landmand var blevet meget forbitret paa Tyskerne, fordi Danskerne i hans Afdeling ikke kunde faa Orlov, omendskønt der paa dette Tidspunkt ikke var forekommet Desertioner, og da de i det hele taget blev behandlet som II. Klasses Soldater, spekulerede han og en ligesindet Kammerat, mens de tumlede rundt i Polen, paa at gaa i russisk Fangenskab. Denne Plan blev dog opgivet; men han lovede for, at hvis han blot kunde faa Orlov, skulde Tyskerne aldrig mere faa ham at se. Efter længere Tids Forløb kom han hjem og androg om Orlovsforlængelse; men der kom Telegram fra Bromberg: Af-

slag, straks give Møde! Efter at have modtaget den Besked gik han ned til Stranden og saa dér en Baad ligge, hvis Ejer var en god Ven af ham. Ved Afskeden var Hustruen meget ængstelig, da han ikke var vant til at færdes i Baad, medens hans Tanker mere var rettet mod den mørke Nat med Anstrengelser og Farer. Sent om Aftenen faar han Traaden, hvormed Baaden var fastgjort, knækket over, vikler Tøj om Aarerne og ror af Sted. Baaden var kun lille og tog Vand, hvilket generede en Del. Det var meget taaget og vildsomt.

Efter en Times Roning maatte han i ca. 30 Meters Afstand forbi en armeret tysk Damper, som laa ved Mundingen af Haderslev Fjord. I det stille Vejr kunde han høre Vagtens tunge Trin paa Dækket. Spændingen var stor. Forsigtig, at ikke en mistænkelig Lyd kan høres fra Aaretagene. Men vil det selv under Taagens beskyttende Medvirken kunne undgaas at blive *set* fra Vagtskibet paa saa kort Afstand? Sveden perler ned af Ansigtet som Følge af Nervøsitet og Ængstelse; Tankerne jager hverandre. Hvad, hvis du opdages? Saa i Vandet. Alle overflødige Klædningsstykker var trukket af for bedre at kunne svømme. Og blev det umuligt at redde sig paa denne Maade, ja — saa til Bunds. Aldrig skulde de faa ham levende.

Han kom ved Siden af Skibet, lidt forbi — aa, hvor det letter. Det gaar fremad — men langsomt. Endelig naar han ud i Bæltet, og denne Fare er lykkelig overstaaet.

Maalet var Brandsø. Men paa Strømmen, som var det eneste Mærke i den tætte Taage, kunde han skønne, at det var forfejlet. Efter 2½ Times Arbejde lettede Taagen, Stjerner kom til Syne, og et Stjerneskud varslede om Lykke. Kl. 3½ om Morgenen naaede han Land. Da han slet ikke véd, hvor han befinder sig, begynder han at tvivle, om det er den danske Strand, og gaar derfor i Fartøjet igen. Efter en halv Times Forløb kan han høre

en Motorbaad, hvorved han bliver beroliget; thi Motorbaade er slæbt op paa Land ved den sønderjyske Kyst.

Træt af Arbejde og Mangel paa Søvn, sulten og med store Vabler i Hænderne gik han ind i Landet, hvor han støder paa en Herregaard. Her beder han om at faa noget at spise, hvilket tilstaas ham. Det virkede dog ret ejendommeligt, da han hørte en af Pigerne fra et Sideværelse sige: Hvad skal saadan Tysker have Mad for. Han var en af de første, der landede paa denne Egn, og derfor var Herregaardens Personale ikke fortrolig med Forholdene. Senere blev de bedre kendt, idet Sønderjyden efter en temmelig farlig Sygdom nød megen Gæstfrihed under et Rekreationsophold paa denne Herregaard.

Efterat være blevet styrket, ilede Flygtningen til nærmeste Telegrafstation for efter Aftale at faa sendt Bud hjem til den angstfulde Ægtefælle. —

Fire unge fra Fastlandets Østkyst skulde indkaldes. De beslutter at tage til Danmark ad Søvejen. En Aften gik den ene ned til et Skur ved Siden af Vagtstuen, filer Jernkæden over, hvormed Baaden var fortøjet og indbød derefter Kammeraterne til et Kaffeselskab om Natten. Derpaa bærer de Baaden 200 Meter ned til Stranden og sejler bort. Da de er kommet et Stykke ud, opdages de af Strandvagten, der sender flere Kugler efter dem, dog uden at træffe. De kom godt til Hejls. —

Selv om det gik godt i de fleste Tilfælde, saa var der dog enkelte, der som Følge af uheldige Omstændigheder blev fanget.

Saaledes sejler en ud fra Fastlandet for at naa over til Fyn. Der var stærk Storm af Nordvest den Nat, saa det er vanskeligt at holde Kursen. Næste Dags Morgen landede han paa den nordlige Del af Als, fordi Stormen havde presset Baaden mod Sydøst. Han bliver taget til Fange af Strandvagten, kommer i Fængsel og senere til en Arbejdskolonne, hvor han utvivlsomt var gaaet til

Grunde som Følge af Arbejde og Underernæring. Derfor meldte han sig til Fronten, hvor han kom i Fægtning; men efter alt dette kommer han dog tilbage til sit Hjem.

To Frontsoldater fra Als var hjemme paa Orlov, og da de begge er kærnedanske Mænd, kan de vove at udtale sig frit til hinanden. Krigstjenesten i Belgien, hvor de skal kæmpe imod deres Venner, er dem modbydelig. De beslutter derfor at flygte og vælger Havet; men det gælder om at faa fat i en Baad, som de kan benytte under den 2½ Mil lange Sørejse over til Fyn. Naboen, som har det paa Fornemmelsen, hvad de spekulerer paa, kom dem til Hjælp, idet han en Dag siger til den ene: Jeg har lagt Aarerne ned i min Baad, og Dagen før deres Orlov er forbi, ytrede han: Jeg turde nok vove at ro over til Fyn i Dag. Saaledes var der banet Vej for dem, hvad Baaden angik. — En af de forudgaaende Nætter havde den ene ligget i en Skov for at iagttage Strandvagten, og derved opdagede han, at Helnæs Fyr maatte være et godt Mærke. — Ingen af de to mærkede noget til Frygt; men det blev svært for den ene at komme bort fra Hustruen, da hun som Følge af Ængstelse og Nervøsitet talte halvvildt.

Den fastsatte Dag blæste det meget stærkt; men Vinden lagde sig henimod Aften, og det blev tykt og mørkt i Vejret, som det helst skulde være. Lidt før Kl. 11 gik de to ned til Stranden, og da Vagten havde vendt Ryggen til og fjernede sig, bliver Jernkæden, hvormed Baaden var fortøjet, overklippet med en dertil indrettet Saks. Derpaa bæres Baaden i Vandet, og velbevæbnede — for alle Tilfældes Skyld — tager de Plads i den og ror udad. Mellemmaden, som de har glemt paa Stranden, maa lades i Stikken. De sætter Kurs efter Helnæs Fyr forude; men da Luften efter nogen Tids Forløb bliver saa tyk, at de ikke kan se Lyset, maa de en Stund arbejde sig fremad paa Lykke og Fromme. Til alt Held kan de gennem Tykningen se det skarpere Skjoldnæs Fyr fra Siden og orien-

terer sig derpaa efter dette. Noget senere kom igen Helnæs Fyr til Syne, som var et mere sikkert Mærke. — Efter en længere Tids Roning spørger den ene: Tror Du, at vi er halvvejs? Ja det tror jeg nok, var Svaret, hvortil den første bemærkede: Jeg er saa glad, at jeg godt kunde give mig til at synge. Denne Lykkefølelse dæmpes dog noget, da de kort Tid efter hørte en Hund gø, som muligvis kan opholde sig paa Dækket af en tysk Patruljebaad. Heldigvis kom Lyden fra et dansk Sejlskib.

Henimod Morgenstunden — det var i April Maaned 1915 — kom de godt i Land paa Fyn, og de blev taget imod med aabne Arme. De var ogsaa de første sønderjyske Desertører fra Als, som ad Søvejen kom til Øen. Der var paa dette Tidspunkt nogen Ængstelse for deres Sikkerhed, da der befrygtedes et tysk Indfald. Det fortog sig dog efterhaanden.

Der blev stor Opstandelse ved Stranden paa Als Dagen efter, da man kunde se, at Baaden var borte; thi der var vistnok ikke mange, som havde tænkt sig Muligheden af, at nogen kunde være i Besiddelse af det Mod, som behøvedes til at foretage en saa farlig Sejlads. Kommuneforstanderen, Gendarmen og flere andre var mødt ved den forsvundne Baads Ankerpæl. Den første mente i sin Forfippelse, at de burde skydes; Gendarmen tog det med nogen mere Ro og udtalte, at dem fik de ikke mere fat paa.

Vejen til Danmark ad Søvejen var aabnet for de betrængte. Tyskerne gjorde yderligere Anstrengelser for at forebygge denne Sejlads, men det hjalp ikke stort. De kom over Havet alligevel.

Efter Aftale blev der straks afsendt et Brevkort fra Fyn med Hilsen til en Mand i Sønderborg. Saaledes fik den ulykkelige Hustru Efterretning tre Dage efter Bortrejsen, og først da blev hendes Sindstilstand normal igen.

En yngre Gaardmand paa Als havde overtaget sin Fa-

ders Gaard kort før Krigens Udbrud og mente af økonomiske Grunde ikke at burde desertere. Da en Broder var faldet, bad Gaardejeren, mens han var hjemme paa Orlov, en Fætter hjælpe den yngste Broder, som endnu ikke var indkaldt, til Danmark. Dette lovede denne. Gaardmanden tog derpaa til Fronten og faldt ogsaa. Kort før den yngste af Flokken skulde indkaldes, lykkedes det ved en modig Hjælpers Bistand at faa den unge Mand bragt ned i Lasten paa en Yacht, Natten før den skulde sejle til Fyn med Skærver, uden at Skipperen mærkede det. Nogen Tid efter Bortrejsen fra Als blev Yachten anholdt af en tysk Patruljebaad for at blive undersøgt, om der var forbudte Varer om Bord. Omendskønt Skipperen benægtede dette, befalede Vagtskibets Kommandant, at Yachten skal sejle ind til Aarøsund. Den blev taget paa Slæb, og da Vagtskibet sejler meget hurtigt, stikker Yachten Næsen lige ned i Vandet. Efter denne for Flygtningen ubekvemme Sejlads kommer de i Havn, hvor der skal overnattes.

Den stakkels „blinde“ Passager i Lasten har hørt hele Samtalen og véd, hvad der foregaar. Han er aldeles ulykkelig og tror, at alt er tabt. Men hvem kan beskrive Desertørens Glæde, da Fartøjet næste Dags Morgen faar Lov til at sejle videre, efter at der var foretaget en Undersøgelse, uden at Lastrummet blev efterset?

De naaede Assens 40 Timer efter, at de var taget bort fra Als. Da den danske Kontrollør vil undersøge Lasten, opdages „Synderen“. Yachtens Skipper, der var danksindet, blev forfærdet over denne Opdagelse, fordi han frygtede for at blive straffet af de tyske Myndigheder, og udbryder: Jeg ryger — — — lige i Tugthuset. Til at begynde med holder han paa, at Flygtningen skal med tilbage. Denne fik Lejlighed til overfor de danske Autoriteter at forklare de tragiske Forhold i sit Hjem, og hvad der venter ham, hvis han skal med. Danskerne under-

støtter Desertøren efter bedste Evne, og denne samt Hjælperen, der er fulgt med Yachten — han synes uvidende og noget forbavset — faar ved fælles Bestræbelser og Haandteringer den forskrækkede Skipper beroliget, saa Flygtningen fik Lov til at blive. Saaledes fik det alvorlige Optrin, under hvilket hver Part søgte at hytte sit eget Skind, en heldig Løsning. Skipperen fik ingen Straf, og den unge Desertør, der var meget medtaget under Indflydelse af de sørgelige Forhold i Hjemmet og den stærke Spænding under Overfarten, kom snart paa Fode igen ved gode Menneskers Omsorg. —

En Alsinger, der havde været Soldat i nogen Tid, lykkedes det at faa et Par Dages Orlov, før han skulde til Fronten. Sammen med en, der skulde indkaldes, besluttede han at tage til Fyn, og de henvendte sig til en gammel Fisker paa 80 Aar, om han ikke kunde sejle dem over; han skulde have 30 Mark af hver. Jo, det kunde vel nok lade sig gøre, og saa roede de af Sted om Aftenen Kl. 11 i blikstille Vejr. I Førstningen var de ikke særlig glade, saa længe Strandvagtens Kugler kunde naa dem; dertil kom Frygten for et uønsket Møde med en tysk Patruljebaad, som krydsede omkring i Østersøen ved Nattetid. Helnæs Fyr kunde de undertiden skimte gennem Mørket, men de blev dog mere beroliget, da en Taage lagde sig over Havet, thi derefter blev de usynlige undtagen paa kort Afstand. De hjalp hverandre med at ro og naaede lykkelig over til Fyn efter 4½ Timers Arbejde.

Moderen til den ene Flygtning meldte anden Dags Formiddag til Gendarmen, at Sønnens Soldatertøj laa hjemme. Da den gamle Fisker, der forøvrigt havde Lov til at færdes paa Havet med sin Baad for at fiske, kom hjem hen paa Formiddagen, faldt der Mistanke paa ham, og han maatte i Forhør hos Amtsforstanderen. Men den gamle var slagfærdig og snu og mente, at en saadan Mis-

tanke egentlig burde opfattes som en Fornærmelse. Hvorledes skulde en Mand i hans Alder kunne gøre en saadan Tur? Det syntes Amtsforstanderen ogsaa var næsten en Umulighed, og Fiskeren slap. Men han var dog ikke til Sinds at foretage flere af den Slags Ture for Eftertiden.

Denne Fisker var en djærv gammel Søulk, der hadede Tyskerne af et godt Hjerte. Allerede i sine unge Dage havde han spillet dem mange Puds ved at sejle danske Mænd til Danmark, fordi de ikke havde Lyst til at kæmpe for Tyskerne imod Franskmændene i 70. Paa sine gamle Dage blev han Særling i flere Henseender. Saaledes havde han efter sin Kones Bortgang, da han boede ene i sit Strandhus, søgt Selskab ved at have Kaniner, Høns, Gris og Katte etc. gaaende omkring sig i sin Stue. For kort Tid siden er han gaaet heden. Gud være hans Sjæl naadig; thi „hvorfor drak Jeppe?“ Var der ogsaa en Del Særheder ved ham, og var han meget djærv af Natur, saa var der indenfor den haarde, ru Skal nogen sund Kærne, og han havde et godt dansk Hjerte.

Flere Fiskere langs med Østersøens Strand har udvist betydeligt Mod og indlagt sig værdifuld Fortjeneste ved at hjælpe danske Sønderjyder over Havet; thi det var et besværligt Arbejde, særlig for Folk, der ikke var søkyndige. Det var tillige et farligt Foretagende. Efter omhyggelige Undersøgelser og Overvejelser maa Baaden frigøres og bringes ned i Vandet, uden at Strandvagten mærker det. Det var den første og mindste Hindring, som alligevel krævede Omtanke. Og dog har unge Sønderjyder, som levede i Nærheden af Østersøen, ofte overvundet alle Vanskeligheder uden søkyndig Hjælp.

Saaledes har tre unge Alsinger besluttet at ro over til Fyn. De valgte en Nat med haard Storm ved Efteraarstid. Stormen hjalp til at forebygge, at Vagten kunde høre Larmen, mens de bryder Skuret i Stykker, hvori Baaden var fastgjort. Derefter spændes en Hest for, som slæber

Fartøjet ned til Stranden. Trods Storm og høje Bølger naaede de tre modige Fyre lykkelig over Havet; men der var megen Ængstelse i Hjemmet og Omegnen, da deres vovelige Foretagende rygtedes Dagen efter.

Flere Gange er det hændt, at Strandvagten har skudt paa Baade ude i Søen, dog saa vidt vides uden at nogen er bleven saaret.

En Frontsoldat fra Als kan ikke tænke sig at skulle tilbage til dette Helvede, og da hans yngre Broder staar for Indkaldelse, beslutter de at tage over Havet til Fyn. For at lette dem Turen ved at komme bort fra Kysten, betaler Faderen 1000 Mark til en Strandvagt, der stillede sig velvillig. Da de kom ned til Baaden om Aftenen, staar Gendarmen dér — tilkaldt af Vagten — og arresterer begge. Den yngre Broder kunde ikke straffes for Faneflugt; den ældre derimod maatte sidde i Fængsel i Slesvig og senere i Berlin. Efter Revolutionen blev han løsladt som Følge af Amnestiloven. — Faderen sad et kvartaars Tid i Fængsel paa Grund af Medhjælp ved Faneflugt; han blev dog løsladt ved indflydelsesrige Danskes Hjælp.

Andersens Paagribelse og Lidelser, som strengt taget burde have været fortalt under dette Afsnit, har antagelig fremkaldt den Forestilling, at værre Behandling ikke kunde tænkes. Som nogle af de kortere Meddelelser har vist, er der dog enkelte, som har maattet lide mere, og her kunde fortælles om i det mindste ét Tilfælde, hvor Trængslerne har været betydeligt større. Læseren skal dog forskaanes for at høre nærmere om disse sørgelige Tildragelser.

Gud trøste de paarørende i deres store Kummer; thi han alene vil kunne.

Af alle de mange Desertører er der nogle faa, hvem det gik uheldigt. Et lille Antal af disse er gaaet til Grunde under ubeskrivelige legemlige Lidelser og

aandelige Kvaler, medens den største Part har overstaaet de haarde Straffe med Sult og Pinsler, dog ikke uden at tage varig Skade. De unge, som blev paagrebne, kunde ikke straffes for Faneflugt og er som Helhed sluppet godt fra det, idet de ikke har døjet mere, end hvis de straks var gaaet til Fronten.

Saavidt det kan skønnes, naar Antallet af fangne Desertører ikke op over 2—3 Procent, som rigtignok ikke er ligelig fordelt over hele Omraadet, men færrest jo nærmere Grænsen, hvilket havde sin Aarsag i bedre Kendskab til de lokale Forhold.

Taget alt i alt har denne Vandring mod Nord, som foregik under Indflydelse af Nationalitetsfølelse og Selvopholdelsesdrift, været heldig, og den har sparet mange danske Sønderjyder for Udslettelse.

At det lykkedes for langt den største Part af sønderjyske Flygtninge at overvinde alle Hindringer og Farer, det kan de næst Gud og Hjælpernes Understøttelse takke deres Snildhed og Mod for.

Desertører, der blev hjemme.

Ret ejendommelige er nogle Tilfælde, hvor sønderjyske Soldater fjerner sig fra Hæren, tager hjem og bliver dér i længere Tid, medens de tyske Autoriteter og Egnens Befolkning tror, at de er deserteret til Danmark.

En Arbejdsmand fra den sydlige Del af Als havde været Soldat i henved 3 Aar, blev saaret og kom paa et Hospital. Senere kom han til et Rekreationskompagni i Flensborg for at samle Kræfter og skulde nogen Tid efter med en Transport sydpaa. Da han imidlertid syntes, at det kunde være nok med denne Transporteren til Fronten, skrev han i et Brev til sin Hustru, at han er deserteret til Kolding, men gaar den følgende Nat over Sundeved og Sydals til sit Hjem, som han naaede i Morgenstunden, meget træt og udmattet efter den 8 Mils lange Vandring. Efter at være blevet styrket lægger han sig til Hvile, og da hans Brev fra Flensborg ankom om Eftermiddagen, maatte Konen bringe det hen til Kommuneforstanderen. Skønt det kunde læses i Brevet sort paa hvidt, at han var flygtet, blev der for en Sikkerheds Skyld foretaget en Husundersøgelse, uden at der fandtes noget mistænkeligt. Manden holdt sig skjult og blev hjemme i 10 Maaneder; men da der stadig ikke var Udsigt til Krigens snarlige Afslutning, besluttede han at desertere rigtig. Paa en Nattevandring langs med Stranden finder han en Baad et godt Stykke mod Vest og slæber den hen til det Sted,

hvorfra han agter at starte den følgende Aften, da Tiden den Nat var for fremskreden til, at han kunde naa over Havet. For at Vagten ikke skal mærke noget mistænkeligt den følgende Dag, sænker han Baaden til Bunds tæt ved Stranden; men uheldigvis blev Vandstanden meget lav, saa at en Del kom til Syne over Vandfladen. Soldaten blev den vaer og er snart klar over, at der var noget misligt ved den Baad. Han gjorde Anmeldelse; Sagen blev nærmere undersøgt og de nødvendige Forholdsregler truffet.

Arbejdsmanden véd ikke noget om alt det, der er foregaaet ved Stranden, og gaar derfor om Aftenen, efter at have taget Afsked med Kone og Børn, ned til Baaden. Men her springer uventet to Gendarmer frem fra et Skjul og griber fat i ham. De spørger efter hans Navn, som han angiver, og den ene Gendarm udbryder fornøjet: „Her har vi gjort en god Fangst!“ Aa ja, Synderen var vel forvaret. De to Helte snakker og brovter og er godt til Pas. Nu gælder det om at faa deres Bytte bjerget, og det er jo en let Sag for to velbevæbnede Herrer. For at være mere smidige, hvis det skulde komme til Haandgemæng, havde de aflagt deres Mantler et lille Stykke borte, vel ca. 20 Meter. Da den ene gaar hen for at hente disse, passer den anden paa Forbryderen. Der gaar ligesom en elektrisk Strøm gennem den arresterede. Overmagten er mindre; et gunstigt Moment. Som tænkt, saa handlet. Gendarmen fik et saa kraftigt Stød, at han trimler tilbage i en Tornebusk, og Manden suser af Sted. Da Gendarmen er kommet til sig selv efter at have gispet nogle Sekunder, raaber han til sin Kammerat: Hjælp! Denne kommer hurtigt, og skønt Flygtningen ikke er langt borte, glemte de to prøjsiske Gendarmer i deres Forfippelse at raabe Holdt og at skyde.

Den undvegne løb sporenstregs til sit Hjem, fortalte Konen det passerede og forsvinder derpaa skyndsomt.

Hun venter Gendarmerne samme Nat for at foretage Husundersøgelse; men de kom, mærkeligt nok, først to Dage senere, efter at de har foretaget Undersøgelser paa Halvøen Kegnæs, hvorfra nogle unge skulde give Møde ved Militæret. Antagelig har de troet, at det var en af disse, som opgav falsk Navn ved Stranden. Gendarmen spurgte Konen, hvor Manden var. Vistnok i Kolding, var Svaret. „De lyver; De maa sige Sandheden, ellers bliver de straffet.“ Men hun blev ved sit. Ved Bortgangen opfordrede han hende til at melde, naar Manden kom hjem. Jo, det skulde hun selvfølgelig nok.

Arbejsmanden havde søgt Tilflugt i et ubenyttet Maskinhus, en lille halv Mil fra Hjemmet, og hans Bror, som havde Nøglen, bragte ham Mad. Fem Dage efter Episoden tog han hjem. De fik en Seng opsat paa Loftet, hvor han sov om Natten, og han fik lavet en usynlig Luge gennem Skillevæggen til Naboens Loft, hvorigennem han i Tilfælde af Husundersøgelse ved Nattetider kunde undslippe. Om Dagen, naar Konen gik paa Arbejde, opholdt han sig inde i Stuerne bag aflaaset Dør og nedrullede Gardiner. Gendarmen kom nogle Gange og bankede paa, men maatte gaa igen, mens den eftersøgte gennem en Spalte ved Gardinet smilede ad Lovens Haandhæver. Gendarmen spurgte ud hos Naboerne; men ingen havde set det mindste til ham. Desertøren foretog Spasereture ved Nattetider paa de ubefærdede Engstrøg sydøst for Byen, saa Naboerne faktisk var uvidende om, at han var hjemme.

Saaledes forløb 8 Maaneder efter hin Aften ved Stranden. Han havde nu holdt sig hjemme i 1½ Aar. Den 8. Januar 1919 var der Fødselsdagsfest hos hans gamle Mor, i hvilken Anledning der var forsamlet nogle Slægtninge og Venner. „Desertøren“ tog med derhen, og der var stor Glæde over, at han lykkelig var vendt tilbage —

fra Danmark; men de syntes — at han var blevet lidt bleg.

Man vilde nærmest være tilbøjelig til at antage, at dette Tilfælde var enestaaende, hvilket det dog ikke er. I et lille Omraade paa Halvøen Sundeved er der ikke mindre end 3 lignende.

En Gaardmands Søn havde indtil Maj 1915 fægtet rundt i Rusland og Frankrig, blev saaret og kom paa Hospital. Efter at have været hjemme paa Orlov i Julen samme Aar maatte han igen til Fronten, hvor der faldt Masser af tyske Soldater. Medens en stor Offensiv var i Gang 1917, lykkedes det ham at faa Orlov paa nogle Dage, og da var han besluttet paa ikke mere at ville tage derop. Sidste Dags Morgen udtaler Faderen, om det ikke kunde gaa uden videre at blive hjemme. Der raadslaas en Stund, og Planen lægges.

Der blev lavet et Lukaf under Høet i Laden, saa stort, at han lige kunde ligge udstrakt deri. Fra en Aabning, der blev stoppet til med Hø, førte en lang Gang ned til Boligen. Her havde han sit Gemmested de første 4 Uger.

Otte Dage efter hans Forsvinden kom Kommuneforstanderen, Gendarmen og en Underofficer for at undersøge Sagen; men der var ingen at finde, og Forældrene vidste ikke noget. Senere kom en Kriminalbetjent fra nærmeste Købstad, en fræk Fyr, som optraadte meget brysk. Det drejede sig i Særdeleshed for ham om at faa fastslaaet, at Forældrene havde været Medvidere eller sendt ham Penge. Han forlanger samtlige Breve udleveret, hvilken Anmodning Konen trykker sig ved at efterkomme; men han fremviser sit Bevis som Kriminalbetjent: Værsgo at lystre. Brevene fra Sønnen indeholdt ikke noget kompromitterende; men han lagde dog Mærke til et Brevkort med Fotografi, som viste 3 Soldater, der sidder i den bare Skjorte og fanger Lus, og under hvilket

var aftrykt et Digt, som begynder: „Staar jeg i dunkel Midnatstime saa ensom paa Lusejagt“ og slutter: „thi jeg er her for Fædrelandet“, hvilket sidste Sønnen havde overstreget og skrevet: Jeg ikke. Til Slut klapper Kriminalbetjenten Gaardmanden, som imidlertid er kommet til, paa Skulderen og siger: De kan lige saa godt bekende godvilligt; thi vi har saa stærke Beviser imod Dem, at De er Medvider, idet vi har opsnappet Deres Søns Breve fra Danmark. Hertil bemærkede Faderen, at dem vilde han nok se. Henvisningen til Sønnens Breve fra Danmark bevirkede, at Forældrene følte sig beroliget; thi nu vidste de, at Politiet var paa Vildspor.

Imidlertid havde Kornhøsten begyndt, og denne Omstændighed benyttede de til at bygge Sønnen et mere bekvemt Opholdssted i Laden, idet der blev lavet et Kammer, 2 Meter i Kvadrat og 2 Meter højt, ud mod et Vindue. Han fik endogsaa en Seng opslaaet derinde og havde her sit Tilflugtssted i ¾ Aar.

Da Kornet skulde tærskes i Foraaret, maatte han flytte igen; men saa blev der muret et Lukaf paa 6 Kvadratmeter i Svinestalden. Der var ingen Indgang fra den øvrige Del af Stalden, saa det ikke kunde ses, at der var et Kammer. Sønnen kravlede gennem en Gang under en Halmdynge, som laa oven over Kamret, og ned gennem en Luge til sit Skjulested. Saaledes levede han i 6 Maaneder.

Da Faren efter Revolutionen var blevet mindre, boede han paa et Kvistkammer, hvor Forholdene var komfortable i Sammenligning med de tidligere Opholdssteder. Paa sin Fars Fødselsdag den 26. Jan. 1919 viste han sig for Naboerne, der hele Tiden havde troet, at han var i Danmark.

Saaledes levede denne Desertør i 18 Maaneder. Bekvemt var Livet just ikke; men det var dog mange Gange bedre end ved Fronten.

Om Natten foretog han Spasereture, og om Dagen

kunde han nok hjælpe sin Mor lidt med at skrælle Kartofler og kærne Smør. Kærnen blev sat hen paa et afsides Sted, fra hvilket han i en Fart kunde naa sit Skjul gennem de lange Gange. Det skete nemlig undertiden, at han maatte retirere, naar der f. E. uventet kom Synsmænd for at se efter, at der ikke blev benyttet overflødigt Korn til Svin og Kreaturer, hvilket var strengt forbudt. Den øvrige Tid benyttede han til at flikke Støvler, læse og ryge Tobak etc. Ja han drev det endogsaa saa vidt, at han fik lavet sig en meget primitiv Violin, hvorpaa han i énsomme Nattetimer spillede Klagetoner, naar Tyskerne gik frem, men Jubeltoner, naar de gik tilbage. Da han havde erhvervet sig betydelig Færdighed i Violinspil, forærede hans Fader ham en rigtig Violin, da Freden kom.

Efter at han havde begyndt at gaa frit omkring, var der en Hjemmetysker paa Egnen, som ikke kunde dy sig. Han meldte ham, fordi han slet ikke havde været i Danmark. Gendarmen kom; men da det var en fornuftig Mand, spurgte han blot, om han havde meldt sig til Militærmyndighederne. Ja, til Soldaterraadet, var Svaret — de var jo ikke saa slemme at komme af Sted med. Saa var det godt, sagde Gendarmen og gik leende bort.

Et Tilfælde af lignende Art, som foregik paa samme Egn, skal kort omtales.

Mens Sønnen bliver uddannet i Slesvig, spekulerede Faderen og Husholdersken paa, om det ikke kunde gaa an at hente ham hjem, for de holdt ikke af, at han skulde være i det prøjsiske Soldaterlevnet længere. Hun tager en Herreklædning under sin Rejsedragt og rejser til Slesvig for at snakke med Sønnen om det. Jo, han synes godt om Planen, trækker Civilklæderne paa og rejser hjem med Husholdersken. Her udspredes det Rygte, at han i en Kulvogn er rejst fra Slesvig til Danmark. I den første Tid efter Hjemkomsten, da der kan ventes Besøg af Myndighederne, rejste han hen til en Onkel et Par Mil derfra.

Da Undersøgelserne var forbi, tager han hjem igen. Som Følge af, at han ikke er særlig forsigtig, kan det ikke undgaas, at enkelte Folk paa Egnen faar Nys om Sagen; men naar han mærker, at der hviskes saa smaat i Krogene, tager han blot nogen Tid paa Visit hos en Slægtning eller god Ven. For alle Tilfældes Skyld var han dog saa forsigtig altid at bære Revolver hos sig.

Noget beslægtet med foranstaaende Tilfælde er følgende:

I Efteraaret 1914 kom en Landmand fra Slaget ved Mons saaret til Flensborg. Da der efter nogen Tids Forløb ikke mere var Plads paa Hospitalet til alle de saarede, fik han Lov til at rejse hjem; men han skulde melde sig hver 8. eller 14. Dag til Undersøgelse. Med lidt Fedteri hist og her lykkedes det ham at holde det gaaende paa denne Maade indtil Foraaret 1915. Da meldte en Tysker, som ikke kunde taale, at han gik hjemme, ham til Myndighederne, og der kom derfor to Gendarmer for at undersøge hans Papirer. Det gik endnu en Maaneds Tid; men saa kom der en Gendarm, og han skulde garantere for, at han fik ham med til Garnisonen; derfor vil han have „Invaliden“ til nærmeste Købstad og se paa, at han stiger ind i Toget.

Manden var ikke klar over, hvad han skulde gøre; men saa kom i det samme hans Far gaaende forbi Huset, og han samtaler med ham om Sagen. Den gamle udtalte: Gaar Du sydpaa, saa siger jeg: vor Herre være med dig, og rejser Du nordpaa, saa siger jeg: Lykke paa Rejsen, min Dreng. Efter denne Udtalelse vidste han, at hans Far foretrak, at han flygtede. Mens Gendarmen, som var en fornuftig og forstaaende Embedsmand, sidder i Dagligstuen og faar sig en Kop Kaffe til sin medbragte Mellemmad, tager han Afsked med Konen, iører sig Civiltøj ude i Haven og lister af Sted ad Skoven til og videre nordpaa. Da Gendarmen en ¾ Times Tid har ventet paa, at Man-

den skulde komme, spørger han efter ham; men Konen véd ikke noget. Ja saa er han vistnok rejst paa egen Haand til sin Garnison, mente han og gik. Da han nogle Dage efter skal optage Forhør i Hjemmet, og de ikke véd, hvor han opholder sig, siger Gendarmen: Ja saa er det godt.—Da Desertøren er kommet til Vagtkæden ved Grænsen og i den tidlige Morgenstund er ved at kravle igennem et Tjørnehegn, bliver han anraabt af en Vagt med de Ord: Hvor vil Du hen, Kammerat; vil Du til Danmark? Ja, var Svaret, hvorpaa Soldaten udtaler: Ja saa skrub kun af; nu behøver Du ikke mere at frygte for noget. — Denne Flygtning var faldet i gode Hænder, idet baade Gendarmen og Vagtsoldaten havde haft god Lejlighed til at forhindre hans Flugt.

Om en Desertør, der var taget hjem fra Danmark og har Vanskelighed ved at komme derover igen, kan fortælles følgende: Han var ilde lidt af Tyskerne og deserterede fra Haderslev til Danmark, da han i en Alder af over 50 Aar blev indkaldt til Civiltjeneste og derfor kunde vente at komme til at kritte Jord til Anlæg af Skyttegrave eller lignende i Rusland eller Frankrig eller et andet Sted i fjerne Egne. Efter et Aars Forløb ønskede han at komme hjem for at faa Sønnen, der omsider havde faaet Orlov, med til Danmark. Han gik hen til en Vagt for at komme over, hvilket ogsaa lykkedes, efter at denne havde faaet en Pølse og et Pund Smør. Men den Dag, Faderen kom hjem, var Sønnen blevet afhentet af en Underofficer og 2 Soldater for at blive ført til Breslau, hvor han dog maatte indlægges paa en Nerveklinik. — Nogle af Mandens gode Venner havde faaet Nys om, at han var hjemme. Men Politiet og Kriminalbetjentene havde mærket Uraad og passede paa ham; ja de gik endogsaa ind til Konen og spurgte, om Manden var hjemme. Det var under disse Omstændigheder ikke saa let at komme bort fra Hjemmet igen, og der skulde passes godt paa inden Døre,

at ingen saa ham. Han maatte derfor bekvemme sig til at sidde i Skorstenen nogle Dage, før det lykkedes ham at komme bort. Han kom over Grænsen ved samme Vagtpost; men den Gang forlangte han 600 Mark.

Der vil antagelig være flere Tilfælde, hvor danske Sønderjyder simpelthen er blevet hjemme i Stedet for at gaa til Fronten og har formaaet at holde sig skjult for Autoriteterne og hadefulde Tyskere, af hvilke mange bestræbte sig for at faa saa mange Danske som muligt kommanderet sydpaa for at kæmpe og lide for Tyskernes Sag.

Desertørernes første Tid i Danmark.

Til Trods for alle Hindringer og Farer naaede sønderjyske Flygtninge til Danmark ad Landevejen og over Havet, ved Dag og ved Nat, baade med og uden Hjælp. Tit gik det glat og let, men som oftest under store Vanskeligheder. Naar Vagtkæden var passeret, og den danske Grænse laa sydfor, saa var det værste overstaaet. Og dog var det for manges Vedkommende vanskeligt nok endda; thi talrige Desertioner foregik i mørke Nætter med Slud og Regn, og under disse Forhold var det ikke saa lige til at finde nærmeste Landsby eller et énsomt liggende Hus, saa meget mindre som man ikke havde fulgt Alfarvej, men derimod opsøgt de mest øde Steder i Landskabet, Heder og sumpede Engstrækninger. Under disse Forhold var det ikke saa let at hitte Rede paa, naar en Hjælper havde forklaret: Naar Du nu er kommet over paa den anden Side ved at følge denne Grøft, saa skal Du først gaa 5 Minutter til venstre med en anden Grøft, saa 50 Meter lige ud, derpaa 10 Minutter til højre med et Hegn, saa tværs over en Mark, hvor Du kommer til en Markvej, og naar Du følger den en Fjerdingvej, træffer Du paa et Hus, hvor Folkene er gæstfrie. Værre var det endnu, naar Flygtningen uden at have været i Forbindelse med Hjælpere maatte arbejde sig frem paa egen Haand. Det er derfor forstaaeligt, at enkelte, efter at være kommet godt over, er gaaet i Ring, og saaledes kom tilbage til de tyske Vagter. Beboerne nord

for Grænsen kan fortælle mange Episoder om Flygtninge, som kom og vækkede dem om Natten. Af alle de mange skal blot gengives nogle faa for at vise, hvilke ejendomme lige Vanskeligheder en Del af Desertørerne har været udsatte for nord for Grænsen.

Efter nogen Tids Vandring gennem et Engstrøg kom en Flygtning op i en Hede, hvor han plumper i et Vandhul. Han arbejder sig op og vil gaa videre, men dumper i igen, og saaledes blev det ved en Tid. Han maatte give tabt og lægger sig, gennemvaad som han er, ned i Lyngen. Da det begynder at dages, opdager han, at han ligger paa en Balk med Mosehuller til alle Sider.

Efter at have været saaret 3 Gange, kom en Sønderjyde paa et Hospital i Flensborg, hvorfra han igen skal transporteres til Fronten. Da han synes, at det kunde være nok, har han opsparet sig lidt tørt Brød, hvormed han rejser nordpaa uden at være i Besiddelse af Penge. Efter flere Nætters Vandring naaede han omsider nord for Christiansfeld, hvor han fra en Skov kan iagttage Vagtposternes Stilling, medens det øsregner. Gennemvaad og sulten, da Brødrationen forlængst var sluppet op, gaar han gennem Vagtkæden den følgende Nat i oprejst Stilling, da det blev saa mørkt, at han ingen Ting kunde se. Vagten, som antagelig har siddet i sit Hus, mærkede han ikke noget til, og gaar videre paa Lykke og Fromme. Han støder kort Tid efter paa et Hus, fra hvilket nogle besøgende er ved at gaa bort, og da han, efter at have iagttaget deres Tale, formoder, at han er i Danmark, vover han at banke paa. Da Ejeren aabner Døren, staar Flygtningen lænet op mod Dørkarmen, fuldstændig udmattet, og kan ikke sige andet end: Spise. Han fik nogen Mellemmad og kom i Seng; men han kan ikke sove, fordi hans Tanker arbejder med, at han er ved Fronten, og at han ikke er kommet over. Da Værten er Læge, giver han ham et Pulver, hvorpaa Flygtningen sover ind. Men han

maatte blive en Uges Tid paa Stedet, inden Nerverne kom i Orden og Kræfterne vendte tilbage. Derpaa fik han Arbejde hos Bønderne.

Midt om Natten banker en paa hos en mindre Gaardejer, og da han er meget sulten, sættes der straks Mad for ham; men han kan ikke spise paa Grund af Udmattelse. Den besindige Jyde tænker sig lidt om, hvad der kan være at gøre ved den Sag. Derpaa siger han til Datteren: Prøv at gi' ham en Dram. Men den hjalp ikke. Da han fik en til, kunde han begynde at faa noget ned. Da han kom op om Morgenen, siger han: Ja, nu er jeg kommet godt over; men hvordan mon det nu vil gaa „Mette"? Han fik et Brevkort af Sted til sin Kone ved første Lejlighed.

Hvor stærkt Nerverne var medtaget hos nogle af Frontsoldaterne, som det lykkedes at flygte til Danmark, skal yderligere eftervises ved et Par Eksempler.

Efter at en Flygtning i nogen Tid har opholdt sig hos en Bonde for at samle Kræfter, sender denne ham ud for at pløje. Da der er gaaet et Par Dage, gik Manden ud for at se, hvorledes det gik ham. Da viser det sig, at han har pløjet paa Kryds og Tværs, i Kreds og i M-Streger, saa at det var et Virvar det hele. Bonden snakker med ham om, at det ikke kan blive til noget paa den Maade; men Flygtningen synes, at det er rigtigt nok. Efter at Landmanden har hjulpet ham til Rette ved nogle Omgange, kom han i Gang og kunde pløje Fure op og Fure ned.

En anden Frontsoldat havde været i flere haarde Fægtninger og blev senere efterskudt i en „Understand" ved Verdun. Han opholdt sig nogen Tid paa en Gaard tæt nord for Grænsen; men det blev nødvendigt for ham at tage længere bort; thi Muligheden for ved en Fejltagelse at kunne komme til at forfejle Vejen og komme syd for Grænsen foresvævede ham bestandigt, og naar han ved klart Maaneskin gik hen ad en bred Landevej, kunde

Angstens Sved perle frem ved Tanken om at gaa fejl og komme i det frygtelige Helvede igen.

En stor Del af Desertørerne, som kom til Danmark, var kun daarlig klædt. Nogle havde taget Civiltøj under Uniformen; thi i Fald de skulde blive fanget, var der en svag Mulighed for, at de kunde sno sig uden at kunne overbevises om Faneflugt, naar de f. E. paastod, at de vilde have besøgt en eller anden Slægtning, hentet Fødevarer i Danmark og lignende. Men det tyske Militærtøj maatte fjernes, inden de naaede den danske Grænsevagt, for at forhindre Internering. Andre foretrak at have Civiltøj over Militærtøjet. De tyske Uniformer blev aflagt ved Hegn og i Moser, i Kornmarker og Skove, sænket i Havet eller brændt af Hjælpere, stundom stykkevis, at ikke Vagterne og tysksindede Beboere skulde mærke Lugten og derved komme paa Spor. I talrige Tilfælde har man Aar efter fundet tyske Uniformer af ukendte Flygtninge i Lader, naar der blev flyttet Halm, og russiske Krigsfanger har efter Revolutionen faaet sig en Klædning paa denne Maade. Undtagelsesvis er sønderjyske Desertører kommet til Danmark i en afslidt Uniform, fordi der ikke var Tid til at faa Civilklæder paa. Grænseboerne i Danmark maatte saaledes ofte hjælpe med Klæder til de nøgne, med Mad til de sultne og med opofrende Kærlighed for at faa det hensygnende Sjæleliv styrket. De maatte give Flygtningene Forskud paa Penge og hjælpe dem til Arbejde. De maatte skrive Brevkort til deres paarørende i Sønderjylland, naar Hænderne rystede som Følge af Nervøsitet eller for at skjule deres Spor, som kunde opdages ved Haandskriften, for de tyske Myndigheder. Det var ikke smaa Opgaver, der blev stillet til Grænsebefolkningen, særlig paa de Strøg, der var heldige for Flygtningene, og disse havde i Reglen ikke andet at gengælde med end at kunne fortælle om de sørgelige Tilstande i Sønderjylland,

om deres som oftest uhyggelige Oplevelser i den tyske Uniform og om deres eventyrlige Redning ved Grænsen til Danmark.

Men Grænseboerne havde Forstaaelse for Sønderjyllands Nød. De hjalp gerne deres betrængte Stammefrænder. Flere Steder, hvor der var særlig stor Trafik, havde man altid 1 Seng — ja endogsaa indtil 6 Senge — staaende parat, i Fald en fortumlet Landsmand skulde komme og banke paa i en mørk og sludfuld Nattetime. De fleste har vel nok følt, som en Dame har udtalt: Vi var glade for at kunne lindre lidt af al den Nød, vore Landsmænd var stedt i.

Vanskeligheder i Hjemmet efter Desertionen.

Efter at være kommet godt i Hus paa den anden Side, laa Vejen aaben for de unge. De søgte at faa Arbejde, hvilket ikke var vanskeligt, eller komme paa Skoler for at faa en bedre Uddannelse, som i mange Tilfælde var meget ønskelig. De havde ikke behov at gøre sig Bekymringer for de økonomiske Forhold i Hjemmet, da Forældrene kunde arbejde videre som hidtil. Ganske anderledes vanskeligt laa Forholdene, naar det drejede sig om en Familieforsørger, der havde efterladt Hustru, Børn og Formue. Vel var der opnaaet meget: Livet var reddet, og svækket Helbred kunde vindes tilbage. Glæden derover var stor blandt Medlemmerne af den skilte Familie; men et stort Arbejde var lagt paa hende, der blev tilbage under de vanskelige Forhold. Det havde rigtignok været endnu mere tungt, hvis Hustruen havde maattet gaa i stadig Spænding for Mandens Liv, fordi han var ved Fronten. Men nu var han reddet og fri for alle Genvordigheder, medens hun maatte se at klare de mange Vanskeligheder.

Af hvilken Art de var, faar man delvis et Indblik i ved at gennemgaa et af Tyskerne efterladt Aktstykke angaaende en sønderjysk Desertør. Da det har Interesse paa flere Omraader, skal dets Indhold omtales nærmere.

Ved at vandre frem og tilbage fra den Division, han deserterede fra, til de lokale Myndigheder, er dets Omfang vokset til 23 Skrivelser, som dateres fra Oktober 1917 til

August 1920. Efter at det har vist sig, at Flygtningen ikke er vendt tilbage til sin Troppeafdeling, men antagelig er deserteret til Danmark, oversendes hans Militærpersonalier, hvori hans Opførsel betegnes med „meget godt“, til „Staatsanwalt“ i Flensborg. En Skrivelse til Amtsforstanderen i Rømningsmandens Distrikt kræver Oplysning om: „Naar og under hvilke Omstændigheder den anklagede er flygtet til Danmark. Kan det fastslaas ved Vidner? Har han skrevet derfra? Hvor opholder han sig? Foreligger der Mistanke om, at vedkommende ved sin Gerning er blevet understøttet af nærstaaende? Hvorledes er den anklagedes og hans paarørendes politiske Sindelag? Besidder anklagede Formue?

Om ret udførlige Meddelelser bedes.

Underskrift.“

Disse Spørgsmaal besvares som følger:

„Det kan ikke fastslaas, hvilken Dag han er flygtet. Han har fortalt sin Moder, at han vilde besøge sin forlovede i Nabobyen; siden har hun ikke hørt fra ham. Vidner er ikke forhaanden, som med Bestemthed kan angive, at han er flygtet til Danmark. Da han ikke har skrevet, kan hans Opholdssted ikke angives. Det kan ikke eftevises, at han er blevet understøttet af paarørende. Det er mig ikke bekendt, hvorledes hans og hans paarørendes Sindelag er. Han har ikke efterladt sig Formue og kan heller ikke vente nogen senere. F.“

Denne objektive Svarskrivelse er antagelig affattet af Skriveren; men da Amtsforstanderen kommer til Stede, før den afsendes, tilføjer han paa Bagsiden, dateret Dagen efter Skriverens Meddelelse, følgende:

„Manden er utvivlsomt flygtet til Danmark, og Moderen véd ligesaa utvivlsomt hans Adresse. Efter alle Erfaringer bestaar en regelmæssig Forbindelse mellem Flygtningene og deres herværende paarørende, hvilket sker direkte gennem Brevveksling eller ved mundtlige Meddelel-

ser gennem Personer, som ved den fuldstændig utilstrækkelige Grænsebevogtning hyppig passerer Grænsen ubemærket og ukontrolleret, eller ved Medhjælp af de i Danmark oprettede Organisationer, der er Desertørerne behjælpelige ved deres videre Fremkomst og vel ogsaa gennem herværende Tillidsmænd forleder og ansporer disse. Underskrift."

Som man ser, er Amtsforstanderens Tilføjelse i Modsætning til hans Skrivers langt fra objektiv.

Desertørens Mor bliver stævnet i Forhør hos samme Amtsforstander og afgiver følgende Erklæring til Protokollen:

„Min Søn har ikke talt til mig om sin Hensigt at ville flygte; i saa Fald havde jeg fraraadet det. Jeg kan ikke angive Bevæggrunden til hans Flugt. Jeg kender ikke hans Opholdssted og har intet hørt fra ham, hverken mundtlig eller skriftlig eller gennem tredie Person. En af mine Brødre bor i K. (NB. En Købstad i Danmark tæt ved Grænsen.) Moderens Underskrift."

Til denne Erklæring har Amtsforstanderen indberettet følgende:

„Moderens Angivelser kan utvivlsomt ikke tages alvorligt; Erfaringen har vist, at Forældre og paarørende i Reglen er ret godt underrettet om Hensigten med at flygte, hvis for og imod forud drøftes i Familiekredse; dog er Beviserne kun i faa Tilfælde tilstrækkelige til at opnaa Straf for Medhjælp. Flygtningen opholder sig uden Tvivl hos Onkelen i K. eller hos en anden Slætning i Danmark.

Bevæggrundene til Flugt kan kun formodes at være Krigstræthed og den hersteds ganske almindelige og fast udbredte Overbevisning, at de her paa Egnen meget talrige faneflygtige af dansk Sindelag efter Fredsslutningen vil kunne vende tilbage uden at blive straffet, det være som Følge af en almindelig Benaadning, en særlig Aftale i

Fredsbetingelserne eller sluttelig som Følge af en Afstaaelse af de nordlige Grænsedistrikter til Danmark. Hertil kommer Eksemplet af de flygtede Slægtninge, Bekendte og Nabosønner, de fra forskellige Sider anvendte stærke Overtalelsesforsøg og sluttelig den lette Mulighed for uden Fare at kunne naa over den meget svagt bevogtede Landsgrænse. Underskrift."

Blandt andet lægger man især Mærke til, at det er Amtsforstanderen magtpaaliggende at faa Grænsevagten betydelig foroget for at forhindre Desertioner og Samkvemmet mellem Grænsebefolkningen.

Blandt de mange Skrivelser i Dokumentet findes ogsaa en „Haftbefehl" (Fængslingsdekret) imod Flygtningen samt et Par Cirkulærer angaaende Orlov. De lyder i Oversættelse:

„Afskrifter!

Prøjss. K. M. V. Nr. $^{2702}/_{10}$ 16. A. 2 af 4.—11.—1916.

hemmelig.

Orlovstilladelse til Steder
i Udlandet og ved Grænsen.

Forordningerne af 21. 4. 1915 (A. V. Bl. 1915 S. 176), 9. 11. 1915 Nr. $^{2609}/_{10}$ 15. A. 2 og 7. 4. 1916 Nr. $^{478}/_{1}$ 16. A. 2, angaaende Orlovstilladelse af armétilhørige til Steder i Udlandet og ved Grænsen ophæves. Fremtidig gælder følgende Bestemmelser:

pp. pp.

4. *Orlovstilladelse til tyske Steder tæt ved den svejtsiske, hollandske og danske Grænse* i Anledning af Besøg til dersteds levende eller for at træffe sammen med de fra Udlandet dertil rejsende paarørende er at indskrænke til yderst paatrængende Tilfælde.

Inden enhver saadan Orlovstilladelse, hvorved kun fuldstændig tilforladelige armétilhørige kan komme i Betragtning, skal der ved Forespørgsel til vedkommende Civilamt (Landraad o. s. v.) fastslaas, om vedkommende

Mand og dennes paarørende er fuldkommen tilforladelig i personlig og politisk Henseende, saa vel som om der kan gøres Betænkeligheder gældende imod en Orlovstilladelse.

Mindre tilforladeligt Mandskab, som agter at træffe sammen med deres i Udlandet boende paarørende paa tysk Omraade, ere, naar deres paarørende bør spares for Rejseudgifterne til den fjerntliggende Garnisonsby, at give Orlovstilladelse til længere borte fra Grænsen liggende Byer, i hvilke en fuldstændig militærisk Kontrol er mulig under Orloven. sign. Underskrift."

Omtrent et Fjerdingaar senere modtager de civile Myndigheder følgende Armébefaling:

„Prøjss. K. M. V. Nr. 663/17 g A. 1 af 9. 2. 1917
hemmelig.

En Arme ved Vestfronten melder:

Fra en Division fremhæves særligt at det i og for sig ringe Antal af Overløbere, nu som før hovedsagelig sammensættes af Polakker, i nyere Tid rigtignok ogsaa af slesvigholstenske Danske. Angaaende disse antages det, at i den senere Tid en vidtgaaende ophidsende Virksomhed har fundet Sted i Nordslesvig. Saaledes er der ved denne Division forekommet ikke mindre end 6 Tilfælde i November og December 1916, at til Slesvig-Holsten paa Orlov hjemsendte Mandskaber i denne Tid er undveget til Danmark.

Med Henblik herpaa anmodes der om — under Hensyntagen til Ziffer 4 af Forordningen af 4.—11. 1916 Nr. 2702/10. 16. A. 2 — at *danske Tyskere ikke mere faar Orlovstilladelse.*

..... Biaftryk.

Efter Bemyndigelse
sig. Underskrift.

Fordeling."

NB. Fremhævelserne er foretaget i Originalen.

Ved den sidste Forordning, som helt nægter Orlovstilladelse, ophæves den første, efter hvilken dansksindede Soldater dog maatte komme til Flensborg. Orlovsnægtelsen er altsaa en Følge af *Desertion,* som forefaldt paa forskellige Steder af Tyslands Grænser.

Efter Desertionen er der til Divisionen indgaaet 4 Breve og 2 Brevkort til Flygtningen fra hans forlovede og hans Mor. De er omhyggelig opbevaret og vedføjet Akterne. Flygtningens Kaptajn melder, at de er skrevet i dansk Sprog, og efter nogle Undersøgelser lykkes det at finde 2 Soldater ved Divisionen, som kan Dansk. Efter at den ene er blevet beediget, gennemgaar han de 6 Skrivelser og afgiver til Protokollen:

„I ingen af disse Skrivelser forefindes en Bemærkning, som staar i Sammenhæng med Faneflugten. Jeg kan meget godt forstaa dette Dansk. Jeg finder ikke noget mistænkeligt i Brevene; de indeholder kun Meddelelser og Tankeudveksling af personlig Art; i Særdeleshed udtales gentagne Gange Ønsket om, at Krigen snart maatte være afsluttet. Skribenterne ytrer flere Gange Længsel efter Flygtningen uden at ville forlede ham til Desertion og uden paa mindste Maade at forraade Kendskab til denne Hensigt for Flygtningens Vedkommende.

Underskrift."

Dette beedigede Udsagn var ikke egnet til at give Materiale imod Desertørens paarørende.

I Følge et Aktstykke af December 1917 bliver Flygtningen erklæret for faneflygtig og optages paa Listen over faneflygtige. Endvidere opfordres til at meddele hans Opholdssted.

Det sidste Aktstykke fra August 1920 er en Forordning om, at Faneflugtserklæringen og Fængslingsbefalingen i Følge Amnesti af 6.—6. 20 ophæves og at Undersøgelsen

gælder for at være slaaet ned, hvilket Politimyndighederne underrettes om og evt. har at meddele Flygtningen og dennes paarørende. —

Dette Udfald har sikkert pint Amtsforstanderen, der ønskede at faa de paarørende straffet og faa Grænsen besat, saa at en Mulighed for at komme til Danmark var udelukket.

Den dansksindede Desertør kunde saaledes nu, ogsaa ifølge tysk Lov, frit vende tilbage til sit Hjem — men den tyske Amtsforstander maatte flygte sydpaa til „das grosse Vaterland"; thi han havde alt for mange Skurkestreger paa sin Samvittighed.

Ved dette Aktstykke kan det dokumentarisk eftervises, at de militære Myndigheder søgte Oplysning, om Desertørens paarørende har understøttet ham ved Flugten,

hvorledes var hans politiske Sindelag, og

er der Formue.

De lokale Embedsmænd maatte foretage Undersøgelser, og eftersom det var hadefulde Altyskere eller danskforstaaende Funktionærer har deres Optræden i Hjemmene været meget forskellig.

Selv under den mest hensynsløse Fremfærd har Befolkningen ikke ladet sig kyse, og ofte har Hustruen givet alt for nærgaaende Embedsmænd Svar paa Tiltale. Deres brydske Optræden var kun i de færreste Tilfælde egnet til at fremskaffe Beviser imod de paarørende for Medhjælp ved Faneflugt; men saa har de i talrige Tilfælde søgt at forklare, hvor uklogt der er handlet. Saaledes udbryder en altysk Amtsforstander, der selvfølgelig troede, at Tyskerne vilde vinde Krigen: Det er jo skrækkeligt; din Søn vil aldrig mere kunne vende tilbage, hvortil Faderen svarede: Nej, det er godt, at han er borte, hvorved der antagelig har været underforstaaet: saa har han dog ikke behov at kæmpe og dø for de tyske Erobringsplaner. —

Da der allerede er forekommet mange Tilfælde paa uforskammet eller human Optræden, skal der yderligere kun anføres ét, som viser en fornuftig Maade at tage det paa. En Mor, hvis Mand laa syg, stævnes paa et Borgmesterkontor for at afgive Forklaring. Der siges til hende: Ja Deres Søn er jo gaaet til Danmark, hvortil hun svarer: Ja. Det skulde han ikke have gjort; men det gør jo saa mange, siger derpaa Borgmesteren, og dermed var Forhøret til Ende. — Denne Embedsmand hviler nu i sønderjysk Jord, og hans Eftermæle er godt ogsaa blandt Danske.

Ganske uforskammet er Tyskernes Fremgangsmaade, hvor de i talrige Tilfælde har straffet paarørende, fordi de ikke kunde faa fat i dem, der havde forset sig mod de tyske Militærlove.

Det er forekommet, at Gendarm eller Amtstjener har noteret Navne paa talrige Slægtninge af en Desertør, for at de kunde blive chikaneret med Bøder, Aflevering af Husdyr, Orlov og lignende.

Det er allerede omtalt, hvorledes Søsteren blev kastet i Fængsel og maatte sidde dér i nogen Tid, fordi det lykkedes „Karen“ at undvige, før de fik hende indespærret. Der skal yderligere tilføjes et Par Eksempler af lignende Art.

Efter at den ene Broder er deserteret, maatte en anden sidde i Fængsel i 4 Maaneder, fordi den første fra Garnisonen i Rendsborg havde bedt ham sende et Kort over Sønderjylland, og det til Trods for, at den indespærrede udtrykkelig havde fraraadet ham at desertere, og Kortet aldrig kunde tænkes benyttet ved Flugten, da begge Brødre havde Hjemsted i et Grænsesogn og derfor var fuldstændig orienteret om Grænseforholdene.

En Kriminalbetjent kom til en Hustru, efter at hendes Mand var flygtet, og truede for at faa Oplysninger, uden at det lykkedes ham at finde det rette Spor. Sønnens Avancement — han var Officersaspirant — blev tilbage-

kaldt, og han kom til Fronten med første Transport. Her blev han let saaret og fik flere andre Sygdomme. Efter at have været paa adskillige Hospitaler et kvart Aars Tid, kom han hjem paa Orlov, antagelig ved en Fejltagelse. Han var imidlertid blevet saa syg, at han ikke kunde hjælpe sig selv; men desuagtet kom der efter 3 Dages Forløb 6 Soldater, læsser ham paa en Vogn og fører ham til Byens Hospital paa Sindssygeafdelingen med Jerngitre for Vinduerne, hvor ingen maatte besøge ham. Otte Dage efter hentede 2 Soldater ham til Flensborg, hvor han sad i Arrest i en Kælder. Moderen maatte ikke besøge ham, men nok sende ham Fødevarer. Paa hendes Spørgsmaal, hvorfor de havde arresteret Sønnen, blev der svaret, at han havde været en dygtig Soldat og kunde være blevet en god Officer og derpaa tilføjet: „De skal kun berolige Dem, Fru P.; det er Fædrenes Synder.“ (Faderen var jo flygtet.) Fjorten Dage efter blev Sønnen ført til Potsdam af to Soldater, hvor han opholdt sig, til Revolutionen udbrød. Saa købte han sig et Rejsepas for 20 Mark og tog nordpaa. Kort Tid efter modtog han — et Jernkors.

Hvor det drejede sig om Flygtninge, der var i Besiddelse af Formue, kunde der opstaa betydelige Bryderier med Hensyn til de økonomiske Forhold. Der krævedes nogen Tid til at faa Ejendomsforholdene ordnet paa en saa betryggende Maade, at det blev vanskeligt for Tyskerne at tage det hele eller en Del deraf. Enten blev Ejendommen solgt, og Pengene bragt med til Danmark, eller den blev overdraget til Hustruen, solide Slægtninge og Venner, eller der blev indført saa megen Gæld, at der ikke var noget at faa. Ofte fik man Besætningen solgt i sidste Øjeblik. Det var dog ikke altid muligt at faa det saa betryggende ordnet, som ønskeligt var; thi ofte var der alt for kort Tid, idet Indkaldelsen kunde ske uventet og pludselig. I saadanne Tilfælde fik det gaa, som det

kunde, og Hustruen, med Bistand af Slægtninge og Venner, maatte se at udnytte gunstige Omstændigheder. Haandhævelsen fra Myndighedernes Side var temmelig uensartet.

Der skal anføres nogle specielle Tilfælde, som illustrerer Forholdene og giver Indblik i flere Biomstændigheder.

En hjemmetysk Kommuneforstander bliver indsat som Værge. Som saadan har han stor Magtfuldkommenhed, idet han skal forvalte Gaarden og føre Regnskab; han kan sælge den og undlade det. I Marts 1917 blev Ejendommen solgt til en uvedkommende, upolitisk farvet Person, for *Mark,* netop den Sum, som Gælden beløb sig til. Et Par Maaneder senere blev Køberen budt 2⅓ Gange saa meget. Manden, der kom tilbage fra Danmark efter det tyske Sammenbrud, har anmeldt Sagen til de danske Autoriteter. Det er dog tvivlsomt, om der er noget at gøre, da Handelen er sket i Overensstemmelse med dagældende tysk Lov. I saa Fald har den tidligere danske Gaardejer tabt sin Formue og hele Vindingen ved den senere Prisstigning og gunstige Afløsning af Markgælden til Fordel for en unational Køber.

Et Aars Tid efter Desertionen overtager Amtstjeneren Forvaltningen af en Gaard. Da han mener, at Hustruen ikke maa købe den, fordi hun er for nær beslægtet, bliver den solgt til Mandens Morbroder, en god dansk Mand. Værgen handler saaledes hensynsfuldt. Efter Krigens Afslutning overtager Flygtningen sin Ejendom. Der er ikke opstaaet noget Tab, bortset fra, at Bygningerne er forfaldne som Følge af Mangel paa Materiale, Besætningen er formindsket paa Grund af den tvungne Aflevering, og Jorden er en Del forsømt, da der ikke har været tilstrækkelig Arbejdskraft. Men selve Ejendommen blev reddet, hvilket var Hovedsagen, da det tabte blev genvundet ved Prisstigningen og Markens Kursfald.

Inden Desertionen har Ejeren faaet indført en større Sikkerhedshypotek paa Gaarden, saa den er stærk behæftet med Gæld. Myndighederne overgiver Forvaltningen til en tysk Postmester. Han spankulerer rundt i Byen med sin Regnskabsmappe under Armen og føler sig som en ansvarsfuld Administrator af den store Ejendom. Men han kan ikke faa det til at løbe rundt. Som Følge af, at der opstod Underballance, skal Gaarden sælges. Hustruen fik Lov til at købe den, hvorfor der maatte betales 5000 Mark i Overdragelsesomkostninger. I dette Tilfælde opstod der ikke noget nævneværdigt Tab.

En Gaardejer havde ladet sin Ejendom behæfte med store Hypoteker og tog en Del Penge med til Danmark. Gaardens Forvaltning blev overdraget til Hustruen, da Amtsforstanderen, en human og forstaaende Hjemmetysker, ikke vilde have det at bøvle med. Det kunde dog ikke løbe rundt, og Forvaltningsmyndighederne stod overfor enten at give Tilskud eller sælge Gaarden. I det første Tilfælde var der Mulighed for, at de indskudte tyske Penge kunde gaa tabt, og i det andet, at de sidste Kreditorer gjorde Vrøvl. Hustruen blev derfor indført i Grundbogen som Ejer, hvilket kostede 5000 Mark Stempelskat.

En Gaard blev solgt, men købtes pro forma af to indviede for 70,000 Mark, hvorved der blev 40,000 Mark Overskud. Da der var Børn, 2 smaa Piger, kunde Myndighederne ikke tage disse Penge; men derimod tegnede de Krigslaan for Beløbet. Efter Revolutionen fik den flygtede Ejer sin Gaard, og Krigslaanet blev tilbagebetalt med et Tab af 8000 Mark, der ikke betød meget som Følge af den dalende Markkurs. Det gik saaledes ret heldigt, til Trods for, at der var et betydeligt Overskud.

En hjemmetysk Kommuneforstander blev indsat som Værge, hvor Ejendommen var stærkt behæftet med Gæld. Da Krigen ikke vilde faa Ende, ønsker Konen at rejse til Danmark til sin Mand. Hun agter at sælge 2 Heste og

nogle Stykker Kreaturer for at redde lidt Kapital; men Værgen er umedgørlig og forbyder det. Hun følger Anvisningen af en god Ven og søger at forsone sig med Herren. Paa en pæn Maade udtaler hun Ønsket om at købe Gaarden. Ja—a, det kan jo ikke lade sig gøre, mener han. Nej, det giver jo en Mængde Bøvl for ham; men det vil hun selvfølgelig gerne godtgøre. De enes om et passende Beløb, og saa gaar den. Værgen forelægger et Overslag over Gaardens Værdi for Amtsdommeren, der er en human Embedsmand. Han synes vel, at Prisen er lille; men Kommuneforstanderen maa jo forstaa det. Fjorten Dage efter er Konen indført i Grundbogen som Ejer. Ved samme Tid begyndte Ejendomspriserne at stige, saa Gaarden kunde afhændes med 40,000 Marks Avance. Hun tager til Danmark med Børnene, Pengene omsættes til en Kurs af 68, og Familien kunde købe sig en Landejendom derovre.

Disse Eksempler angaaende de indviklede Ejendomsforhold skal afsluttes med et, der viser, hvilke Chikanerier Tyskerne kunde foranledige alene med Hensyn til Kreaturerne.

Efter Desertionen blev en Del af Besætningen, som gik paa en Mark nord for Grænsen, hentet tilbage af et større Antal Vagtsoldater og derpaa bevogtet af Soldater med skarpladte Geværer. Broen, som førte over en Aa til Landet nordfor, blev brækket op af en Hærstyrke paa 14 Mand under Ledelse og Tilsyn af en „Feltwebel“. Senere blev der sat en Annonce i Avisen „Grenzpost“, som blev læst af Tyskere, men ikke af Danskere, at Kreaturerne skulde sælges ved offentlig Auktion Dagen efter. Domæneforpagtere og andre Tyskere var mødt paa Pladsen; thi her maatte der være Forretning at gøre paa en dansk Mands Bekostning. Men Danskerne havde ogsaa faaet Nys om Sagen, og som Følge deraf kom Flygtningens Kreditorer ogsaa til Stede og forlangte deres Penge udbetalt, saasnart et eneste Stykke blev solgt. Der

opstod noget Mundhuggeri mellem Danskerne og Tyskerne; men Sagen fik sin Afslutning paa den Maade, at Auktionen blev aflyst, og Tyskerne maatte drage hjem, gale i Hovedet over Nederlaget til Trods for deres Underfundighed.

Hvor Hustruen var indført i Grundbogen som Ejer eller Medejer, før Desertionen fandt Sted, dér kunde Tyskerne ikke gøre noget. I modsat Tilfælde gjaldt det om at faa en velvillig Værge, hvilket som oftest lykkedes. Ejendommen blev da i Familiens Eje, og selv om der opstod et Marktab, betød det ikke ret meget. Kun i Tilfælde af, at en ondsindet Værge søgte at skade Familien, er der opstaaet Tab. Ganske undtagelsesvis har Danske som Følge af Kortsynethed og Uforstand paaført Flygtningen Tab imod hans Vilje ved at sælge Ejendommen *i Mark*.

Forbindelse med Hjemmet.

Naar en eller flere af en Families Medlemmer havde unddraget sig den tyske Militærpligt ved at flygte til Danmark, var det lille Samfund delt. Af mange forskellige Grunde forelaa der Trang til at holde Forbindelsen vedlige. Det kunde synes meget vanskeligt som Følge af Censuren, der gennemlæste alle Breve, og Grænsespærringen, hvor der ved Nat og ved Dag gik Hundreder af bevæbnede Soldater for at forhindre ethvert Samkvem. Men flere Forhold medvirkede til, at de adskilte kunde naa sammen.

Lettest gik det for saadanne, der boede umiddelbart ved Grænsen, hvor Hustruen og Slægtninge kendte de lokale Forhold. I mange Tilfælde havde de paarørende taget Ophold tæt nord for Grænsen, saa de adskilte efter Aftale havde let ved at give Møde paa et bestemt Sted for at drøfte fælles Interesser. Undertiden førte disse Sammenkomster dog til ret ejendommelige Episoder, hvoraf der skal gengives enkelte.

Manden og Hustruen staar hver paa sin Side af Grænsen og samtaler. Kort Tid før var der kommet nye Soldater til Egnen, og de var i Reglen noget kradse til at begynde med. Fem Gange opfordrede Vagten Manden til at gaa bort; men han blev roligt staaende. Saa fik Soldaten et Raserianfald og begyndte at lægge an paa Rømningsmanden. Konen bad indtrængende Manden gaa, hvorpaa han fjernede sig. Vagten befalede ham at løbe, hvortil der blev svaret: Farten bestemmer jeg! Ventende paa at faa

en Kugle gennem Ryggen gik han roligt hen til sit lille Hus, der ligger omtrent 100 Meter nord for Grænsen, henter et ladt Gevær, gaar gennem en lille Skov, saa han kom Vagten nær paa faa Meters Afstand, og raaber: „Saa, nu kan vi jo prøve, da vi har lige meget i Hænderne.“ Derpaa gik Soldaten i rask Tempo sydpaa.

En Desertør gik nord for Grænsen. To Vagter, der havde brovtet med, at de nok skulde faa fat i ham, gik sammen og fulgte ham paa den anden Side paa ret udfordrende Maade. Flygtningen hentede sin Bøsse, og da han var kommet i Nærheden af de to Soldater, slog han Overfrakken til Side, saa de kunde se, at han var bevæbnet. Da de saa, at det kunde trække op til at blive Alvor — de kendte ham godt — skiltes de ad og gik hen hver paa sin Post.

Naar Lejligheden var gunstig, smuttede Hustruen undertiden over og aflagde en lille Visit. Det hændte en Gang, at en Hustru blev Moder til en Søn et Aars Tid efter, at Manden var deserteret. Da de tyske Officerer ikke kunde faa det i deres Hoved, blev det besluttet at foretage en grundig Undersøgelse. En Kaptejn rider hen til Jordemoderen, hvor følgende Samtale fandt Sted:

Off.: Har De været ved denne Barnefødsel?

Jord.: Ja jeg har.

Off.: Hvorledes kan dette gaa til, da Manden har været 13 Maaneder i Danmark?

Jord.: Det kan jeg ikke gøre Rede for.

Off.: Kender De hendes Mand?

Jord.: Nej.

Off.: Var der en Mand i Huset den Nat? (Han troede, at Ægtefællen havde vovet sig hjem, hvad han kunde have været modig nok til.)

Jord.: Ja.

Off.: Hvem var det?

Jord.: Det véd jeg ikke. — Da dette Forhør syntes at

blive Jordemoderen alt for morsomt, tilføjede hun: Forøvrigt skylder jeg Dem ikke nogen Redegørelse; jeg staar ikke under Militærkommando.

Derpaa gik hun ind og smækkede Døren i efter sig.

Hvor Forbindelsen ikke var saa ligetil, benyttedes Korrespondancevejen. Der kunde dog være Tilfælde, hvor Meddelelser var af saa diskret Natur, f. E. angaaende Pengeforhold at de maatte besørges direkte, uden at Censuren fik Lejlighed til at prøve Indholdet. De maatte da smugles over ved Hjælp af godtorienterede Grænseboere eller tyske Vagtposter. Breve af den Slags og Pengesendinger blev ofte overgivet til aftalte Tider og paa bestemte Steder, enten direkte til Personer, eller ogsaa blev de lagt under en Sten eller lignende, hvorfra de senere blev afhentet. Var det derimod Meddelelser af mindre diskret Beskaffenhed, saa benyttedes Posten; men det skete i Reglen indirekte, idet Brevene blev sendt til en Mellemmand i Danmark, saa at den tyske Censur ikke formaaede at give Oplysning om Adressatens Opholdssted. Indholdet var for uvedkommende saa dunkelt, at det var umuligt at hitte ud af, hvad Meningen var. Der skal gengives et Eksempel paa, hvorledes en Hustru og hendes Mand korresponderede sammen gennem en kendt, tilforladelig Mellemmand, som bor i Danmark. Konen skriver:

A., d. $^{16}/_{5}$ 1915.

Kære Veninde!

Vi har her paa Egnen haft grimt Vejr med Torden, som har gjort megen Skade. — Med Sundheden gaar det ikke for godt; i Gaar til Middag kunde jeg kun spise lidt Kaalrabisuppe med et ganske lille Stykke Kød til, og om Aftenen fik jeg en tynd Skive Brød med Marmelade. — Om Eftermiddagen var jeg i Besøg paa Landet. Konen viste mig 4 dejlige Æg, som hun havde samlet ind om

Formiddagen. Jeg fik Rugkaffe og tænk: der var vist ½ Pund Smør paa Bordet og et helt Pund Skinke. — Min Søstersøn ønsker at komme bort fra Hjemmet; men han véd ikke, hvor han skal tage hen.

Venlig Hilsen.

Anne Thomsen.

Dette Brev oversætter Manden saaedes:

I den sidste Tid er der kommet Efterretning om mange døde og saarede. — Kaalrabi og Marmelade spiller vedvarende en stor Rolle i Ernæringsspørgsmaalet, og Rationerne er saa smaa, at de slet ikke kan slaa til. — Konen har hamstret 4 Æg, ½ Pund Smør og et Pund Skinke. — Søstersønnen agter at desertere til Danmark. Hvor kan han bedst komme over?

Herpaa svarer han tilbage:

R., d. $^{22}/_{5}$ 1915.

Kære Veninde!

Tak for dit kære Brev. Jeg længes efter at tale med dig; men det er umuligt at komme over Grænsen, da Tyskerne har alt i komplet Orden. — Vi har godt Vejr, og Barometret stiger. — Du maa af Sundhedshensyn tage i Besøg paa Landet; det hjælper til at holde Humøret oppe. — I Gaar var jeg oppe paa Ribe Domkirkes Taarn og saa derfra i østlig Retning en prægtig Regnbue, vistnok lige over Grænsen. Det virker saa beroligende og trygt at se disse rene Farver. — Paa snarligt Gensyn.

Din Veninde

Marie Hofgaard.

Hustruen smiler ved at læse om Tyskernes Orden, medens det hele stiler mod Ruin og Forfald. Men hun tænker: det er klogt at henvise til deres Dygtighed; thi det vil de gerne høre, og saa føler de sig trygge. — I Danmark har de det godt, og Haabet stiger; Tyskerne vil altsaa faa Kløe, menes der. — Hun gaar straks hen til Søsteren og fortæller, at Sønnen kan komme over Grænsen

lige øst for Ribe; dér maa være en dygtig Hjælper, som er godt kendt paa hele Egnen.

Efter som Krigen trak i Langdrag, blev Disciplinen blandt Soldaterne ved Grænsen mere slap. Deres Forhold var et ganske andet, naar det ikke drejede sig om Desertører, men derimod om paarørende, der vilde besøge Slægtninge i Danmark; thi her kunde der ikke være Tale om Medhjælp ved Faneflugt. Da en Haandsrækning desuden gav nogen Fortjeneste i Form af Penge eller Fødevarer, var Grænsevagterne paa faa Undtagelser nær velvillig stemte mod disse besøgende. De havde derfor i Reglen ikke behov at benytte mørke Nætter med Slud og Regn eller at kravle gennem Vagtkæden, og hvis de ikke naaede at komme tilbage til den fastsatte Tid, der var aftalt med en bestemt Post, saa var der i Reglen ikke noget i Vejen for at henvende sig til en hvilken som helst Soldat, og skete det undtagelsesvis, at denne var umedgørlig, saa blev de ført paa Vagtstuen, hvor Sagen ofte blev afviklet, eller i værste Tilfælde maatte de med til Flensborg. Her sad de en Nat i Fængslet og betalte derpaa 50 Mark for ulovlig Passage over Grænsen, og dermed var det hele ordnet, hvilket ikke var saa slemt i saadan Tid. Saaledes foregik der en ny Vandring over Grænsen, hovedsagelig af Kvinder, frem og tilbage. Det hændte ikke saa sjældent, at en Desertør slap over, ikke som Flygtning, men som Slægtning, der vilde besøge en Rømningsmand. Kvinder længere sydfra søgte at komme i Forbindelse med en ved Grænsen, der ogsaa ønskede at aflægge et Besøg. Ofte sendte Vagterne Bud langt op i Landet, at de skulde kun komme. — Det kunde dog, selv om det var sjældne Undtagelser, blive ret kritisk ved saadanne Besøg, hvilket følgende Eksempel viser: En Dame fra Sundeved blev paa Tilbagevejen fra Danmark opdaget af Vagterne. Da hun løber, sendte de 5 Kuglre efter hende, dog uden at træffe.

Skønt Soldaterne forfølger hende, naar hun dog hen til en Bondegaard, suser gennem Køkkenet, hvorved Pigerne fik en ordentlig Forskrækkelse, op ad Trappen og skjuler sig under en Dyne, hvor hun maatte ligge i 2 Timer. Soldaterne fandt hende ikke; men under Løbet havde hun tabt en ny, kostbar Bluse, som Vagterne fandt og tog i Besiddelse, da der under de foreliggende Forhold ikke kunde gøres Anmeldelse.

Disse Besøg havde stor Betydning, idet der i Timer eller Dage kunde drøftes fælles Anliggender og lægges Planer med Hensyn til økonomiske og familiære Forhold. De virkede oplivende paa begge Parter, og Meddelelser om de virkelige Begivenheder paa Krigsskuepladsen, som blev tilslørede eller forvanskede af den tyske Censur, under hvis Indflydelse den danske Presse i Sønderjylland stod, blev spredt ud over Landet. Penge blev sendt over til Danmark, og vigtige Meddelelser naaede udenfor Jærnringen, der omsluttede det tyske Rige.

I Krigens sidste Del, da Forholdene blev stedse vanskeligere, rejste mange til Danmark for at købe Fødevarer og Klæder. Officielt var det forbudt; men paa den anden Side var det meget ønskeligt, at disse Varer blev indført. Derfor lagde fornuftige Vagtposter ikke nogen Hindringer i Vejen, saa meget mindre som der i Reglen faldt lidt af til dem, som de kunde bruge eller sende hjem til deres nødlidende Familier. Derfor kan Smugleriet trives, som bestaar i, at der købes Varer i Danmark, der i Modstrid med Loven føres over Grænsen til Sønderjylland, hvor de benyttes af den hjemlige Befolkning eller ogsaa med Fortjeneste sendes sydpaa til Tysklands store Købstæder. Mange fattige Mødre har paa denne Maade tjent en pæn Skilling i disse trange Tider.

Denne Trafik havde for saa vidt Betydning for Desertionen, som det blev lettere at passere Grænsen, at faa

Bud sendt frem og tilbage til Familiemedlemmer og at smutte igennem Vagtkæden som Smugler i Stedet for som Flygtning. —

Fra Krigens første Tid bestod en særlig Indretning, idet der var stationeret Folk langs med Grænsen, som af de prøjsiske Myndigheder havde Privilegium paa at smugle. Det var de saakaldte Statssmuglere, der fik et Bevis fra Krigsministeriet i Berlin, det saakaldte „Fettschein“, som gav dem Tilladelse til at hente saa mange Varer i Danmark som muligt og anvende dem til egen Fordel dog med den Indskrænkning, at de skulde aflevere Talg, Sæbe, Spiseolie og Malerolie. I Krigens sidste Del maatte dog alt afleveres mod en mindre Fortjeneste, og derefter duede Forretningen ikke. Kriminalbetjente skulde kontrollere, om Statssmuglernes Pas var i Orden, og om alt gik efter Forskrifterne.

Der var Danske, som gav sig af med denne Haandtering, dels for bedre at kunne eksistere under Krigen, dels for at undgaa at blive indkaldt til Militærtjeneste. Desuden havde det den Fordel, at de blev godt kendt med Vagterne, naar de ved Forevisning af Smuglerpasset kunde passere Grænsen, hvor de vilde, og derved fik Lejlighed til at passiare med Soldaterne og finde ud, hvilke der var medgørlige. De kunde ogsaa besøge Vagtlokaler og Barakker for at sælge de indsmuglede Varer og havde saaledes god Lejlighed til at studere Vagternes Sindelag. Fattige Soldater, der klagede deres Nød over sultende Familiemedlemmer i Hjemmet, fik ofte nogle Fødevarer gratis, hvilket forpligtede til at yde Gentjeneste; thi denne Regel gælder næsten overalt: noget for noget. — Under dette intime Samkvem kom Statssmugleren — det var ikke nogen Dumrian eller Kujon — i Kontakt med en hel Del Vagtposter, og saaledes kunde han udnytte sit Patent som prøjsisk Statssmugler til

Gavn for sine Landsmænd. Naar Desertionen blev alt for stærk paa saadanne Steder, pønsede man paa at faa den danske Statssmugler sendt til Arméen; men Planen maatte altid opgives, da han havde bevæget sig for længe bag Kulisserne og derfor var i Stand til at drage mange andre med i Ulykke, hvis Myndighederne tog Hævn over ham. — En dansk Statssmugler havde et godt Øje til en brøsig Løjtnant, der flere Gange havde meldt ham for at faa ham i Trøjen, og da dennes Tjener en Dag kom derhen i et Ærinde. sendte han en Hilsen med til Løjtnanten, at han ønskede at træffe ham en Aftentime; saa skulde han faa nogle gode Lussinger. Et Par Dage senere mødtes de paa Vejen. Løjtnanten hilste; men Statssmugleren vendte Hovedet til den anden Side. — Der var andre kradse Militærpersoner, der havde faaet at føle, hvad Følgen kunde blive af at optræde alt for brovtende; thi den danske Statssmugler var smidig og havde en linne Haand.

Ogsaa her ved Grænsen stadfæstedes det gamle Slagord: Naar én Dør slaas i, slaas en anden op, idet Tyskernes Forholdsregler var af en saadan Beskaffenhed, at de ofte kom Danskerne til Gode.

At der under saadanne Forhold kunde opstaa ret kombinerede Tilfælde viser følgende: En Hustru, der lykkelig har faaet Ejendommen afhændet, ønsker at komme til Danmark, hvor Manden opholder sig. En „Feltwebel" vil hjælpe hende og 2 Børn samt en Karl og en Pige over Grænsen for 50 Mark, 1 Skinke, nogle Pund Smør og Æg. Nogle Smuglere og Slægtninge af Rømningsmænd skal over ved samme Lejlighed, og en Desertør fra en hel anden Egn skal ogsaa med. Han har betalt godt, men til Gengæld faaet Tilsagn om, at det skal være solidt. Ved Aften møder denne uensartede Flok paa Gaardspladsen i en Bondegaard tæt ved Grænsen. Der

var 11 ialt. Efter at Desertøren har kigget lidt omkring, ytrede han: Jeg synes ikke, at dette her ser særlig solidt ud. „Feltwebelen“, der forstaar noget Dansk, svarede hertil: Vær De kun rolig; det er solidt nok. Derpaa henter han en anden „Feltwebel“, og begge bringer Skaren ned til Grænsen, hvor de fører 2 Naboposter til Ydrepunkterne af deres Afsnit og samtaler med dem. Derved opstod en betydelig Aabning i Kæden, som de elleve kan passerede uden mindste Gene. Jo, det var solidt nok. — „Feltweblerne“ gjorde en god Forretning den Aften; men der var jo ogsaa gjort et betydeligt Arbejde i Forvejen for at faa alle disse Folk sammentrommet.

Da Krigen syntes ikke at ville faa Ende, var der flere Hustruer, der tog over til Manden i Danmark, dels for at Familien kunde leve sammen, dels for at undgaa Efterstræbelser fra de prøjsiske Myndigheders Side. I de første Aaringer var det ikke saa let, og de maatte derfor som oftest ty til gode Hjælperes Assistance. Et snedigt Tilfælde af den Art skal gengives af Karens Bedrifter. En Kone med 2 Børn ønsker at komme til Ribe, hvor Manden bor. Hun kom kørende til Foldingbro Gæstgiveri. Karen gik hende i Møde, for at hun ikke skulde gaa ind i Gæstestuen, hvor der sad en Del Officerer, der let kunde forpurre det hele. Mens Konen og Børnene gik paa Vejen, faar Karen Vagten, der stod paa Broen over Kongeaaen, listet hen til Døren for at faa en Skænk. Mens Soldaten drikker, med Ryggen vendt mod Broen, tager Konen et Barn under hver Arm og løber. Vagten opdager, hvad der foregaar og raaber efter hende. Men det var for sent; hun naaede godt over. — For denne Forseelse fik Soldaten 14 Dages mørk Arrest paa Vand og Brød. Det var Karen jo egentlig Skyld i, da hun havde

narret ham; men Pigen fra Kamtrup bragte god Mad og Drikke over til ham hver Dag, saa det kunde omtrent gaa lige op.

En Gang hjalp en Vagtmand Desertørens Familie over paa den Maade, at han sad paa Bukken og kørte 2 Læs Flyttegods gennem Vagtkæden, mens Soldaterne saa til. Paa den anden Side Grænsen stod Manden og tog sig saa af Sagerne.

I flere Tilfælde har fanatiske Tyskere udtalt, at de nok skulde forhindre, at Flygtningenes paarørende kom til Danmark. Men de kom dog over. —

Der er en Del Eksempler paa, at Flygtninge er rejst tilbage for at hente Kone, Børn og Ejendele. Det var et yderst voveligt Foretagende. Et af de interessanteste Tilfælde af den Art er forekommet paa Als. Far og Søn var deserteret til Fyn ad Søvejen. Efter nogle Maaneders Forløb kom Manden i Tanker om, at han vilde have Familien hentet. De lejer en Motorbaad og tager bort om Natten. Tidligt anden Dags Morgen kom de til Nordals og damper ind i Stevningnors inderste Vig, hvor det tyske Flag bliver hejst. Her ligger de over om Dagen. Gennem en Kikkert blev de opdaget fra en tysk Patruljebaad, der sejlede gennem Alssund. Selv om der var noget mystisk ved den Baad, drog Patruljebaaden dog videre, antagelig fordi Baaden førte det tyske Flag. — Sent om Aftenen damper Far og Søn om i Augustenborg Fjord, lægger til ved Stranden og gaar op til deres Hjem, som ligger nogle faa Hundrede Meter derfra. Da der netop er fremmede, maa de vente nogen Tid i et Skur, indtil disse er gaaet. Hustruen blev forskrækket ved pludselig at se Mand og Søn i deres Hjem. En Datter, der tjente paa en Gaard et Stykke borte, blev hentet, og derpaa gaar hele Familien, efter at have aflaaset Døren, med Sengeklæder og Gangklæder etc. til Stranden og damper

af Sted i den bælgmørke Nat med stærk Storm mod den nærmeste Kyst paa Fyn for at naa i Nærheden af Land før Daggry. Et tysk Marinefartøj blev dem vaer i Morgendæmringen; men der var ikke noget at gøre. Danskerne hjalp dem til Rette, og Familien naaede godt til Faaborg, hvor Manden kunde fortsætte sin Haandtering som Fisker under hyggelige Familieforhold. — Det vovelige Foretagende vakte megen Opsigt paa Fyn og Als og andre Steder, hvor det rygtedes. Tyskerne mente, at det var frækt gjort, Danskerne derimod, at det var et Kup.

Desertørernes Virksomhed og Kaar.

De sønderjyske Rømningsmænd fandt velvillig Modtagelse, hvor de kom; thi bortset fra enkelte, der mente, at det havde været rettere at kæmpe for de tyske Erobringsplaner under Fare for at blive dræbt eller gjort til Krøbling for Livstid, havde det store Flertal af det danske Folk Forstaaelse for Flygtningenes Nød. Derfor blev de taget imod med aabne Arme, og talrige Danske har understøttet trængende Flygtninge med Penge til Klæder og Rejser. „De sønderjyske Foreninger", til hvem mange har henvendt sig om Raad og Hjælp, er ikke blevet træt af at yde Bistand, selv om de undertiden blev misbrugt, idet Gavtyve under falske Foregivender har anmodet om Rejsepenge. Det var dog ikke altid Sønderjyder, der brugte denne forkastelige Fremgangsmaade. Enkelte Danske, som simulerede forhutlede sønderjyske Frontsoldater, har forstaaet at afpresse disse Foreninger Penge. Ja det gik endogsaa saa vidt, at en fantasifuld Dansker, der havde talt med nogle Desertører om Frontforholdene og læst nogle Afhandlinger om de frygtelige Kampe, rejste rundt som Sønderjyde og holdt Foredrag om Livet i Skyttegravene og Slagtummelen, indtil Falskneriet blev afsløret. — Danskerne forstod, at det demoraliserende Soldaterliv maatte have usunde Fremtoninger til Følge; men de anerkendte, at Desertørernes Opførsel som Helhed var rosværdig. Derfor hjalp de dem, hvor der var Lejlighed dertil.

Enkelte Flygtninge, der havde været saa heldige at

faa en Del Penge med, fik Landejendom købt, før Priserne havde naaet Højdepunktet; andre handlede med Landejendomme og spekulerede paa Børsen i den opadgaaende Periode og har haft ret god Fortjeneste derved. En stor Del af Rømningsmændene benyttede Tiden til at komme paa Højskole og Landbrugsskole, og sønderjysk interesserede Danske lod foretage Indsamlinger i nationale Kredse for at understøtte dem, hvilket i høj Grad fortjener at anerkendes.

Da Flygtningenes Antal voksede, blev de efterhaanden spredt over hele Landet, saa der næppe har været en Købstad eller et Landsogn, hvor de ikke er naaet hen. Selv om Frygten for Udlevering snart fortog sig, saa forelaa der under den største Del af Krigen nogen Fare for en tysk Invasion, hvilket har medvirket til, at en Del Sønderjyder søgte længere bort. Men ogsaa her mødte de Forstaaelse og Velvilje. De kom til Sverrig og Norge, og det fortjener særlig at blive fremhævet, at fremragende Nordmænd i Christiania under særegne Forhold har indlagt sig betydelige Fortjenester, som aldrig vil blive glemt. De naaede til Grønland, hvor Arbejdet i Kryolit-Gruberne har bragt dem en pæn Fortjeneste. Et forholdsvis stort Antal kom til De forenede Stater i Amerika, hvor Dansk-Amerikanere tog imod dem som Landsmænd, indfødte Amerikanere vilde gerne have dem i deres Tjeneste, og Journalister udspurgte dem for at afgive Rapporter til store amerikanske Aviser om Forholdene i det gamle Evropa og ved Krigsskuepladserne.

Saaledes er Kendskabet til „det omstridte Land“ naaet viden om. Danske paa Amerikas Prærie har samlet sig om Talerstole, hvor danske Sønderjyder har fortalt om Sønderjyllands Nød under Verdenskrigen, og de har lyttet med Forstaaelse; thi det var for en stor Del under Indtrykket af Modløsheden efter 64, at de forlod deres Fædreland. Og naar Danskerne var den af alle de forskellige

Nationer, der senere hen kunde opvise det største Antal frivillige til De forenede Staters Armé, saa er det sikkert sket under Indflydelse af Kærlighed til deres gamle Moderland for at faa den tyske Militarisme brudt, at Danmark kunde blive bevaret som selvstændig Nation og faa det tabte Sønderjylland tilbage.

Danskernes Gæstfrihed og Hjælpsomhed i Amerika skal illustreres ved et eneste Tilfælde. En sønderjysk Købmand naaede efter en farefuld Natvandring gennem Vesterhavet til Danmark og tog straks til Amerika, hvor han havde været før Krigen. Efter mange Besværligheder lykkedes det Hustruen at komme derover, og efter at Ægteparret havde opholdt sig nogen Tid i Chicago, fik de i Foraaret 1917 Arbejde paa Niels Lunds Farm i Hampton, Iowa. Samme Efteraar kom de til Chicago igen, hvor Hustruen fødte en Søn. Da Familien den paafølgende Vinter kom i Forlegenhed, fordi Manden blev syg, sendte Lunds straks Bud, at de skulde kun komme hen til dem og tage Barnet med. De kunde faa frit Ophold og hjælpe lidt, om det var muligt. I dette gæstfrie Hjem opholdt Familien sig til det tyske Sammenbrud. Da Vejen nu burde være fri til deres Hjemland, gjorde de sig Umage for at faa Pas. De amerikanske Autoriteter var velvillig stemte imod dem; men der var en Del Vanskeligheder, fordi de var prøjsiske Statsborgere. De blev dog overvundne, især da de amerikanske Myndigheder hørte, at Forældrene havde givet deres Søn Navnet „Woodrow Wilson H.“

De Sønderjyder, for hvem det lykkedes at faa Ansættelse bag ved Fronten som Oppasser, i Køkken, paa et Bureau, i Garnisoner og lign. og ligeledes de, der som Følge af Knapheden paa Levnedsmidler fik Held til at blive hjemme for at dyrke mellemstore og større Landejendomme, har næppe faaet saa stærkt et Indtryk af det

aandsfortærende, der bestod i som Danske at blive tvunget til at sætte Livet i Vove for sine Erobrere og Voldsmænd. De, der maatte ind i Ildsvælget, krympede sig ved at gaa den Vej, og mange søgte derfor at unddrage sig deres slaviske Pligt og naa til Danmark. Med Glæde havde de sagt Farvel til tysk Pral og Vold, til Løgn og Tilsidesættelse; men de maatte ogsaa med tungt Hjerte sige Farvel til Far og Mor, til Hustru og Børn, til Hjem og Hjemland. Om det var sidste Gang, de havde set de hjemlige Egne, det afhang af Krigens Udfald. Blev Tyskerne Sejerherrer, saa vilde den tyske Militarisme, der havde haft det klare Udsyn og formaaet at rydde alle Hindringer af Vejen, for at Tyskland kunde komme til at indtage en enestaaende Verdensmagtstilling, blive den eneste politiske Magtfaktor i Landet. Rømningsmændenes Skæbne var da afgjort, idet Vejen til deres Hjemland vilde være spærret, eller de maatte, hvis en Amnestilov kunde tænkes mulig, have levet som 2. Klasses Borgere i langt højere Grad, end det havde været Tilfældet før Krigen; thi saadanne „Feiglinge og Landsforrædere“ var det ikke nødvendigt at tage mindste Hensyn til.

Deres danske Landsmænd, der havde holdt ud til Krigens Afslutning i den tyske Hær, var i dette Tilfælde ganske anderledes heldig stillet, idet de kunde gøre gældende, at de ikke havde svigtet. Om det dermed vilde være lykkedes dem at blive første Klasses Borgere og faa kulturelle Rettigheder som Vederlag, det synes meget tvivlsomt; thi Altyskerne vilde sikkert, i Overensstemmelse med tidligere Tiders Erfaringer, have sagt, at det kun var i Danskernes egen Interesse, om den langt værdifuldere tyske Kultur blev dem paatvunget; desuden burde de betænke, at *Hjerterne* ikke i fuldt Maal havde været paa Tyskernes Side i de kritiske Tider. Disse Argumenter vilde have været analog med tysk Tankegang fra

Krigens første Dage, da der paa Henvisningen til, at der stod 15,000 danske Sønderjyder i den tyske Armés Rækker, blev svaret: Det takker vi dem ikke for; hvis de ikke vilde, skulde vi nok vise dem Vejen.

I alle Tilfælde vilde de have faaet Lov til at forblive i Landet. Men Rømningsmændenes eneste Redning var Tyskernes Nederlag. Derfor blev Beretningerne om Situationen paa Krigsskuepladsen læst med den største Opmærksomhed, og var der Tegn, som tydede paa Tyskernes militære Sammenbrud i en ikke alt for fjern Fremtid, da var der Jubel i deres Hjerter. Alle Tegn tydede paa, at det maatte ske i Efteraaret 1917; men saa lykkedes det for Tyskerne ved velvillige Medhjælperes Assistance at faa den russiske Front oprevet — og derefter maatte det krigstrætte Evropa i lange Maaneder vaande sig under Krigens frygtelige Byrder, før disse Intrigers Sejr blev udjævnet. Ogsaa Sønderjydernes trange Kaar blev forlænget.

Gud være deres Sjæl naadig, som har været medvirkende ved disse Intrigers Gennemførelse; thi skal al den Nød og Sorg, alle de uhyre Rædsler og Sjælekvaler, som de har foraarsaget, sones, da maatte det blive en langvarig og smertefuld Pine.

Efter de russiske Arméers Opløsning maatte sønderjyske Flygtninge have Taalmodighed, da Tyskerne derved kom i betydeligt Overtal i Sammenligning med deres Fjender, og var ikke de amerikanske Soldater et Aars Tid senere mødt paa Valpladsen med friske Kræfter, hvorved Vestmagternes trætte Armeer blev oplivet, saa havde det vel været tvivlsomt, at en afgørende Sejr var blevet vundet.

Selv om det til Tider saa mørkt nok ud, var der sønderjyske Rømningsmænd, hvis Tro paa Rettens Sejr og Sønderjyllands Befrielse aldrig svigtede. Kloge Hjerner, der kun regner med Realiteter, kender ikke noget til den usynlige Overbevisning og det klippefaste Haab, der ligger

i Troen. Det kendte danske Sønderjyder fra deres Kamp mod tysk Overmagt indtil 1914, hvor klog Beregning ikke betød stort ved Siden af Begejstring, Mod og personlig Indsats for Rettens Sag og Tillid til højere Magters Bistand. I den Tro kunde Flygtningene ligesom deres ligesindede Landsmænd i de tyske Arméer holde ud, indtil Maalet lykkelig var naaet. —

Selv om der i Danmark var talrige Enkeltpersoner og en Del Sammenslutninger, der havde Forstaaelse for Sønderjyllands trange Kaar og beredvilligst ydede Flygtningene enhver mulig Støtte, saa fik nogle Rømningsmænd snart Følelsen af, at de burde overtage noget af Arbejdet med at hjælpe og vejlede de mange, der flygtede bort fra den tyske Militarismes Rædselsherredømme. For bedre at kunne organisere Arbejdet blev der oprettet en Forening i Efteraaret 1916, og dens Virksomhed har været til Gavn for mange betrængte Landsmænd, idet de ved deres Bistand kom paa Sygehuse, fik Arbejde og Ophold paa Højskoler. Der var jo mere end nok at tage fat paa. — Desuden vilde Medlemmerne vise sig som Danske i Modsætning til al Lunkenhed og Tyskvenlighed.

Ligesom det skete ved de tyske Arméer og i Fangelejrene, saaledes holdt danske Sønderjyder ogsaa sammen under deres Ophold i Danmark, opmuntrede og understøttede hverandre. —

I Forbindelse med kongerigske Danske blev der holdt Udkig mod Syd, at ikke den frygtede Invasion skulde komme overraskende. For at forhindre Muligheden af, at Rømningsmændene kunde falde i Tyskernes Hænder og blive udleveret til deres Hævn, var der blevet udvirket, at allierede Krigsskibe ved et tysk Indfald vilde tage Desertørerne om Bord fra nordjyske Havne og bringe dem i Sikkerhed. Tyske Troppebevægelser syd for Grænsen blev derfor fulgt med Opmærksomhed, og øgedes Tegnene, der kunde tyde paa et Indfald, var mange i Virksomhed.

Forholdet var saadan, at baade de allierede og Tyskerne var indforstaaet med, at Danmark forblev neutralt, da ingen af Parterne syntes at kunne have nogen Fordel ved at oprette en ny Front i denne Egn af Evropa; men derved vogtede de gensidigt paa hinanden, at ikke den ene Part først fik Fodfæste i Danmark og derved skulde faa et Forspring.

Under disse Forhold var det nødvendigt at bevare Sindsro og Koldblodighed, selv om der var nogen truende Bevægelse syd for Grænsen; thi hvis der blev blæst Allarm for tidlig, vilde Vestmagternes røren paa sig have foranlediget, at de tyske Arméer var gaaet mod Nord, saa baade Sønderjylland og Danmark var blevet Krigsskueplads, og det burde forhindres, hvis det nogenlunde var muligt. Paa den anden Side kunde et for sent, hvorved Tyskerne vilde have faaet Fordelen, have bevirket, at alle sønderjyske Desertører var faldet i deres Hænder. Der har været Tilfælde, hvor Ansvaret har knuget vedkommende, da det var overordentlig vanskeligt at tage en Beslutning: blæse Allarm eller ikke. Det blev ikke gjort, og Gud være lovet, at det gik godt.

I de mest kritiske Tider, særlig mod Slutningen af 1916, virkedes der energisk for at formaa Desertørerne til at forlade Grænseegnene og tage til det nordligste Jylland eller Sjælland. Da der ventedes mange, tog en Sønderjyde Ophold i Roskilde, og til ham kunde de henvende sig for at faa Ophold og Beskæftigelse. I Løbet af et Par Dage havde talrige Borgere i Byen tilbudt frit Ophold i deres Hjem til Flygtninge, og Bønderne paa Sjælland opgav deres Adresse, saa der forelaa ingen Vanskeligheder ved at skaffe Logi og Arbejde. Paa lignende Maade var det ordnet i Nordjylland. Sønderjyderne var dog ikke særlig ivrige til at tage bort fra Grænsen, og længere hen i Tiden blev Faren mindre. Saaledes var der truffet Forholdsregler for ekstraordinære Tilfælde.

Da Tiden trak ud, uden at der var Udsigt til Fred, gjorde en stærk Hjemlængsel sig gældende hos mange. For ældre, der var klar over Tidens Alvor, at vort Lands hele Fremtid var afhængig af Krigens rette Udfald, de Allieredes Sejr, var det næppe saa slemt. Værre var det for de unge, der første Gang maatte forlade Hjemmet paa en saa eventyrlig og farefuld Maade, og som ikke havde den dybe Indsigt i, hvad det drejede sig om. Der er Eksempler paa, at unge Rømningsmænd, der tjente mange Mil nord for Grænsen, har bedt om en Dags Frihed, ikke for at samtale med en Slægtning eller Ven, men for at tage sydpaa og — bare se over Grænsen til deres Hjemland. Hvilken Hjemlængsel vidner ikke saadan Handlemaade om.

Danske Sønderjyder havde under deres kulturelle Kamp med Tyskerne i Fredens Dage hentet Mod og Styrke ved at synge danske Sange og læse Bøger, som er skrevet i sund national Aand. Under Krigen, da sønderjyske Følelser og Tanker kun kunde tolkes i snævre Kredse, blev der spejdet efter lignende Skrifter af kendte Mænd og Kvinder; thi sønderjyske Rømningsmænd trængte til at føle Forstaaelse ikke alene af Enkeltmand. Der udkom en Del Pjecer, som i det væsentlige gav gode og oplysende Meddelelser om Tilstandene i Sønderjylland under de tragiske Forhold, og i 1916 udsendte Vilh. la Cour en Bog: „Sønderjylland under Verdenskrigen“, som vidner om grundigt Kendskab til det sønderjyske Folks ejendommelige Stilling. Men i disse Bøger fandt sønderjyske Rømningsmænd ikke det, som de længtes efter. Først efter Krigens Afslutning udsendte Fru Laura Kieler en Bog: „Hvor Vejene skilles“, som netop tolker, hvad nationalbevidste Sønderjyder føler.

Af Forfattere, som i Fredstid, saavidt vides, ikke havde gjort sønderjyske Emner til Genstand for deres Under-

søgelser og Reproduktion, fremkom der nogle Bøger. De vidner om Medfølelse med det sønderjyske Folk og indeholder en Del, som man kunde glædes ved; men de har ikke formaaet at trænge til Bunds i det vanskelige Problem: Sønderjydernes Pligtforhold. Uden en klar Forstaaelse heraf, i Overensstemmelse med Sønderjydernes Fortid, er det umuligt at bygge videre, saa Fortiden svarer til Overgangstiden under Krigen og til Fremtiden. Der skal af 3 Bøger gengives nogle Sætninger, som nærmest omtaler Pligten. En Far sender sin Søn til Fronten med de Ord:

„Ja, hvad der nu end hænder dig, min Dreng, saa husk, at det med fuld Ret kan kræves af dig, at du gør din Pligt til det yderste. — Pligten, min Dreng, den svigter den Mand aldrig, der har Agtelse for sig selv og sit Ord, og selv om det gør nok saa ondt .... Vi har selv kaldt paa den hos de andre, tidligt og sent og uden at trættes.. De kendte den ikke .... nu skal de se, at i hvert Fald *vi* forstaar, hvad Pligt er og véd at handle derefter....“ Sønnen fortæller om sin Rejse til Fronten: „Og inde i Kupéerne blev der sunget alle de Sange, vi kunde: Deutschland, Deutschland über alles.... Wacht am Rhein.... Heil dir im Siegerkrantz.... og hvad de nu hedder allesammen. Jeg sang selv med og raabte selv med. Der var tilsidst intet i mit Sind, der strittede imod.“

Hvor mange Fædre har sendt deres Sønner til den tyske Front med saa alvorlig Opfordring, „at det med fuld Ret kan kræves af dig, at du gør din Pligt til det yderste“, og hvor mange danske Sønderjyder har kunnet synge de tyske Fædrelandssange, uden at der var noget i Sindet, der strittede imod?

I en anden Bog spørger en Bedstefar den unge, som skal indkaldes: „Hvad gør du saa?“ „Min Pligt, som jeg tænker, vi alle gør. Nu skal vi dog se, om vi ikke kan vinde vor Ret.“ Sønnesønnen saa frejdigt op; han havde

inderst inde en Følelse af, at det store, der nu kom, vilde løfte ham højt op over alt hverdagslige, feje al Magelighed og Egoisme bort og udløse nogle af de bedste Kræfter. Svært var det, usigeligt tungt, det forstod han; men han havde netop en uendelig Trang til at ofre noget dyrebart." Ved Afskeden siger Bedstefar: „Hør nu, min Dreng, husk nu paa, du er den eneste, vi har, og tænk paa din Moder og os herhjemme. Du forstaar nok, hvad jeg mener; man kan godt gøre lidt for at hytte sig." Den gamle hakkede i det og tilføjede: „Nej Jens, min Dreng, hør ikke paa min Snak."

De fleste danske Forældre vil nok tænke, at Bedstefar ikke havde haft behov at hakke i det, naar han opmuntrede Sønnen til at gøre lidt for at hytte sig, og at det ikke havde været nødvendigt at tage sit Ord tilbage. Skulde Danskerne gøre mere end Tyskerne, hvoraf en stor Del søgte at trykke sig udenom det værste?

I en tredje Bog lader Forfatteren en ung Sønderjyde, der senere bliver skudt ved Fronten, gaa over Grænsen for at hente en Rømningsmand tilbage, og en dansk Pige, med hvem denne er forlovet, tager sit Jaord tilbage, fordi han er deserteret. Hvor uvirkeligt er ikke begge Dele.

At Tyskerne med milde Øjne har set en Opfattelse, der pegede noget i Retning af moralsk Forpligtelse for erobrede Folkefærd til at kæmpe for deres Erobringsplaner, brede sig, er indlysende; thi det laa i deres Interesse for at forebygge Desertioner og faa saa mange Danske som muligt til Fronten for at kæmpe for deres Sag. Hver enkelt kunde jo tiltrænges.

Det var af Betydning at faa Tendenser, som gik i den Retning, stoppet. Derfor har danske Sønderjyder og ententevenlige Danske, som alene troede paa at vinde Sønderjyllands Ret — Genforeningen med Danmark — ved de allieredes Sejre, i Tale og Skrift virket imod, at denne forfejlede Opfattelse blev almindelig. Efter disse tre

Bøger, som alle udkom i 1916, fremkom der ikke flere Skrifter af den Art. Forfatterne har antagelig faaet en Fornemmelse af, at det var vanskeligt at skrive om sønderjyske Emner under saa indviklede Forhold. Hvad der klang godt i nogles Øren, det skurrede i andres; baade Tysklands og Ententens Repræsentanter lyttede.

Da det er tydeligt, at Forfatterne har Interesse for Sønderjyderne, opstaar det Spørgsmaal, hvorledes det var muligt, at de kunde komme til at behandle det vigtige Pligtspørgsmaal saa ubestemt. Om det har været Tvivl om Sønderjyllands Befrielse, hvilket kunde give Berettigelse til at fremstille Befolkningen i et loyalt Forhold til Tyskerne, eller om det har været den bekendte Artikel i „Hejmdal" fra Midten af August 1914, der har bibragt Forfatterne den Opfattelse, at der med det flere Gange anvendte Ord Pligt i nogen Grad skulde hentydes til moralsk Forpligtelse — det kan udenforstaaende ikke afgøre. Den omtalte Artikel, der har haft Betydning i flere Henseender, lyder:

„Der er ofte ytret Tvivl om, hvorvidt vi danske Nordslesvigere vilde gøre vor Pligt, hvis der udbrød Krig. Overfor den Slags Antydninger har vi altid hævdet, at den nordslesvigske Befolknings Lovlydighed og Pligttroskab nok skulde staa sin Prøve i Farens Stund.

De sidste Dages Begivenheder har givet os Ret. Mobiliseringen skrider hurtigt fremad. Naar den er endt vil der staa henved 15,000 danske Nordslesvigere i den tyske Hærs Rækker. Og Hærens Officerer, som i vid Udstrækning har givet Soldaterne fra Nordslesvig Tillidsposter i Fredstid, vil sikkert ogsaa under Krigen hurtigt lære at sætte Pris paa deres fremragende Egenskaber, deres Ædruelighed, deres Koldblodighed, deres Dygtighed, deres Intelligens, deres Pligtfølelse.

I visse Kredse ytrer man nu Tvivl om, hvorvidt den ikke-værnepligtige Del af den nordslesvigske Befolkning

er sig sit Ansvar bevidst og vil opfylde sine statsborgerlige Pligter under Krigen. Dette er for os hævet over enhver Tvivl. Vi er og har altid været overbeviste om, at ligesaa energisk som de danske Nordslesvigere altid har krævet deres statsborgerlige Rettigheder respekterede, lige saa samvittighedsfuldt vil de opfylde deres statsborgerlige Pligter i disse alvorlige Tider.

Der er næppe et Hjem i Nordslesvig, som ikke har nære paarørende i Felten. Vore Sønner, Brødre, Mænd og Fædre staar i Øjeblikket i den tyske Hærs Rækker. Det er under disse Omstændigheder — rent bortset fra den nordslesvigske Befolknings rolige Besindighed og dybt indgroede Lovlydighed — ganske utænkeligt, at den skulde svigte sin Pligt.

Vi danske Nordslesvigere vil ogsaa i denne Henseende gøre vore Modstanderes Tvivl til Skamme."

Den tyske Propaganda var stor under Krigen. At danske Sønderjyder alle som én var gaaet til Fronten i de første Maaneder og stadig tog sydpaa, det var en Kendsgerning, som af Tyskerne kunde blive udnyttet i Danmark: Dèr kan I se; Sønderjyderne er os ikke fjendtlig sindet. De kæmper i de tyske Rækker, hvilket er det bedste Bevis for, at den megen Snak om Voldførelse er Overdrivelse eller lutter Opspind. At saa mange Civilpersoner var blevet fængslet i Krigens første Tid, hvilket blev publiseret over hele Landet, var rigtignok uheldigt for den tyske Paavirkning; men man bestræbte sig for at gøre denne Ulykke, som de militære Autoriteter havde foraarsaget, saa lille som muligt. Der kom Meddelelser om, at mange Sønderjyder havde faaet Jernkors, Beviset for tapper Vaabendaad, og at Officerer havde sendt anerkendende Skrivelser til de dræbtes efterladte. Man hørte rosende Udtalelser i Armebefalingerne og fra høje og højeste Steder, hvori Sønderjyderne sammen med tyske

eller slesvigholstenske Tropper blev rost for deres Koldblodighed og Tapperhed i Kampen. Alt dette var heldigt for den hjemlige Befolkning i Sønderjylland og blev udnyttet for at modvirke tysk Efterstræbelse og Voldsførelse; men det virkede ogsaa i Favør af den tyske Propaganda i Danmark. Selv om den største Del af det danske Folk ikke lod sig vildlede, saa var der dog nogle, der tog Parti for Tyskerne og troede — ja næsten haabede — at de skulde hente Sejren hjem. Det virkede ikke opløftende paa Flygtninge at høre Udtalelser, som gik i den Retning. En Del af den danske Presse var ulden og syntes nærmest at tage Parti for tyske Synspunkter; men til Gengæld indtog den øvrige et klart Standpunkt og pointerede: Den tyske Militarisme maa ned, for at Danmark kan bevare sin Selvstændighed og faa Sønderjylland tilbage.

Den tyske Propaganda mærkedes ogsaa paa andre Omraader. Hvor uhyggelig virkede ikke denne Forgabelse i tysk Storhed, Orden og Disciplin, som skulde kunne formaa at udrette det næsten umulige og den stadigt gentagne Udtalelse: Tyskerne er et dygtigt Folk, ikke i den Forstand, at det er i Besiddelse af denne Egenskab i Lighed med andre Folkeslag; men som om det var det dygtigste af alle. Derfor maatte de vinde Krigen, og selv om de skulde tabe, vilde de rejse sig igen i kort Tid og overskygge alle andre. Denne Propaganda har senere haft uheldige økonomiske Virkninger, idet man har købt tyske Penge under den dalende Kurs, fordi man stolede paa, at Marken snart vilde stige igen. At det var Gift, der var trængt ind i det danske Folkelegeme, har man først opdaget senere, til Skade for Familie og Land, efter at det var for sent. Det vil blive en kostbar Medicin, der skal fjerne Giftens Virkninger.

At der var nogen Jordbund i Danmark for denne Propaganda, saa Tyskerne gerne; thi de havde Fordelen derved, økonomisk og moralsk. Men hvorledes virkede

det paa de allierede Vestmagter — der kunde jo ikke regnes med Tyskland alene. Om der var Danske, som i blind Hengivenhed for Tyskerne fik økonomiske Tab, det maatte blive deres egen Sag, omendskønt hele Samfundet maatte lide derunder. Men Sønderjyderne? De havde jo ført en heltemodig Kamp imod deres Erobrere og Undertrykkere i 50 Aar. Havde de nu ved Krigens Begyndelse forsonet sig med deres tidligere Undertrykkere, saa de endogsaa fortjente Anerkendelse og Udmærkelse fra tysk Side? Vestmagterne var klar over, at det var saare vanskelige Forhold for de erobrede Folkefærd, og at de var tvungne til at kæmpe for deres Voldsmænd. Men hvor var deres Hjerter? Vi maa „wait and see".*

Enkelte Sønderjyder havde faaet Pas til Danmark, hvor de kunde tale frit. De var de samme som før. Desertørerne begyndte at komme, og de kom i stadig større Antal. Det blev der lagt Mærke til. Vestmagternes Repræsentanter lærte snart at indse, at Sønderjydernes Hjerter ikke kunde være paa tysk Side, naar de under saa store Farer søgte at unddrage sig den militære Værnepligt

Men for den tyske Repræsentant i København og alle hans Haandlangere var det en uhyggelig Fremtoning, som helt eller delvis ødelagte den tyske Propagandas Henvisninger til Sønderjydernes Kamp og Vaabendaad i de tyske Arméer. Derfor gjorde man sig Umage for at faa Desertionen stopet.

Det havde ikke været muligt at gennemtvinge Udleveringen. Det danske Politi kunde ikke forpligtes til at opspore, hvor deres ulykkelige Landsmænd opholdt sig. Det kunde de tyske Agenter imidlertid nok besørge, og naar en sønderjysk Flygtnings Opholdssted var fastslaaet, gjordes der Anmeldelse til det danske Politi, at dér var han. En dansk Politimand blev sendt derhen og tog ind paa første Gaard i Byen for at forhøre sig om, hvor Deser-

* vente og se.

tørens Husbond boede. Ja, de fik snakket lidt om Sagen, fik vel ogsaa en Skænk imidlertid, og efter at alle Spørgsmaal var klaret, tog Politimanden omsider af Sted hen til Gaarden for at faa fat i „Synderen". Ved Ankomsten blev der meddelt paa Spørgsmaalene, at det var ganske rigtigt; Desertøren havde været dér, men var taget bort. Nu ja, saa var der jo ikke noget ved den Sag at gøre, og Politimanden kunde gøre Indberetning, at vel havde han været dér; men nu var han der ikke mere. Saa kunde de tyske Agenter snuse rundt igen for at finde Sporet. Det blev de dog snart kede af, da det danske Politi aldrig fik Held til at fange nogen.

I Foraaret 1917 prøvede Tyskerne med Lokkemidler at naa deres Maal, idet der fra Militærkommandoen udgik en Anmodning til Desertørerne, at hvis de frivilligt vendte tilbage, vilde de ikke blive straffet. Antagelig vilde Tyskerne have holdt deres Ord i dette Tilfælde; thi Rømningsmændene kunde have udfyldt mange Huller i deres Divisioner, og det havde været heldigt for den tyske Propaganda, om de ved at vende tilbage tilkendegav Fejltagelsen ved Desertionen og nu vilde bestræbe sig for at gøre det godt igen. Man varskoede ikke Flygtningene, fordi det var utænkeligt, at nogen skulde lade sig forlede til at gaa tilbage til dette Helvede, efter at de lykkelig var naaet over til det forjættede Land.

Da det ved disse Midler ikke lykkedes at faa fat paa Rømningsmændene eller faa Desertionen stoppet maatte der findes paa noget andet. Der bestod en tysk Hovedledelse i Danmark, som havde Agenter, spredt over hele Landet, og de stod i Forbindelse med Spioncentralen i Haderslev, der ikke alene sendte sine Kriminalbetjente rundt i Sønderjylland, særlig i Grænseegnene, men ogsaa sendte sine Spioner nord for Grænsen som Handelsrejsende for at snuse rundt efter Flygtninge dér og træffe Forholdsregler sammen med tyske Agenter, som var sta-

tioneret i Danmark. Da der desuden kom mange besøgende, der talte Rigsmaal, tll Spioncentralen i Haderslev, saa er det forstaaeligt, at man her kunde brovte med at vide Besked om mange Desertørers Opholdssted og Beskæftigelse.

Den hele Skare af tyske Agenter og Spioner i Danmark havde ogsaa andre Opgaver. De lyttede til, hvad der blev sagt og de udfrittede Personer. Da et uforsigtigt Ord let kunde give Anledning til Paagribelse af Hjælpere syd for Grænsen eller paa anden Maade gøre Skade, forholdt det rejsende Publikum sig som oftest reserveret i sin Tale, saa snart Samtalen kom ind paa bestemte Omraader. Tit har dog en saadan tysk Agent eller Propagandist, der alt for tydeligt lod skinne igennem, at han stod i tysk Tjeneste, faaet en saadan Overhaling, at han slukøret steg ud ved nærmeste Station, og paa Hoteller og Gæstgiverier har man rent ud sagt, at deres Nærværelse ikke var ønsket. Tyske Agenter hele Danmark over har afholdt Møder for at drøfte Sagerne og lægge Raad op for at gøre deres Virksomhed mere intensiv. Men Danskerne laa ikke paa den lade Side. Naar saadanne Møder var sluttet, vidste de alt, hvad der var foretaget, og næste Dag kunde der sendes et Varsko til alle Centraler, der værnede om Desertørerne. Udbyttet for den kostbare tyske Spionvirksomhed i Danmark blev derfor magert, til Trods for alt Praleri og den Dygtighed, som de Herrer bildte sig ind at være i Besiddelse af.

Med hvilken Hensynsløshed de er gaaet frem for at drage de udsete Ofre i Elendighed, skal illustreres ved et Par Tilfælde.

En tysksindet Flygtning opholdt sig tæt ved Grænsen i Jyllands vestlige Del. To Kriminalbetjente faar Færten af, at han er deserteret, kommer i Snak med ham og søger at faa ham indviklet i deres Net ved at forklare, hvilken betydelig Fortjeneste han uden Risiko kan er-

hverve sig ved at smugle nogle Varer over Grænsen. Han opdager ikke, at det er Rænkespil og tager af Sted en sen Aftenstund med Varerne sydpaa. Da han kom i Nærheden af Vagterne, som var instrueret af Kriminalbetjentene, aner han Uraad og vil vende om. I det samme bliver han skudt af Soldaterne og falder sammen. De førte ham hen til Barakken, hvor han laa og jamrede. Medens han Dagen efter føres bort til Sygehuset, kan hans Jamren og Klagen endnu høres paa lang Afstand.

Her havde Kriminalbetjentene et Resultat at fremvise. Offeret gik i deres Garn, og en haard Straf efter de tyske Militærlove ventede ham.

Det var en Landsmand, de neglede. Hvorledes et Forsøg paa at faa fat i en Sønderjyde faldt ud, skal omtales.

En tysk Spion fra Sønderjylland havde flere Gange søgt Tilnærmelse til en Dansker, som nogle Officerer ved Grænsevagten og en Del Tyskere paa Egnen hadede for hans frimodige Optræden. Spionen foregav at ville sælge en tysk Opfindelse til de allierede Magter, hvorved omtalte skulde tjene som Mellemmand. Tyskeren ønskede at overbringe Tegningen om Aftenen Kl. 11 til et lille Hus tæt ved Grænsen, hvor den sønderjyske Flygtning sov om Natten. Dér kunde de saa forhandle om Enkelthederne. Skønt Tyskeren straks var gennemskuet, blev han ikke afvist af Rømningsmanden, fordi denne ønskede at se, hvad der skulde gaa for sig i Huset om Natten. Da han havde en Følelse af, at det var et omhyggelig tilrettelagt Besnæringsforsøg, var han lidt betænkelig ved at være ene i Huset den Nat sammen med Tyskeren, og bad derfor to Venner at tage med derud. I Tilfælde af Overrumpling kunde de gøre Brug af Geværer, Revolvere og Dolke, som laa parat. De syntes dog ikke om at deltage i Eventyret efter at have faaet nærmere Rede paa Sammenhængen, og de fraraadede indtrængende deres Ven at tage derud den Nat, hvilket ogsaa lykkedes dem med en

Del Besvær. I Stedet for blev der lagt et Brev paa Bordet, hvori der meddeltes, at Rømningsmanden pludselig var blevet kaldt bort til en Stationsby i Nærheden; men han vilde være at træffe i Huset anden Dags Morgen Kl. 7. Tyskeren havde været i Huset ved den fastsatte Tid og opholdt sig dér et Par Timer. — Om Eftermiddagen før Stævnemødet kom en Automobil med 7 Officerer, hvoraf der var flere fra Generalstaben, til Byen syd for Grænsen. Om Aftenen gik de ned til Grænselinien og afløste Posterne efter at have faaet deres Geværer og Mantler og patrullerede derpaa lige over for Huset paa den anden Side, hvor Sammenkomsten skulde have fundet Sted. Dagen efter rejste de igen sydpaa i deres Automobil med uforrettet Sag.

Hvad vilde være sket, hvis Danskeren og hans to Venner havde indfundet sig? Denne mente, at han alene, selv mod betydelig Overmagt, vilde have været i Stand til med Held at kunne forsvare sig. Men da en Ven gjorde ham opmærksom paa den Fremgangsmaade, som antagelig har været paatænkt, udtalte han, at det havde han ikke forudset; i saa Tilfælde havde hans Vaaben ikke slaaet til. — Det overlades til Læseren at udfinde, hvilken Fremgangsmaade Tyskerne i dette Tilfælde vilde have anvendt for at faa den hadede Sønderjyde i deres Vold. —

I Danmark var der altsaa to Magter, hvis Stilling til Desertørerne var modsat: Gode danske Mænd og Kvinder gjorde alt muligt for at lette deres Kaar og tog dem i Beskyttelse mod Forfølgelser; tyske Spioner og Agenter gjorde sig al mulig Ulejlighed for at faa dem i deres Vold, at de kunde blive udleveret til Tyskernes Hævn.

Sønderjyder i dansk Fængsel.

Der er blevet sagt til en dansksindet Desertør, som sad i dansk Fængsel: „I Sønderjyder er rene Tyskerhadere“. Det er en fuldstændig fejl Opfattelse. Men Sønderjyder gør Forskel paa Tyskere. De, som er besjælet af Schillers Aand, vilde aldrig have erobret vort Land, og saa havde der intet Mellemværende været mellem Sønderjyder og Tyskere; vi vilde have kunnet leve sammen som gode Naboer, der gensidigt respekterede hinanden. Men siden Bismarcks Aand efterhaanden fortrængte den schillerske og uden Skrupler tog Sønderjylland med Sværdets Magt, da var et godt Naboforhold forbi. Efter Kejser Wilhelm II.s Tronbestigelse tog den altyske Idé Fart og blev med Aarene næsten eneraadende i Tyskland, og da blev det trange Kaar for erobrede Folkefærd inden for det tyske Riges Grænser. Til Trods for økonomiske Tab, Forfølgelser og Fængsel vilde Sønderjyderne ikke bøje Nakken og give efter for den hensynsløse altyske Fremfærd. De haabede og troede paa bedre Tider, da ikke Magt men Ret blev Ret.

Det mørkeste Afsnit i Sønderjyllands Historie siden Tidernes Morgen begyndte ved Verdenskrigens Udbrud i 1914, da danske Sønderjyder af mange forskellige Grunde blev nødsaget til at kæmpe for deres Erobreres og Undertrykkeres Sag. Det var slavisk tungt og ikke mindst, fordi der stod Tusinder af Danske og andre Nationaliteter i de allieredes Rækker for at bidrage til Sønderjyllands Befrielse og som, haardtsaarede paa Hospitalerne i Belgien,

Frankrig og England, fandt Lindring i deres Smerte ved Tanken om, at de havde gjort deres til at genvinde det tabte Land for Danmark. Det var tunge Tider; men Modet i Sønderjylland blev alene holdt oppe ved Troen paa, at efter denne Tids mørke Nat maatte Morgenrøden og en solrig Dag følge, saa de aldrig mere kom til at kæmpe for deres Fjender imod deres Befriere og Landsmænd.

Belgiens Land og Folk maatte lide haardt, franske og engelske Soldater maatte bringe uhyre Ofre for at hindre den tyske Militarisme i at trænge videre frem. Maalet var at faa denne Magt knækket for Vestmagternes egen Sikkerhed og faa de af Tyskerne erobrede Provinser frigivet for at forhindre en Gentagelse af, at Tysklands militære Magt blev forstærket med ufrivillige Hærmasser.

Saaledes kæmpede Ententens Soldater ogsaa for Sønderjyllands Befrielse. Man kendte Befolkningens stolte Fortid og vidste, at største Delen af det danske Folk haabede at faa det tabte tilbage. Men selv om der var talrige Tegn, der tydede paa, at Danske og Sønderjyder ønskede at faa deres Ret ved Vestmagternes Hjælp, saa var der meget, der maatte skurre slemt i de allieredes Øren. Det var ofte vanskeligt at komme til Klarhed over, paa hvis Side vort Folks Sympati og Hjerte var.

Derfor drejede det sig om at føre Bevis for, at Sønderjyllands Sjæl under det store Opgør svarede til Fortiden, at den — trods alt — var dansk, antitysk, ententevenlig. Jo stærkere Mislydene var, desto længere vovede modige Sønderjyder sig ud. Nogle følte, at intet Offer var for stort for at faa det misvisende udvisket, selv om det, hvad Tilfældet blev, vilde foraarsage Pengetab og Lidelser. Det gjaldt Hjemlandets hele Fremtid; thi blev det overladt til Tyskernes Naade som Følge af, at Ententen lod det sejle dets egen Sø paa Grund af fuldstændig svigtende Offervillighed i Afgørelsens store Øjeblik, da talte Sandsynlig-

heden for, at selv efter et tysk Nederlag vilde den ny Grænse ikke være kommet sydligere end en Linie fra Genner Bugt nord om Toftlund og Skærbæk — en Linie, der i lang Tid havde foresvævet Tyskerne som en passende Tribut for at vinde Danmarks og Skandinaviens Venskab og Sympati.

Den ententevenlige Presse i Danmark har indlagt sig uvurderlige Fortjenester ved at vise, paa hvis Side største Delen af det danske Folks Sympati laa under Krigen, og har saaledes virket Haand i Haand med Desertørernes Bestræbeser. Hvis Tyskerne vandt denne Gang, da var de klar over for bestandigt at maatte sige Farvel til Hjem og Hjemland i det omstridte Land, hvor de havde taget saa mangen Tjørn med Tyskerne. De havde sat alt ind paa ét Kort: Ententens Sejr over den tyske Militarisme, og derfor lagde nationalbevidste Sønderjyder sig i Selerne.

Vestmagterne ønskede Afhandlinger om Sønderjydernes national-politiske Synspunkter før og under Krigen, og de fik dem, skrevet af Sønderjyder, der kendte Altyskernes Hensynsløshed i Fredstid og de tyske Militaristers Brutalitet i Krigstid, som havde Medfølelse med deres Lands ulykkelige Sønner, der maatte vandre den tunge Gang og lade Livet paa Slagmarkerne, og som inderlig ynkedes over Mødres og Hustruers tunge Skæbne; men de blev tillige skrevet under Indtrykket af et usvigeligt Haab om bedre Tider for det taarevædede Land ved Ententens Hjælp. Man viste synlig Glæde over at have faaet et dybere Indblik i, hvad Sønderjyder tænkte og følte. Havde Vestmagterne tvivlet om Sønderjyllands Danskhed under Krigen? Maaske. Der var saa meget, som let kunde blive misforstaaet og var egnet til at give et uheldigt Billede. Men der var ogsaa andre Tegn, som ikke kunde misforstaaes: De mange Fængslinger i Krigens første Dage, den hensynsløse Forfølgelse af Folk i Sønderjylland, som var mistænkt for Spionage eller for Medhjælp

ved Desertion og den stedse voksende Strøm af Rømningsmænd, der skyllede hen over Jernringen ved Kongeaaen til Danmark — alt dette kunde udnyttes for at eftervise, at Folkets Følelser under Krigen svarede til dets Fortid.

Ligesom der for Sønderjyllands Repræsentanter forelaa Grund til overfor Tysklands Autoriteter at formindske Desertørernes Antal, saaledes søgte man overfor Ententen hellere at forstørre det. Enhver af Parterne havde sin Opgave at løse til Fordel for sit Land.

Jernringen ved Kongeaa-Grænsen, som skulde forhindre ethvert Samkvem med Danmark, kunde ikke holde. Dens Modstandskraft blev med Tiden svagere og svagere, dels fordi dens Sammenføjninger svigtede, dels fordi man selv blev nødsaget til at aabne for at faa Levnetsmidler til det sultende tyske Folk. Foruden danske og tyske Desertører kom der flere andre til Danmark, og mange af disse havde ikke særlig Forkærlighed for den altyske Militarisme; thi de havde maattet lide haardt under Sult, Fængsels- og Fæstningsophold. Derfor følte de Tilfredsstillelse ved at skade den Magt, som havde behandlet dem ilde. Brutal Behandling fremavler ikke Kærlighed og Velvilje — tværtimod.

Som Modvægt mod det tyske Efterretningsvæsen paa dansk Grund med dets talrige Agenter og Haandlangere, støttede enkelte Rømningsmænd Ententens. Det var et umiskendeligt Bevis for, paa hvis Side deres Sympati laa, og hvem de ønskede Sejren. Derved kom Sønderjyder i Forbindelse med Vestmagternes militære Repræsentanter og kunde udtale Ønsket om, at der fra Ententens Side ikke blev gjort de første Skridt til, at Danmark og Sønderjylland skulde blive Krigsskueplads. Der opnaaedes endvidere Tilsagn om virkningsfuld Assistance fra deres Side for at faa de talrige Desertører bragt i Sikkerhed i Tilfælde af en tysk Invasion. Det var ikke ubetydelige Ønsker, der blev udtalt; men der blev lyttet til dem med

Opmærksomhed og Velvilje, og antagelig har de paa afgørende Steder udøvet nogen Virkning til Fordel for vort Land. Maalet for denne Virksomhed var saaledes ikke alene at opnaa Fordele for Hjemlandet, men ogsaa for Danmark. Disse danske Desertører, der i deres Trængselstid havde fundet gæstfri Modtagelse paa dansk Grund, følte i første Linie Forpligtelse til at hjælpe deres Moderland i den kritiske Periode, at det ikke blev et let Bytte ved et tysk Indfald, og det er blevet paaskønnet fra dansk Side, at Sønderjyder har ydet Danmark værdifulde Tjenester.

Et smukt Bevis paa sønderjysk Danskhed og Offervilje var det desuden, at mange, deriblandt ogsaa unge Rømningsmænd, søgte Optagelse i den danske Armé. De har følt, at dér var deres rette Plads, naar der skulde kæmpes.

De Sønderjyder, som havde vovet sig saa langt ud, kom ganske naturligt i Modsætning til det tyske Efterretningsvæsen, og de maatte endvidere være forberedt paa, at de ifølge dansk Lov udsatte sig for Straf, selv om deres Virksomhed var beregnet paa at gavne Flygtninge og deres Hjemland. Disse Ubehageligheder var de villige til at tage paa sig; men efter at man for Retten havde givet Forklaring om disse Forhold og tillige oplyst at have følt det som sin Pligt i første Linie at tjene Danmarks Sag ved at give Oplysninger om faretruende Forhold, maatte det blive uforstaaeligt, at de kunde blive udsat for ublid Behandling. Mens de maatte sidde i den ensomme Fængselscelle, var der Tid til at tænke paa, hvorledes det kunde hænge sammen. Det var ikke muligt at komme til Klarhed over disse tilsyneladende Misforhold. Havde de den Gang vidst, hvad der senere er blevet konstateret, at den radikale Udenrigsminister, Hr. Erik Scavenius, begunstigede det tyske Efterretningsvæsen fremfor Ententens, saa kunde de derved have fundet Vejen gennem Laby-

rintens vildsomme Gange og blevet klar over, at deres Bestræbelser maatte staa i den skarpeste Modsætning til det, som attraaedes fra denne Side, og at det derfor var ganske naturligt, at man forsøgte at hindre denne Virksomhed. Dette Maal vilde d'Hrr. dog aldrig have opnaaet; thi Sønderjyllands Sønner var vant til at kæmpe og lide under tysk Voldsregimente, og de gav heller ikke op, fordi de blev misforstaaet af disse radikale Herrer. Kom der én i Fængsel, stillede to andre sig til Disposition; thi de vilde virke for deres Hjemlands Vel.

Danmarks tidligere Statsminister Zahle har i Sommeren 1921 nedlagt en Buket af røde og hvide Liljer paa de ukendte Soldaters Grave ved Rheims og Verdun, og ved denne Lejlighed holdt han en lille Mindetale over de franske Soldater, der havde været med til at vinde en Sejr, der fik den største Betydning ogsaa for Danmark.

Denne Handlemaade synes at staa i en mærkelig Modsætning til Behandlingen af Sønderjyder, der paa hans Foranledning blev kastet i Fængsel, fordi de netop, mens Tid var, bidrog deres til, at Ententen og dermed ogsaa de franske Soldater kunde vinde Sejr.

Der skal ikke drages en udførlig Sammenligning mellem Behandlingen af Sønderjyder i tyske Fængsler og Desertørerne i danske; men der skal blot henvises til følgende: det er mere pinligt at lide under dem, der maatte anses for at være Venner, end under sine Fjender, af hvem der ikke kunde ventes Naade. Det var ufatteligt, at danske Embedsmænd kunde true med Udlevering, endda med den Tilføjelse: Hvad vil Tyskerne saa gøre med Dem? Det virkede knusende paa et dansk Hjerte at blive stillet i Rang med virkelige Forbrydere, og det for en Handlemaade, hvis Maal var at beskytte nødstedte Landsmænd imod Tyskernes Forfølgelser og virke for Sønderjyllands Befrielse og Danmarks Eksistens. Det var ejendommeligt at maatte høre, at Fængsel var at slippe alt for billigt, at

vedkommende burde have haft meget, meget mere, og at Udvisning af Landet var naadig sluppet efter danske Love.

Saadanne Udslag af dansk Retsopfattelse under Justitsminister Zahle føltes af Sønderjyderne som noget, der kom fra en ukendt Verden, fuldstændig modsat deres Tænkemaade, og i Konsekvenserne i Modstrid med de høje Maal, som de havde sat sig. Af Danske at blive anset som Forbrydere, akkurat som Tyskerne gjorde — det var ufatteligt. Det var ikke muligt at finde nogen fornuftig Udvej af dette Virvar af Tanker, som bevægede sig i Hjertet. Skuffelse og Fortvivlelse blev Følgen, og Vanvid var ved at gøre Høst. Da har det betyngede Sind grebet til det eneste Middel, som kan hjælpe under saa tragiske Omstændigheder: I den store sjælelige Nød blev Hænderne strakt mod Himlen, og Hjertet har henvendt sig til Gud om Hjælp. „Kald paa mig i din Nød“ — her var det Vanviddets Nød — „og jeg vil hjælpe dig“, og han hjalp, den Gamle af Dage, som saa ofte tilforn.

Det var en ejendommelig Fremtoning under den ny Tids Gennembrud at se danske Sønderjyder som bedende „Forbrydere“ i tyske og danske Fængsler.

Naar et Menneske, der forfølger høje Maal, bliver misforstaaet, og i den énsomme Fængselscelle bliver overladt til sig selv med sine Grublerier, da kan der være Fare for Forstanden; men det vil samtidigt have Overbevisning om, at det staar over dem, som er i Besiddelse af den ydre Magt. Selv om Legemet og Forstanden kan tage Skade, vil Sjælen kunne triumfere over Modstanderne. Først i Evighedens Tidsalder afsiges den endelige Dom. —

Det var ved Tronskiftet i Aaret 1888, at Seminarieforstander Carstens i Haderslev under en Festlighed i Aulaen sluttede sin Tale med de Ord: „Vi gaar en tung, tung Tid i Møde“. Han var en dygtig Psykolog og forudsaa, hvad der vilde komme. Han tænkte vel nærmest paa det tyske

Folk; men de danske Sønderjyder var underkastet samme, ja endnu værre Kaar end dette. Nogle af hans Elever har givet Agt paa Tegnene, som blev synlige i de paafølgende Tider, og meget tydede paa, at hans mørke Syn paa Fremtiden var begrundet. Først 26 Aar senere sænkede Mørket i sin uigennemtrængelige Tæthed sig ned over det omstridte Land. Trængslernes og Lidelsernes Tid har ikke overalt virket lutrende; men hvor man i den store Fortvivlelse har søgt hen til Gud, er man ikke blevet skuffet. I deres store Nød ved Fronten, i deres store Nød i Hjemmet, i deres store Nød i Udlandet har danske Sønderjyder bedt til Gud om Hjælp for sig selv og det haardt hjemsøgte, elskede Hjemland, og han har hørt deres Nødskrig. Guds Aand har umiddelbart ladet føle sin Nærværelse og givet Fred og Forvisning i enkeltes Hjerter. Det er vel det største, denne Trængselstid har bragt. Det kan kloge Hjerner ikke fatte; men de, som har haft saadan Oplevelse, vil vidne det til Gavn og Glæde for mange.

Efter det tyske Sammenbrud.

Selv om der var enkelte Rømningsmænd, som begyndte at tvivle efter det russiske Sammenbrud i 1917, saa var Troen dog stærk i de fleste; thi Underet var jo sket ved Marne i September 1914. Derfor kunde det ikke glippe — det kunde aldrig glippe; *thi Tyskernes Moral var den daarligste.* Efter Tyskernes sidste Kraftanstrengelse ved Amiens i Foraaret 1918, tog Foch bedre fat, og de tyske Arméer begyndte at vakle. Samtidigt kom Vestens Sønner den lange Rejse over Atlanten, til Trods for Undervandsbaadenes hensynsløse Angreb, — 300,000 Mand i hver Maaned. Det gav Kraft og Mod, og nu blev der hamret løs paa den tyske Jernring. Den bøjede sig, stadigt mere, og tilsidst sprang den. Tyskerne kunde ikke mere; de maatte bede om Fred.

Det var herlige Uger for sønderjyske Desertører; thi deres Hjemland kunde nu ikke mere blive Krigsskueplads, og Spørgsmaalene, som tyngede paa Sindet ved Afskeden fra Hjemmet: Mon vi nogensinde ses igen, *naar, hvor* og *hvorledes,* klaredes for hvert tysk Nederlag. De begyndte med at hviske og senere at juble højt: „Nu kan vi snart komme hjem". Det kom, som de troede: Retten sejrede, og Sønderjylland maatte blive fri. Da har mange bøjet sig for de evige Magters Styrelse og takket.

Det tyske Sammenbrud blev en Sejr for *Sønderjyllands trofaste Sønner, saavel deres, der var deserteret og havde virket for vort Hjemlands Vel, som deres, der havde kæmpet i de tyske Rækker med Ønsket om, at de maatte*

tabe. Kun de Sønderjyder tabte, der i Overensstemmelse med den altyske Idé havde kæmpet for, at de tyske Vaaben maatte sejre.

Nogle faa Dage før den store Omvæltning fik de tyske Autoriteter endnu en Gang Lejlighed til at vise deres Magt overfor en Grænsefamilie, hvis Forsørger var deserteret til Danmark. I en Bæk nord for Gaarden havde en Vagt fundet et af de mange Flyveblade, som af tyske Socialdemokrater, der var flygtet til Svejts, blev udsendt til forskellige Lande for at modvirke den tyske Militarisme. Under Foregivende af, at Familien var mistænkt for at udsprede tyskfjendtlige Skrifter, blev Medlemmerne den 2. November 1918 ført til Flensborg, hvor Hustruen, en Datter paa 16 og to Sønner paa 15 og 13 Aar, maatte sidde i Fængsel den første Nat. Derpaa fik de Tilladelse til paa egen Bekostning at bo i et Værelse og gaa omkring i Byens sydlige Del. Da Revolutionen kom, fik de Lov til at rejse hjem.

Efter Krigens Afslutning var der en Tid lang usikre Forhold paa mange Omraader i Sønderjylland. Der var ingen rigtig Overledelse, og derfor laa vigtige Afgørelser i de lokale Myndigheders Hænder. Det gamle var styrtet; men der herskede Uklarhed over, hvorledes det ny skulde formes. Danskfjendtlige Tyskere holdt sig neutral, da alle ventede paa, at Landet maatte blive besat af allierede eller danske Tropper. Men da der ikke skete noget i den Retning, blev Landet stadig forvaltet af Tyskere. Den militære Magt var Soldaterraadet i Besiddelse af, og den civile udøvedes af tidligere tyske Embedsmænd, senere hen under Assistance af Tillidsmænd, som blev valgt af Befolkningen.

Under disse uklare Forhold vidste Rømningsmændene ikke rigtigt, hvorledes de skulde forholde sig. Det var ikke saa svært at komme tilbage over Grænsen, da Vag-

terne var færre. Men hvorledes var det med Gendarmer, Amtsforstandere, Kriminalbetjente? Henimod Jul 1918 begyndte nogle at liste sig hjemefter. Ved denne Tid faldt der endnu enkelte Skud efter Desertørerne. Et Par Kugler var endogsaa ret nærgaaende, idet de gik igennem Rygsæk og Hat; men da Flygtningene ikke var i Besiddelse af toldpligtige Varer eller Guldpenge, lod Vagten dem gaa.

I mange Tilfælde var der ikke noget i Vejen, i andre følte Desertørerne sig usikre, men tog da i Reglen blot Ophold hos Naboens i nogle Dage. Helst søgte de at undgaa Gendarmer og den Slags Folk, da de ikke vidste, hvad disse kunde finde paa. — Noget, som erindrede om den gamle tyske Ondskabsfuldhed overfor Danskerne, hændte i et Grænsesogn, idet en Del Soldater omringede en Gaard. En af disse gik ind og satte sig ved Telefonen, at den ikke kunde benyttes til at varsko. Da Manden kom ind, befalede han denne at ringe til Naboen paa Tysk, at Sønnen, som opholdt sig dér paa Besøg, straks skulde komme hjem paa Befaling af Militærkommandoen. Naboen var straks klar over Situatonen og sendte flere Desertører, som netop var til Stede, til Danmark i Stedet for. De kom dog tilbage et Par Dage senere, og da passerede der ikke noget. — Dette Optrin blev antagelig foranlediget af en danskfjendtlig Tysker, der endnu paa dette Tidspunkt ikke kunde dy sig, men søgte at gøre Danskerne ondt.

Undertiden blev Desertørernes Hjemkomst meldt, og Gendarmen eller en tilfældig Løjtnant paa Stedet gjorde noget Vrøvl; men Befolkningen vovede nu at optræde mere bestemt overfor de brydske Herrer, og de gav da i Reglen snart efter.

For at kunne opholde sig hjemme uden Fare for at blive forulempet, søgte nogle at faa autoriseret Opholdstilladelse. Det var ikke saa vanskeligt, da de militære Myndigheder, Soldaterraadet, var folkelige, og derfor mere medgørlige end de gamle kejserlige. Saaledes henvendte

en Gaardejer sig til en Vagtmand og snakkede med ham om, hvorledes Fremgangsmaaden var. Efter at være blevet instrueret af denne, gik Fader og Søn samt Vagten til Soldaterraadet i nærmeste Købstad og forebragte deres Anliggende. De Herrer var saa meget flinke; der var slet ikke noget i Vejen for, at Sønnen kunde blive hjemme. Ved Bortgangen paaskønnede Faderen selvfølgelig deres Velvilje.

Budskabet om den tyske Militarismes Sammenbrud vakte ogsaa Jubel hos Sønderjyder, der opholdt sig som Fanger i fjerne Lande og efter flere Aars Fravær længtes efter at komme hjem. Nu mente de, at Vejen maatte staa aaben; thi det var jo denne Magt alene, som havde gjort dem til prøjsiske Borgere, tvunget dem til Fronten, og, om de var heldige, givet dem Lejlighed til at komme i Fangenskab. Det gik dog ikke saa glat med at komme hjem, og Glæden blandedes med Mismod, da det trak ud. En ustyrlig Hjemlængsel medførte en Sindstilstand af Skuffelse, som hos mange gav sig Udslag i sygelige Fremtoninger af sjælelig Art. Under denne revolutionære Forfatning forberedte Fangerne sig til Hjemrejsen; den maatte jo komme en Gang. Men Hr. Zahle havde udtænkt det saaledes, at ikke alle danske Sønderjyder skulde faa Lov at sætte deres Fod paa Danmarks Grund, og Følgen vilde da blive, at vedkommende maatte drive omkring i Verden som prøjsisk Borger. Det var en frygtelig Straf, den Zahle'ske Myndighed havde udtænkt; thi dette Borgernavn nød ikke stor Anseelse, og der var gjort en betydelig Indsats for at blive det kvit. Men paa denne Maade havde Danmarks Justitsminister tænkt sig at ville belønne uforfærdet sønderjysk Arbejde til Fordel for det omstridte Land og for Danmark. Først efter at der var appelleret til stærkere Magter, som havde bedre Forstaaelse for national Overbevisning og Offervilje, blev Porten til Danmark aabnet,

og alle danske Sønderjyder i Udlandet fik Lov til at komme hjem.

Det var tidlig i Foraaret 1919, flere Maaneder efter Krigens Afslutning, at en Krigsfange fra Feltham laa ved Vejsiden, et lille Stykke nord for Grænsen. Han havde et Brev i Haanden og læste. Det var adresseret til Frøken Doris Lausen, Pommersgaard — Viby paa Als og lyder i Oversættelse:

„Den 5. September 1916.

Kære Doris!

Meddeler dig, at jeg endnu stadig har det godt og er sund, og jeg haaber, at det samme er Tilfældet med Eder alle. Her ved Englænderne faar vi megen god Mad, og de er yderst venlige imod os. Vi har det meget bedre, end vi havde tænkt, og glæder os alle, at vi er her; vi venter paa Dagen, da vi kan vende hjem til vore kære. Jeg haaber, at Du har modtaget mit første Brev og beder dig at skrive ret snart igen. Det er ogsaa tilladt at sende Pakker til os. — I denne Tid har I vel travlt med Høsten.

Med mange Hilsner til dig og Eder alle

slutter din

Hans."

Han folder Brevet sammen og grunder: Dette uskyldige Brev, som jeg sendte min forlovede fra Fangenskabet, har hun altsaa modtaget i mangfoldige Eksemplarer fra tyske Soldater ved Fronten, og da hun bliver stævnet for Retten, kan Dommeren fremvise flere af samme Slags. Hun har maattet aflægge Ed paa, at jeg virkelig var i Fangenskab, og blev desuden udspurgt, om jeg havde sendt saadanne Breve til tyske Soldater. Saa megen Staahej har Tyskerne lavet af en simpel og ligefrem Ting uden at kunne faa i deres Hoved, at Englænderne har ladet Brevet aftrykke i Tusinde af Eksemplarer og ved Hjælp af Flyvere fordelt disse blandt tyske Soldater for at formaa dem til at lade

sig tage til Fange. I Stedet for at forfølge dette Spor har de troet, at jeg slet ikke var i Fangenskab, men har holdt mig skjult et eller andet Sted og derfra søgt at ødelægge Disciplinen i den tyske Armé. Som Følge af deres Dumhed er jeg mistænkt og kan derfor næppe vove at tage hjem. Dertil kommer, at ligesom Aurillaclejren i Frankrig var ogsaa Felthamlejren i England mistænkt som Forræderlejr, og vor eneste Brøde var dog kun denne, at vi efter at have kæmpet i de tyske Rækker fik Lov til at leve som Danske i Ententens Fangelejre, fordi man havde Forstaaelse for vor Særstilling. Der foreligger desuden flere andre Beviser for, at vi er ilde set, og at det er risikabelt at tage hjem. Det er skammeligt, saa meget mere som der blandt de Danske i Fangelejrene er en Del Krøblinge.*

Et Stykke nordfor kom en Rømningsmand langsomt gaaende hen ad Vejen. Han saa ned mod Jorden og tænkte: Hvorledes kan det være, at Vejen til mit Hjemland er lukket. Det blev erobret med det tyske Sværd. Nu er det knækket for længe siden, og dog raader tysk Magt fremdeles i vort Land, hvor den har forvoldt saa megen Sorg og Sjælenød. Tyskerne havde ikke nogen som helst historisk eller moralsk Ret til at regere dér. Ikke en Dag længere end nødvendigt burde disse Erobrere og Undertrykkere beholde deres med Uret erhvervede Bytte. Det store Maal var naaet efter megen Sorg og Ulykke. Man havde haabet paa, at Retfærdighedens Tidsalder nu skulde komme. Men hvorledes kan der begyndes med at begunstige Uretfærdigheden til Skade for dem, der har lidt Uret? Med et Suk udtalte han halvhøjt: Mon det er den herlige nye Tid, der har begyndt, eller skal der endnu flere Ofre til for at fremtvinge den?

---

* Denne Alsinger maatte endnu i December 1919 forsvare sig for Retten angaaende dette Brev. Nogen Tid efter modtog han en Undskyldning fra Divisionen.

Manden fra Feltham havde hørt hans Suk og de sidste Ord, og de to kom snart i livlig Samtale.

Begge var kærnedanske Sønderjyder. Felthameren blev indkaldt i Krigens første Dage, taget til Fange og havde siden levet i Fangelejre rundt omkring, sidst i Feltham. Den anden var deserteret til Danmark og havde virket for vort Hjemlands Vel. Begge havde handlet, som Tid og Lejlighed tillod det i denne vanskelige Periode, den ene for, den anden imod Tyskerne. Men desuagtet var deres Kaar lige, nu da de stod ved Grænsen til deres Hjemland, hvor Tyskerne regerede. Det var farligt for begge at tage tilbage. Og hvorfor? Ingen af dem kunde give Tyskerne sit *Hjerte;* thi de var danske Sønderjyder.

Det var fire Aar siden, de tog bort. Begge blev snart enige om, at de vilde hjem nu, og at de ikke agtede at *liste* sig over Grænsen til deres Hjemland. Derfor gik de hen til Soldaten, som patruillerede paa den anden Side. Han førte dem til Vagtstuen, hvor de havde et heftigt Ordskifte med Officeren. Derpaa tog de hjem.

Efter det tyske Sammenbrud sank Altyskernes Mod, og der kom derfor Meddelelse til de sidste Rømningsmænd i Danmark, at de roligt kunde vende tilbage. Da det imidlertid ikke blev til noget med Besættelsen, begyndte Altyskerne, som altid er optimistiske med Henblik paa et godt Udfald til Fordel for dem selv, at hæve Hovedet.

Det var ved Paasketid 1919, at nogle af de mest fremtrædende Rømningsmænd vendte tilbage. Omtrent samtidigt kom en sjofel Tysker, der under Krigen havde tilbudt mod betydeligt Vederlag at sælge hemmelige Dokumenter til Vestmagterne, og som havde foranlediget Sønderjyders Arrestation, til Sønderjylland. Han meldte disse hjemvendte Sønderjyder til de tyske Autoriteter, der straks, til Trods for at det nu skulde være et demokratisk

Styre, gjorde sig Umage for at faa fat i dem, at de kunde komme paa Pinebænken.

En Formiddag kom en Gendarm og en Kriminalbetjent gaaende op gennem Haven. Men da Ejeren fra Vinduet ser dem komme, formoder han, at der er noget galt paa Færde, da Rygtet om den væmmelige Tyskers Nærværelse paa Egnen allerede er naaet dertil. Han smutter derfor bagud, og Hustruen meddeler de indtrædende, at Manden antagelig opholder sig paa en Mark, som ligger en 5—10 Minutters Gang derfra. Mens de gik derhen, tager Manden sit Søndagstøj paa og sniger sig langs med Grøfter og Hegn nordpaa. Efter at de to Herrer er kommet tilbage med uforrettet Sag, bliver Huset gennemsøgt; men den forfulgte er ikke til at finde.

Omtrent samtidigt blev der telefoneret til en ligestillet: „Tag straks til Kolding til Hotel „Aagaarden", hvor en Mand ønsker at tale med dig; forresten véd du vistnok bedre Besked end jeg."

Han var straks klar over Meningen. Nogle Timer efter traf han sammen med sin Ven i Kolding. Det var anden Gang, disse to maatte søge Tilflugt i Danmark for Tyskernes Efterstræbelser. Den sidst ankomne var dog ikke mere ængstelig, end at han tog hjem samme Dags Eftermiddag for at ordne nogle Sager; men som Følge af foruroligende Efterretninger, som imidlertid var indtruffet, tog han dog tilbage til Danmark samme Dag. Et Par Dage senere ankom der 2 Kriminalbetjente og 3 Underofficerer — af visse Grunde mødte Tyskerne mandstærke i dette Tilfælde — for at arrestere ham.

Disse to Sønderjyder maatte derefter opholde sig ¾ Aar i Danmark. Det foraarsagede store økonomiske Tab for den enes Vedkommende.

Kun den ene af de tre lykkedes det Tyskerne at faa i deres Vold. Rygtet om hans Arrestation gik som en Løbe-

ild hen over Landet og vakte stor Opsigt. Han havde været Tyskernes svorne Modstander, og derfor befryg-tedes det værste. Men som Følge af, at hans Virksomhed ikke havde været beregnet paa Pengevinding, men alene var foretaget ud fra nationale Hensyn, havde han ogsaa mægtige Beskyttere.

Efter nogen Tids Ophold i et sønderjysk Fængsel blev han ført sydpaa i Lænker. Her maatte han i længere Tid lide af Underernæring, indtil han fik Lov til at modtage Pakker fra Hjemmet, da hans Sag endnu var i Undersøgelsesstadiet. Men det trak ud — 1¼ Aar. — Tunge Tider langsomt skrider. Det tog paa Kræfterne i de tyske Fængsler, og baade han og hans Hustru var nærved at tabe Forstanden i den lange, tunge Tid. Endelig kom hans Sag for Rigsretten i Leipzig, hvortil en Officer fra Generalstaben, en Officer fra Admiralitetet samt Chefen for det tyske Efterretningsvæsen i København var tilkaldt for at udtale sig, om hans Virksomhed under Krigen havde været til Skade for den tyske Krigsførelse. Da der blev svaret: *„Ja meget!“* lyste det for et Øjeblik op i den anklagede Sønderjydes triste Sind: Liv eller Død; jeg har gjort min Pligt og ikke levet forgæves.

Da det ikke kunde eftervises, at den anklagede havde handlet for egen Fordels Skyld men alene af politiske og nationale Grunde, forkyndte Rigsrettens Præsident efter 5 Timers Forhandling, at den Høje Ret var kommet til det Resultat, at Sagen maatte hæves. Dermed var han frikendt.

Der blev Glæde blandt mange Danske, da den haardtprøvede vendte tilbage, og der blev Glæde i Hjemmet, hvor den gamle Mor, Hustru og Børn havde ventet i de lange Maaneder. Men hvor Spændingen har været saa stor, dèr kan de mørke Skygger ikke spredes paa én Gang — der skal Tid til.

Det var et sidste Udslag af Tyskernes Magt i Sønder-

jylland; men Magten var svækket og kunde ikke mere naa sit Maal.

Dette Tilfælde viser en af Krigens ejendommeligste Fremtoninger: at en dansk Sønderjyde for samme Handlemaade kunde komme til at sidde i saavel danske som tyske Fængsler.

Endelig var Tyskernes Magt forbi, 1½ Aar efter Sammenbruddet, og de sejrende Vestmagter overtog Styret i Sønderjylland. Da vendte de sidste Rømningsmænd tilbage til deres Hjemland fra den store Kamp. En havde været borte henved 5 Aar, en lang Tid. Han havde set meget, prøvet meget og lidt meget. Dér stod hans Hjem ligesom før. Det var de gamle kendte Stuer med de sirlige Møbler og de smukke Billeder paa Væggene. Det forekom ham, at han ikke mere passede til alt dette; det var for fint for ham. Han havde haft simplere Herberge under det lange Fravær. Der var gaaet 2½ Aar siden da; men endnu plagedes han i énsomme Nattetimer af stygge Erindringer og triste Forestillinger fra hin Tid.

Den store Dag kom, da 1. Zone skulde afgøre sin Skæbne ved fri Afstemning. Om Morgenen sagde hans paarørende: I Dag segner Ørnen; derfor maa du selv hejse Dannebrog foran vort Hjem, hvortil han svarede: Ved min Stemmeafgivning skal jeg gøre mit til at give Ørnen sit Banesaar; men ikke skal jeg være med til at hejse Korsbanneret paa Sønderjyllands Grund, saalænge Danmark er repræsenteret ved Statsminister Zahle. De forstod ham ikke; thi han havde forhen elsket det danske Flag og med enhver Fiber i sin Sjæl kæmpet for Sønderjyllands Ret imod tysk Overmagt og Vold. De kunde ikke vide, at hvad Tyskerne, selv under Anvendelse af de mest udsøgte Tvangsmidler, aldrig vilde have opnaaet, det havde den Zahle'ske Fremgangsmaade formaaet at udføre: Dræbe hans Kærlighed til Danmark.

Der forløb et Par Maaneder. Da kom der Meddelelse til Byen, at det Zahle'ske Ministerium ikke mere havde Flertal i Parlamentet, fordi en socialdemokratisk og en radikal Folketingsmand var faldet fra. Som Følge deraf blev Ministeriet nødt til at gaa. Da begyndte det at dæmre i det mørke Sind, der havde tvivlet om Danmarks Fremtid. Det burde antages, at Nyvalg vilde give Flertal for Modpartiet, der anderledes maatte have Forstaaelse for sønderjysk Danskhed. Sorgen veg; Tillid til Danmark begyndte at vende tilbage, og Tro og Haab traadte i Stedet for Tvivl og Mistillid. Efter lange Tiders Kulde følte han igen Nationalitetsglædens Varme i sin Sjæl, og han gik ud foran Familiens Hjem og hejste Jordens skønneste Banner:

KORSETS TEGN I KÆRLIGHEDENS FARVE.

INDHOLD

	Side
Forord	3
Grænsevagten	5
Pligten	21
Overvejelser	30
Afsked	35
Banebrydende Desertion	41
Gennem Vesterhavet	49
Lette Overgange	55
Andersens Lidelser	63
Natlige Overgange uden Hjælpere (Straffearbejdernes Kaar i Lejren ved Skærbæk)	83
Hjælpere, der efterstræbes (Mads Vinds Skæbne. — Kriminalbetjente)	92
Natlige Overgange med Hjælpere	104
Hjælpernes Fortjeneste (Karens Bedrifter	110
Paa Krigsfod	127
Dræbte og saarede Rømningsmænd	132
Desertører, der blev fanget	138
Over Østersøen	144
Desertører, der blev hjemme	154
Desertørernes første Tid i Danmark	163
Vanskeligheder i Hjemmet efter Desertionen	168
Forbindelse med Hjemmet	181
Desertørernes Virksomhed og Kaar	192
Sønderjyder i dansk Fængsel	210
Efter det tyske Sammenbrud	218

INDHOLD

Side
Forord ... 5
Grønnevejen ... 6
Tilgen ... 21
Overvejelse ... 30
Alibi ... 35
Barnlig-tænkende Overflødighed ... 41
Dansen Vestfinden ... 49
Lidt Overgang ... 55
Anderssen Digter ... 58
Mellem Tvangsmæssige Hjælpere (Strømfenrik) ... 63
Derfra Kaar i Lydhørs ved Barnfisk ... 63
Hjælpere, der oplyndrede Vinds Vinds Skæbne ... 65
— Kirkeindlæringen ... 69
Nødlige Overgange med Hjælpere ... 104
Hjælperens Forlysende Hæren Redskiler ... 120
Fra Kræfteid ... 137
Hvorfor og naarvide Forningsmand ... 142
Hjælperen, der blev Bunget ... 156
Over Ø-tarven ... 164
Hjælperen, der blev Hjælpen ... 184
Hjælperens Jordø Tid i Danmark ... 193
Vanskelighedsen i Hjemmet eller Dæmpningen ... 198
Forbindelse med Hjemmet ... 231
Dæmpningens Vitnemaal om Kaar ... 194
Sandelighed i dansk Kræfteid ... 210
Ejner det lyste Sammenhæng ... 216

Herm. Olsen.